

PH/2

AKADEMIA NAUK – BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

---

przeгляд
biblioteczny

ROCZNIK 42
zeszyt 1

1974

OSSOLINEUM

KOMITET REDAKCYJNY

MARIA DEMBOWSKA — redaktor naczelny
LEON ŁOŚ, STEFAN ROSOŁOWSKI, HENRYK SAWONIAK,
ROMANA STECZOWICZ (sekretarz redakcji), HANNA ZASADOWA,
TADEUSZ ZARZĘBSKI (zastępca redaktora naczelnego)

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTECZNAWSTWA I INFORMACJI
NAUKOWEJ

Opracowanie:
Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: HENRYK SAWONIAK

Adres Redakcji:

Biblioteka PAN, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki VI p. tel. 20-33-02

Adres Wydawnictwa:

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN, 50-106 Wrocław, Rynek 9

INFORMACJA DLA AUTORÓW PRAC PRZYGOTOWYWANYCH DO PRZEGLĄDU BIBLIOTECZNEGO

Redakcja zamawia materiały u autorów, ewentualnie na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu i konspektu. Materiałów nie zamówionych Redakcja nie zwraca.

Maszynopisy materiałów zamówionych powinny być przygotowane według dostarczonej autorowi instrukcji. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów oraz wprowadzania zmian.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

R. 42

1974

Zeszyt 1

TREŚĆ

Artykuły

BIBLIOTEKI W SYSTEMIE OŚWIATY	3
JÓZEF KORPAŁA: Rola bibliotek publicznych w nowym systemie oświaty	7
ANNA ROMAŃSKA: Pierwszy akt prawny w zakresie specjalizacji działalności bibliotek naukowych w Polsce	21
BARBARA WIECZOREK: Działalność informacyjna bibliotek pedagogicznych w Polsce	37
ZBIGNIEW BINEROWSKI: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego i jej problemy koncepcyjno-organizacyjne	49

Sprawozdania

39 Sesja Rady Głównej IFLA (Grenoble 28 VIII-1 IX 1973) (<i>Jadwiga Kotdziejska</i>)	65
Konferencja Komisji Katalogowania IFLA (ISBD(M) Revision Meeting, Grenoble 23-24 VIII 1973) (<i>Maria Lenartowicz</i>)	69
XIV Sesja Plenarna ISO/TC 46 (Haga 26 IX-6 X 1972) (<i>Anna Sitaraska</i>)	72
Konferencja naukowa pt. Książka w życiu żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego (Centralna Biblioteka Wojskowa, Warszawa 23-24 V 1973) (<i>SR</i>)	76

Recenzje i Przeglądy

Bibliografie bibliografii

H. Sawoniak: Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii. Warszawa 1971 (<i>Józef Korpała</i>)	79
Szkolnictwo bibliotekarskie	
Guide mondial des écoles de bibliothécaires et documentalistes. Paris UNESCO 1972 (<i>Irena Bednarz</i>).. . . .	84
Edytorstwo	
Chudožestvennoe konstruirowanie i oformlenie knigi. Red. A. D. Gončarov. Moskva 1971 (<i>Irena Bednarz</i>)	86
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Alicja Olejnik</i>)	89

Kronika krajowa	95
Kronika zagraniczna	98
Wydawnictwa otrzymane	108
Autorzy	104

CONTENTS

Articles

THE LIBRARIES IN THE SYSTEM OF EDUCATION	3
JÓZEF KORPAŁA: The role of public libraries in the new system of education (Summary 19)	7
ANNA ROMAŃSKA: The first legal instrument concerning specialization of research libraries in Poland (Summary 36)	21
BARBARA WIECZOREK: Information work of pedagogical libraries in Poland (Summary 48)	37
ZBIGNIEW BINEROWSKI: The Main Library of the University of Gdańsk, its general outline and organizational problems (Summary 62)	49

Reports

IFLA 39 th General Council Meeting, Grenoble, August 28-September 1, 1973 (<i>Jadwiga Kołodziejska</i>)	65
ISBD(M) Revision Meeting, Grenoble, 23 th -24 th August 1973 (<i>Maria Le-nartowicz</i>)	69
The 14 th Plenary Session of the ISO/TC 46 (Hague, September 26-October 6, 1972) (<i>Anna Sitarska</i>)	72
Study conference: „Book in the life of soldiers in the Polish People's Army” (Central Military Library, Warsaw, 23 th -24 th May, 1973) (<i>SR</i>)	76
Reviews	79
News from the country	95
News from abroad	98
Publications received	108
Contributors	104

BIBLIOTEKI W SYSTEMIE OŚWIATY

Podajemy poniżej fragment *Raportu o stanie oświaty* dotyczący roli bibliotek. Zamieszczony bezpośrednio po tym artykuł Józefa Korpały rozwija zagadnienie udziału bibliotek publicznych w ogólnym systemie oświaty. W następnych zeszytach *Przeglądu* będziemy się starali publikować dalsze prace omawiające funkcje bibliotek różnych typów w procesach kształcenia i wychowania.

BIBLIOTEKI*

1. Cywilizacja nasza jest cywilizacją słowa pisanego i taką jeszcze pozostanie przez wiele dziesięcioleci, zatem rola bibliotek jako instytucji oświatowych i kulturalnych nie będzie malała, lecz rosla. Biblioteka, jako zbiornica żyjących książek, jest więc jedną z tradycyjnie ważnych instytucji spełniających wiele zróżnicowanych funkcji. Nas tu interesują przede wszystkim funkcje w kształceniu i wychowaniu, spełniane przez 53 538 bibliotek istniejących w Polsce w roku 1971.

2. Książka wchodzi w życie dziecka jeszcze w okresie przedszkolnym jako książka obrazkowa i na jej kartach dziecko spostrzega symboliczne odzwierciedlenie rzeczywistości. Jednakże dopiero opanowanie sztuki czytania otwiera przed nim świat książki. Elementarz, podręczniki, książki do lektury szkolnej, potem lektury uzupełniające i samodzielne lektury. Nie ma szkoły bez książki, a jeśli książka nie kontynuuje kontaktu jednostki z wiedzą zawartą w druku, po ukończeniu szkoły, wtórny alfabetyzm jest zawsze możliwy. Biblioteka jest więc niezbędną instytucją uzupełniającą i kontynuującą wpływ szkoły. Najpierw biblioteka szkolna, organicznie wbudowana w tok nauczania, a potem biblioteka oświatowa. Istnieje wielkie bogactwo typów bibliotek od dziecięcych do wyspecjalizowanych naukowych i bibliotek narodowych, z których każda wywiera inny wpływ na środowisko wychowawcze i na współpracujące z nią instytucje.

3. Istnieje także wielkie bogactwo form pracy bibliotek, metod docierania do czytelnika, poradnictwa czytelniczego prowadzonego w biblio-

* Raport o stanie oświaty w PRL. Warszawa 1973 s. 355-356.

tekach, form zbliżania czytelnika do książek i do autorów. Wiele bibliotek publicznych czy też bibliotek w domach kultury organizuje koła przyjaciół czy też inne zespoły stale z biblioteką współpracujące, organizuje imprezy kulturalne, spotkania z autorami, odczyty, kluby czytelników, a nawet zespoły amatorskie. Biblioteki organizują wystawy nowych książek, wystawy jubileuszowe, wyświetlanie filmów. W niektórych ośrodkach małomiasteczkowych czy osiedlach przemysłowych biblioteki podejmują zadania domów kultury.

4. Helena Radlińska sformułowała zasady pedagogiki bibliotecznej opartej na empirycznej znajomości zainteresowań i postaw czytelników, obiektywnych potrzebach oświatowych środowiska, w którym biblioteka działa oraz na empirycznej znajomości efektywności różnych metod upowszechniania książki. Pedagogika ta była rozwijana przez wielu autorów i z niej rozwinęły się badania nad czytelnictwem, stanowiące podstawy działania polityki oświatowej w zakresie upowszechnienia książki i kontynuowania szkoły poprzez biblioteki. Wyniki badań nad recepcją telewizyjną, filmów wyświetlanych w kinach, recepcją sztuk teatralnych, a zwłaszcza teatralnych adaptacji powieści i innej literatury niedramatycznej, wykazują, że wszystkie te formy oddziaływania pobudzają czytelnictwo, że filmy nakręcone na podstawie powieści bardzo wzmagają zainteresowanie daną powieścią. Można stąd wyciągnąć wnioski o zakresie możliwości harmonizowania oddziaływań tych wszystkich instytucji i potęgowania ich efektywności przez politykę oświatową.

5. Rola bibliotek szkolnych zmienia się w zależności od poziomu zaawansowania wykształcenia, od bibliotek dziecięcych w pierwszym okresie nauczania początkowego do bibliotek szkół wyższych. Wszystkie badania prowadzone nad funkcjonowaniem tych bibliotek w procesie nauczania pokazują wyraźnie, że:

- a) czytelnictwo utrwała wynik nauczania;
- b) rozszerza zakres przyswojonej wiedzy i daje możliwość samodzielnej jej interpretacji, zwłaszcza w zakresie wiedzy humanistycznej i społecznej;
- c) pobudza zainteresowania, poszerza poglądy i ukierunkowuje zdolności;
- d) jest podstawą podejmowania prób samodzielnego rozwiązywania problemów poczynając od szkoły średniej;
- e) w szkołach wyższych jest koniecznym warunkiem studiów — ograniczanie samodzielnego czytania dzieł naukowych jest zasadniczym przejawem ograniczania efektywności studiów wyższych i przemiany ich roli na szkolny system biernego przyswajania wiedzy szkolnej.

6. Jeżeli więc zamierzamy w ramach przyszłych szkół ograniczać zakres nauczania, intensyfikować nauczanie i podnosić jego efektywność

— na wszystkich szczeblach kształcenia, to rola bibliotek szkolnych w tym zakresie będzie systematycznie rosła, gdyż intensyfikacja ta musi się opierać na rozszerzaniu czytelnictwa. Zwłaszcza wyższe uczelnie nie mogą istnieć bez nowoczesnych bibliotek.

7. Trzeba podkreślić, że same biblioteki przechodzą także swoistą rewolucję modernizacyjną, że wchodzi do nich w coraz szerszym zakresie nowoczesne środki, takie jak kserografy, mikrofilmy, nowoczesne metody informacji i dokumentacji itp., które niesłychanie ułatwiają dostęp do potrzebnych czytelnikowi treści, mogą mu je przekazywać w formie kopii sporządzanych w szybkim tempie, mogą powielać nieskończenie rzadkie egzemplarze druków i rękopisów itp., nie mówiąc o tym, że elektronika w następnych dziesięcioleciach jeszcze bardziej biblioteki zrewolucjonizuje i zmieni nasz pogląd na biblioteki jako zbiory książek i katalogów, powstają już bowiem biblioteki bez książek.

8. Polityka oświatowa i naukowa będą musiały w szerszym zakresie uwzględnić zmieniającą się rolę bibliotek, ich wzrastające możliwości dotarcia do czytelnika, będzie musiała więc także na rozwój bibliotek zwrócić szczególną uwagę, gdyż stanowią one potężny instrument podnoszenia poziomu kulturalnego narodu i realizacji humanistycznych celów ustroju socjalistycznego.

9. W systemie kształcenia ustawicznego sieć bibliotek, nowoczesnie wyposażonych w możliwości sporządzania odbitek, kopii itp. oraz dysponujących dobrą służbą wymiany międzybibliotecznej, możliwością fotokopii, mikrofilmów itp. z innych bibliotek, stanie się podstawowym warunkiem sprawnego funkcjonowania tego systemu. Sieć bibliotek będzie także istotnym oparciem dla możliwości realizowania polityki oświatowej skoordynowanej i harmonizującej poczynania wszystkich instytucji i ogniw wychowującego społeczeństwa. Będą one konieczną podstawą samokształcenia, dokształcania i zaspokajania bezinteresownych dążeń do wiedzy.

10. Szczególna rola bibliotek w samokształceniu wymaga specjalnego podkreślenia. Samokształcenie w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym stanie się ważnym zajęciem w wolnym czasie. W części pierwszej *Raportu* podkreślamy przygotowanie do samokształcenia jako istotne zadanie kształcenia w szkole. Będzie ono także doniosłym uzupełnieniem systemu kształcenia ustawicznego. Od czasu książki W. Okińskiego o socjologicznych aspektach samokształcenia minęło wiele lat, wobec rozwoju szkolnictwa wydawało się, że rola samokształcenia będzie się stale zmniejszała i dlatego poświęcono mu mniej uwagi. Jednak zarysowujący się spadek skuteczności wykształcenia szkolnego, rozrost instytucji kształcenia równoległego i poszkolnego, znowu stawia na nowo zagadnienie samokształcenia, gdyż bez wzmożonej aktywności osobnika, te

układy poza i poszkolne nie mogą być przyswajane w pełni i stają się elementami masowej kultury, biernie obserwowanej i przyswajanej. Tylko osobnik znający technikę samokształcenia może w pełni wykorzystać te możliwości, jakie przedstawiają rozrastające się układy poza i poszkolne.

11. Samokształcenie jako samodzielne poszukiwanie wiedzy i rozwiązywanie problemów, jako samodzielne kształtowanie osobowości i rozwijanie indywidualnych zdolności, wymaga przygotowania szkolnego, opanowania techniki, a przede wszystkim wymaga źródeł wiedzy. Tymi skoncentrowanymi źródłami wiedzy są przede wszystkim biblioteki. W miarę wzrastania ilości wolnego czasu, w miarę wzrostu dobrobytu społeczeństwa i w miarę jak szkolnictwo będzie umiało rozbudzić zainteresowanie wiedzą jako samoistną wartością — będzie także rosła rola bibliotek. Drugim ważnym czynnikiem wzrostu roli bibliotek będzie podniesiony poziom kulturalny narodu, znacznie większa liczba ludzi dostatecznie wykształconych, by czytać wszelkie formy literatury pięknej, które znajdować się będą w bibliotekach.

JÓZEF KORPAŁA

ROLA BIBLIOTEK PUBLICZNYCH W NOWYM SYSTEMIE OŚWIATY

Przyspieszone w ostatnich latach tempo przemian, następujących w wyniku rozwoju nauki i techniki, stawia nas wobec coraz trudniejszych problemów we wszystkich dziedzinach życia. Uchwała VI Zjazdu PZPR ujmuje syntetycznie całokształt tej problematyki i wytycza zadania oraz kierunki działania, zakładając wybitne przyspieszenie rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturalnego kraju. Jednym z ważniejszych problemów, jakie VI Zjazd Partii postawił uczonym, działaczom oświatowym i nauczycielom, jest problem nowego modelu całkowitego systemu oświaty, odpowiadającego wymogom rewolucji naukowo-technicznej i wyższego etapu budownictwa ustroju socjalistycznego w Polsce.

O roli bibliotek nie można pisać bez przedstawienia głównych założeń i przewidywanych skutków reformy systemu szkolnictwa i oświaty.

Dla opracowania raportu o stanie oświaty w Polsce Ludowej i wskazania najodpowiedniejszego modelu systemu szkolnictwa i oświaty, powołany został specjalny Komitet Ekspertów, w skład którego wchodził pracownicy nauki, nauczyciele oraz działacze społeczni i gospodarczy. Komitet, który pracował pod przewodnictwem prof. Jana Szczepańskiego, otrzymał dwa podstawowe zadania:

- 1) przeanalizować obecny system szkolny i inne formy oświaty w Polsce oraz ustalić propozycje modyfikacji i doskonalenia tego systemu,
- 2) określić zadania i opracować projekt przyszłego modelu oświaty na tle perspektywicznych przeobrażeń społecznych, technicznych i kulturalnych.

Zadanie było niezwykle odpowiedzialne i trudne, gdyż „złożoność problemów funkcjonowania szkolnictwa i instytucji oświatowych podyktowała konieczność dokonania opracowań naukowych, szczegółowych ekspertyz i informacji oraz przeprowadzenia analiz i ocen przez same instytucje oświatowe. Na zamówienie Komitetu wykonano 88 opracowań i ekspertyz naukowych, w przygotowaniu których brało udział ponad 200 pracowników nauki. Zebrano 273 analizy i informacje opracowane

przez instytucje oświatowe, gospodarcze, organizacje społeczno-polityczne i zawodowe. Wykorzystano istniejącą literaturę naukową oraz prace o kierunkach i metodach doskonalenia oświaty w krajach socjalistycznych i kapitalistycznych. Wykorzystano 1352 publikacje i liczne postulaty prasowe¹.

Rezultatem dwuletnich prac Komitetu Ekspertów dla Opracowania Raportu o Stanie Oświaty w PRL jest obszerny dokument, który — przed jego opublikowaniem — został szeroko omówiony i rozpowszechniony w wersji skróconej pt. *Założenia i tezy Raportu o stanie oświaty* m. in. w miesięczniku *Nowa Szkoła* (nr 4 1973). W toku prac nad *Raportem* przyjęto jako podstawowe założenie ideologiczne, że „rozwój społeczeństwa zmierza do pełnego rozwinięcia ustroju socjalistycznego, a zatem system oświaty i wychowania powinien wykształcić kadry potrzebne w następnych dziesięcioleciach, posiadające cechy osobowości twórców rozwiniętego socjalizmu i przyszłego społeczeństwa komunistycznego”².

W naszym ustroju na obecnym jego etapie rozwojowym i w najbliższych latach system oświaty ma podjąć i wykonać bardzo złożone zadania. W *Raporcie* ujęte one zostały w czterech zasadniczych grupach jako: a) wychowanie i wykształcenie osobowości ludzi socjalizmu, b) przygotowanie kadr kwalifikowanych, c) przygotowanie do udziału w twórczym rozwijaniu kulturalnego dziedzictwa narodu, rozwijanie zdolności do uczestnictwa w kulturze, d) przygotowanie jednostek do kierowania rozwojem swej indywidualności, do samokształcenia, kształtowania osobistych aspiracji i celów życiowych oraz do ich realizowania.

W części analitycznej *Raport* zawiera ocenę obecnego systemu szkolnego, a w szczególności analizę i ocenę poszczególnych form kształcenia. Z analizy tej wynika, że mimo wielkich osiągnięć naszego szkolnictwa widoczne są „poważne braki w poziomie wykształcenia ludności, stające się zaporą dla szybkiej i efektywnej modernizacji wszystkich dziedzin życia społeczeństwa”³. Wskazuje na to choćby ten fakt, że wśród zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej było 16,4% (1,4 mln) bez wykształcenia podstawowego i jeszcze około 400 000 analfabetów i półanalfabetów⁴. *Raport* wskazuje na „niski w wielu szkołach poziom nauczania, zwłaszcza w zakresie matematyki, fizyki, języków obcych, wychowania obywatelskiego, fizycznego i technicznego”, co sprowadza się do wniosku, że „pedagogiczna ocena funkcjonowania obecnego systemu szkolnego, tzn. ocena ujmowana w kategoriach uzyskiwanych przez ten system wyników nauczania i wychowania, nie kształtuje się zadowalająco. W tej sytuacji, między innymi wskutek postępującego przeładowania programów, po-

¹ Raport o stanie oświaty w PRL. Warszawa 1973 s. 10.

² Założenia i tezy raportu o stanie oświaty. *Nowa Szk.* 1973 nr 4 s. 10.

³ *Ibid.* s. 23.

⁴ *Ibid.* s. 23-24.

wstaje paradoksalne zjawisko, że szkoła, chcąc dawać uczniom coraz więcej wiedzy, w rzeczywistości daje im jej coraz mniej, pozostawiając ponadto poza zasięgiem nauczania tak ważne dla współczesnego człowieka działy wiedzy, jak: organizacja własnego życia, ekonomika gospodarstwa domowego, funkcjonowanie rodziny, społeczeństwa i państwa, prawa, zbiorowego współżycia itp.”⁵ Opinia publiczna i krytyczne głosy ze środowiska nauczycielskiego wskazywały od lat na różnorodne braki i niedomagania naszego systemu oświaty, a w szczególności szkolnictwa, zwłaszcza szkolnictwa zawodowego.

Jednakże dopiero obecnie autorytatywnie stwierdzono, że aktualny „system jest zbyt kosztowny, a poza tym mało efektywny pod względem pedagogicznym, praktycznym, społecznym, ekonomicznym i kulturalnym. Przyspieszenie rozwoju Polski — zdaniem autorów *Raportu* — wymaga ludzi inaczej niż dotychczas kształconych, o innym typie postaw i motywacji, wreszcie o innym znacznie bogatszym zasobie wiedzy i umiejętności praktycznych, odpowiadających wymaganiom i nowym potrzebom okresu rewolucji naukowo-technicznej”⁶.

Analiza i ocena, a ściślej mówiąc krytyka obecnego systemu szkolnictwa i oświaty, stanowi podstawę do określania kierunków reformy szkolnictwa. Ta część cytowanego tutaj wyciągu z *Raportu* jest dla naszego zagadnienia szczególnie ważna i inspirująca. Wychodząc z założenia, iż upowszechnienie nowoczesnie pojętego kształcenia średniego będzie drogą do umożliwienia ogółowi młodzieży zdobycia odpowiedniej wiedzy i umiejętności oraz rozwinięcia zdolności i przekonań sprzyjających racjonalnemu działaniu we wszystkich sytuacjach życiowych — autorzy *Raportu* akcentują, że „system szkolny powinien się opierać na rozszerzającej się współpracy z innymi instytucjami kształcenia i wychowania. Należy go — czytamy w *Założeniach* — stopniowo uzupełniać przez rozbudowywanie pozaszkolnego systemu kształcenia ustawicznego, bezpośrednio powiązanego z zakładami pracy, które przejmą część zadań szkolnictwa”⁷.

Zgodnie z dyrektywą VI Zjazdu Partii, planuje się upowszechnienie wykształcenia na poziomie średnim. Istnieją oczywiście różne drogi upowszechnienia szkoły średniej. Komitet Ekspertów opracował kilka wariantów rozwiązania tego problemu, uchwalała Sejm PRL z dnia 13 X 1973 r. w sprawie systemu edukacji narodowej przewiduje upowszechnienie wykształcenia średniego na poziomie 10-letniej powszechnej szkoły ogólnokształcącej, zgodnie z zasadami wariantu II A *Raportu*. Według tego wariantu podstawę systemu szkolnego ma stanowić po raz pierwszy w dziejach Polski — jednolita, 10-letnia po-

⁵ Ibid. s. 24.
⁶ Ibid. s. 34.
⁷ Ibid. s. 34.

wszeczna szkoła ogólnokształcąca. „Likwiduje ona dotychczasową dwoistość losów szkolnych młodzieży, gdy po ukończeniu szkoły podstawowej jedna jej część wstępowała na drogę maturalną, wiodącą bezpośrednio do studiów wyższych, druga zaś, ucząc się zawodu z bliską perspektywą pracy, faktycznie miała utrudniony dostęp do tych studiów”⁸.

Zgodnie z postanowieniami uchwały sejmowej, „absolwenci 10-letniej szkoły średniej będą mogli podejmować pracę zawodową lub kontynuować kształcenie. Absolwenci 10-letniej szkoły średniej, zamierzający podjąć studia wyższe, zgodnie z potrzebami gospodarki i kultury, będą przygotowywani do tych studiów przez szkoły specjalistyczne (szkoły specjalizacji kierunkowej o dwuletnim okresie nauczania). Dwuletnie szkoły specjalistyczne, przygotowujące absolwentów do dalszego kształcenia w szkołach wyższych i pracy w niektórych zawodach, będą zróżnicowane według różnych profilów, np.: nauki ścisłe i techniczne, nauki medyczne, biologiczne i rolnicze, nauki społeczne i humanistyczne”⁹.

Dla młodzieży, która nie ukończy szkoły średniej, będą organizowane klasy przygotowujące do zawodu.

Komitet Ekspertów zwrócił także uwagę na wiele ujemnych cech obecnego systemu oświaty, na izolację szkoły, na jej zbyt małą współpracę z systemem oświaty pozaszkolnej, na koncentrowanie całego procesu dydaktyczno-wychowawczego na podręczniku szkolnym i na samym zapamiętywaniu wiadomości przez uczniów, wreszcie na rozproszenie kształcenia zawodowego (ponad 400 specjalności).

Długi cykl kształcenia w szkołach zawodowych i mała dostępność innych form kształcenia poza zasadniczym szkolnictwem zawodowym doprowadziły do tego, że spora część absolwentów tych szkół (10—30% i więcej) nie podejmuje pracy w zawodzie wyuczonym, lecz uczy się innego zawodu bądź specjalności, co pomniejsza efektywność pracy szkolnictwa zawodowego i obniża jego rangę w opinii społecznej. Aby zapobiegać tym ujemnym zjawiskom, wynikającym z przypadkowego wyboru kierunku kształcenia i zawodu, tj. braku informacji o istniejących możliwościach wyboru kształcenia i zawodu, zgodnie z właściwościami zdrowia, zdolności, skłonności i zainteresowań, postuluje się już obecnie połączenie szkolnictwa z rozbudowanym systemem poradnictwa, orientacji szkolnej i zawodowej. *Raport* postuluje odciążenie programów szkolnych od balastu zbędnej wiedzy encyklopedycznej i nadmiaru treści faktograficzno-informatywnych, nasycenie programów wiedzą żywą, powiązaną w całości strukturalnie, a także domaga się wprowadzenia elementów kultury naukowej i technicznej, lecz w sposób racjonalny, dostępny ogółowi

⁸ Ibid. s. 37.

⁹ Uchwała w sprawie systemu edukacji narodowej. *Monit. pol.* 1973 nr 44 s. 541.

młodzieży i oparty na odpowiednim wyposażeniu dydaktyczno-technicznym szkoły.

Odrębnym, niezwykle ważnym problemem nowego systemu, jest problem kształcenia ustawicznego. Biorąc pod uwagę stale rosnący zakres wiedzy przekazywanej ogółowi obywateli, zmiany w tej wiedzy, postęp techniczny, wymagający reorientacji zawodowej, proponuje się szeroką rozbudowę systemu kształcenia ustawicznego, obejmującego wszystkich zatrudnionych w gospodarce narodowej przez cały okres ich aktywności zawodowej. System kształcenia ustawicznego ma się opierać na szeroko rozbudowanej sieci kursów, specyficznych form szkół i innych form kształcenia, powiązanych z systemem szkolnictwa. Przyjmuje się, że będzie on mógł wykorzystać istniejące obecnie instytucje oświaty dorosłych, a zarazem nadać im większą spójność i podwyższyć efektywność ich działania. Swoistą jego częścią będą również organizowane już obecnie studia podyplomowe. Nowością w ramach systemu kształcenia ustawicznego byłoby stworzenie — jak sugeruje Komitet — „przy uczelniach wyższych i w PAN systemu kształcenia bezinteresownego dla tych wszystkich, którzy pragną rozszerzać i pogłębiać osobiste zainteresowania poznawcze lub artystyczne, nie związane z pracą zawodową. Byłby to system w pewnym stopniu zapobiegający tworzeniu się skomercjalizowanego społeczeństwa konsumpcyjnego, czyniąc bezinteresowne kształcenie wartością ogólnie dostępną”¹⁰.

W całości kształcie poczynił zmierzających do stworzenia pełnego systemu oświaty, ważną funkcję wyznacza się instytucjom pozaszkolnym współdziałającym z systemem szkolnictwa, a zwłaszcza z różnymi formami organizacyjnymi kształcenia ustawicznego. Wśród tych instytucji szczególna rola przypadnie i przypaść musi bibliotekom, zwłaszcza bibliotekom szkolnym i bibliotekom szkół wyższych, ale również bibliotekom publicznym. Wychodząc z założenia, iż mimo głębokich przemian cywilizacyjnych, cywilizacja nasza jest i pozostanie jeszcze długo cywilizacją słowa pisanego (drukowanego) — autorzy *Raportu* specjalny rozdział części piątej poświęcają bibliotekom, wyrażając w nim pogląd, że „rola bibliotek jako instytucji oświatowych i kulturalnych nie będzie malała, lecz rosła”¹¹.

Jako uzasadnienie podają, że intensyfikacja nauczania musi się opierać na rozszerzeniu czytelnictwa, które utrwała wyniki nauczania, rozszerza zakres przyswojonej wiedzy i daje możliwość samodzielnej jej interpretacji. Podkreślając rolę książki w procesie kształcenia i samokształcenia, w *Raporcie* zwrócono uwagę również na przyszłościowe zadania i nową funkcję bibliotek, zwłaszcza bibliotek zmodernizowanych i wyposażo-

¹⁰ Założenia i tezy raportu ... (op.cit.) s. 45.

¹¹ Raport o stanie oświaty ... (op. cit.) s. 355.

nych w nowoczesną aparaturę, umożliwiającą im szerokie dotarcie do wszystkich ogniw całkowitego systemu oświaty.

W rozdziale XIV (części piątej *Raportu*) traktującym o bibliotekach, podkreślono, że „polityka oświatowa i naukowa będą musiały w szerszym zakresie uwzględnić zmieniającą się rolę bibliotek, ich wzrastające możliwości dotarcia do czytelnika, będzie musiała więc także na rozwój bibliotek zwrócić szczególną uwagę, gdyż stanowią one potężny instrument podnoszenia poziomu kulturalnego narodu i realizacji humanistycznych celów ustroju socjalistycznego”¹². Instrument dotychczas niezbyt racjonalnie wykorzystywany, m. in. wskutek niedokształcenia kadry i niedoceniań oświatowej funkcji bibliotek. W *Raporcie* słusznie akcentuje się, że w systemie kształcenia ustawicznego sieć bibliotek nowoczesnie wyposażonych stanie się podstawowym czynnikiem warunkującym sprawne oparcie dla możliwości realizowania polityki oświatowej skoordynowanej i harmonizującej poczynania wszystkich instytucji i ogniw wychowującego społeczeństwa. Będą one konieczną podstawą samokształcenia, dokształcania i zaspokajania bezinteresownych dążeń do wiedzy”¹³.

Oczywiście trzeba się liczyć z tym, że samokształcenie w systemie kształcenia ustawicznego w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym będzie nabierało na znaczeniu, że bezinteresowne samokształcenie stanie się ważnym zajęciem w czasie wolnym jako forma uczestnictwa w kulturze. Toteż w pierwszej części *Raportu* wskazuje się jako istotne zadanie szkoły, przygotowanie do samokształcenia.

W ostatnim ustępie rozdziału o bibliotekach raz jeszcze dobitnie wskazuje się, że „samokształcenie jako samodzielne poszukiwanie wiedzy i rozwiązywanie problemów, jako samodzielne kształtowanie osobowości i rozwijanie indywidualnych zdolności wymaga przygotowania szkolnego, opanowania techniki, a przede wszystkim wymaga źródeł wiedzy. Tymi skoncentrowanymi źródłami wiedzy są przede wszystkim biblioteki. W miarę wzrastania ilości wolnego czasu, w miarę wzrostu dobrobytu społeczeństwa i w miarę jak szkolnictwo będzie umiało rozbudzić zainteresowanie wiedzą jako samoistną wartością — będzie także rosła rola bibliotek. Drugim ważnym czynnikiem wzrostu roli bibliotek będzie podniesiony poziom kulturalny narodu, znacznie większa liczba ludzi dostatecznie wykształconych, by czytać wszelkie formy literatury pięknej, które znajdować się będą w bibliotekach”¹⁴.

Wprowadzenie nowych treści kształcenia, zbliżenie szkoły do życia przyczyni się niewątpliwie do wzrostu świadomości ideologicznej i politycznej, a tym samym do podniesienia ogólnej kultury politycznej i lep-

¹² Ibid. s. 357.

¹³ Ibid. s. 357.

¹⁴ Ibid. s. 358.

szego zrozumienia ideologii Partii jako kierowniczej siły narodu. Zakłada się, że absolwenci tej nowej powszechnej szkoły ogólnokształcącej będą aktywniejsi intelektualnie i kulturalnie.

Raport o stanie oświaty stanowi ważną płaszczyznę odniesienia dla refleksji nad próbą określenia przyszłościowych zadań i nowych funkcji bibliotek publicznych. Drugą płaszczyzną odniesienia jest *Prognoza rozwoju kultury polskiej do 1990 r.*, opracowana przez zespół pracowników nauki i działaczy kultury w ramach Komisji Prognozowania przy Ministrze Kultury i Sztuki. W powszechnym odczuciu trafnym wydaje się pogląd wyrażony w *Prognozie*, iż następstwem wielostronnego działania społeczno-oświatowego placówek oświatowych i kulturalnych i umasowienia środków audiowizualnych jest nasilenie się procesów integracyjnych w sferze kultury¹⁵. Oczywiście jesteśmy świadomi, że w tych procesach integracyjnych duży udział mają biblioteki publiczne, które — mimo wszystkich braków — przyczyniają się do upowszechniania wartościowej beletrystyki, literatury społeczno-politycznej, popularno-naukowej i funkcjonalnej. To biblioteki dokonały dużego dzieła spopularyzowania książki i upowszechnienia czytelnictwa. A chociaż czytelnictwo nie odgrywa jeszcze tej funkcji kulturotwórczej, jaką chciałoby się mu wyznaczyć, a względnie systematyczna lektura książek poważniejszych bardzo się różnicuje w zależności od wykształcenia, to przecież byłoby błędem, gdyby się nie dostrzegało istotnych zmian, jakie na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia dokonały się w strukturze czytelnictwa oraz w funkcji bibliotek publicznych, które coraz wyraźniej przejmują i rozwijają systematyczne formy działalności dydaktyczno-informacyjnej.

W świetle założeń *Raportu o stanie oświaty* i przewidywań zawartych w *Prognozie rozwoju kultury* należy oczekiwać już w najbliższych latach bardzo silnego nacisku na biblioteki publiczne, zwłaszcza ze strony tych potencjalnych czytelników i użytkowników, którzy — obok pracy zawodowej — będą zobowiązani podjąć studia uzupełniające, podyplomowe lub kwalifikacyjne. Już w roku bieżącym ponad 23 tysiące czynnych nauczycieli podjęło studia wyższe. W roku następnym (1974/75) liczba ta ulegnie podwojeniu, a w ciągu najbliższego dziesięciolecia ogarnie około 160 tysięcy osób, bo każdy czynny nauczyciel zobowiązany będzie do zdobycia wyższego wykształcenia. Dotyczy to przede wszystkim tych nauczycieli, którzy ukończyli licea pedagogiczne lub studia nauczycielskie, a mają przed sobą perspektywę wieloletniej pracy w szkolnictwie. Oczywiście ta grupa studiująca będzie sobie jakoś radzić poprzez biblioteki szkolne i pedagogiczne, ale rzadko będzie ona mogła być w pełni przez nie obsługiwana, zwłaszcza w lektury i materiały wykraczające poza profil bibliotek pedagogicznych.

¹⁵ *Prognoza rozwoju kultury polskiej do 1990 r.* Warszawa 1973 s. 68.

Jest to tylko jeden przykład postulowanej i planowanej reedukacji dużej grupy zawodowej dla przysposobienia jej do nowych zadań reformowanego systemu szkolnictwa. Przygotowanie kadr nauczycielskich stanowi bowiem główny warunek realizacji wielkich reform oświatowych, których zaczątkiem jest organizacja gminnych szkół zbiorczych. A przecież trzeba się liczyć z tym, że nauczycielstwo nie będzie jedyną grupą zawodową objętą procesem reedukacji, ustawicznego dokształcania i doskonalenia.

Podstawowym warunkiem właściwego rozumienia procesów dokonujących się w szkolnictwie i w całym systemie edukacji narodowej jest uświadomienie sobie tego, że chcemy lepiej przygotować młodzież do życia, przede wszystkim przez aktywizację intelektualną, ale również — emocjonalną, sensomotoryczną, ruchomą i werbalną. Nowoczesne „wychowujące nauczanie” polegać ma „przede wszystkim na organizowaniu uczenia się uczniów oraz wielostronnej ich aktywizacji w procesie uczenia się”¹⁶. Nawiązujemy więc do hasła Komisji Edukacji Narodowej: uczyć na rozum, nie na pamięć. Konsekwencją tych zasadniczych zmian w pedagogice i dydaktyce nowoczesnej szkoły będzie dążność do wyjścia poza krąg szkoły i nawiązania bliższych kontaktów z innymi placówkami oświaty i kultury.

Szkoła musi szukać sprzymierzeńców nie tylko w rozwiązywaniu swoich kłopotów i potrzeb gospodarczych. Potrzebuje ich w większym jeszcze stopniu dla łagodzenia trudności w kształtowaniu właściwych postaw i rozbudzaniu ambicji intelektualnych. W wyniku zamierzonych przemian oczekiwać należy przezwyciężenia dotychczasowego izolacjonizmu szkoły i nawiązywania bliskich kontaktów między szkołami i bibliotekami publicznymi. Zwłaszcza gminne biblioteki publiczne już w najbliższych latach odczują sąsiedztwo zbiorczych szkół gminnych.

Nie wiemy jeszcze, jak będzie wyglądać ten nowy całościowy system oświaty. Ale wiemy, że obejmie on system szkolny, pozaszkolny i pozszkolny, tj. kształcenie ustawiczne. Wiemy również, iż — prócz zmian strukturalno-organizacyjnych — niezbędne się stało zaprojektowanie takich zmian w treściach i metodach pracy pedagogicznej i dydaktycznej, „aby odpowiadały one nowym potrzebom w dziedzinie kształcenia i wychowania młodzieży oraz dorosłych i to zarówno na tle perspektywnego rozwoju Polski, jak też krytycznej oceny dotychczasowych treści i metod kształcenia”¹⁷. Dlatego będzie się poszukiwać nowych rozwiązań modelowych, systemu powiązań szkoły z oświatą równoległą i ustawiczną.

To pewne, że zwiększy się ogromnie potencjalna publiczność czytelnicza bibliotek publicznych, że nowe instytucje oświatowe podejmujące

¹⁶ Cz. Banach: O nowoczesny program rozwoju socjalistycznej edukacji i wychowania *Głos naucz.* R. 56: 1973 nr 35 s. 4.

¹⁷ *Ibid.* s. 3.

program kształcenia ustawicznego będą się starały nawiązać ściśle współpracę z bibliotekami i do bibliotek kierować uczestników tego kształcenia. Rozwój form kształcenia zaocznego wpłynie na zwiększenie zapotrzebowania na podręczniki, dzieła informacyjne, lektury, materiały źródłowe itp. zamawiane w drodze wypożyczenia międzybibliotecznego. W związku z podniesieniem na wyższy poziom kształcenia i wychowania obywatelskiego i politycznego zwiększy się zapotrzebowanie na literaturę społeczno-polityczną. Już obecnie, po przejęciu przez biblioteki publiczne księgozbiorów bibliotek partyjnych, zachodzi konieczność zorganizowania specjalnych działów lub wyodrębnionych, racjonalnie dobranych księgozbiorów literatury społeczno-politycznej, służącej doraźnie celom szkoleniowo-propagandowym.

Wprowadzenie do szkolnictwa nowych, aktywnych metod nauczania, oparcie nauki na uczeniu się uczenia wzmoże zapotrzebowanie na lektury dotyczące zagadnień i techniki pracy umysłowej, efektywnego i selektywnego czytania, studiowania itp. pomocy metodycznych w samokształceniu i dorabianiu się umiejętności samodzielnego uczenia się. Oczywiście trzeba się liczyć z upowszechnieniem nowych urządzeń technicznych ułatwiających kształcenie się, ale „czytanie pozostanie nadal jednym z podstawowych źródeł zdobywania informacji — zwłaszcza w zakresie myślenia abstrakcyjnego będzie ono najlepszym i najszybszym sposobem uzyskiwania wiedzy. Sposoby selekcji, syntetyzowania i utrwalania materiału w procesie uczenia się — powtarzamy za *Prognozą* — najdoskonalsze są przy posługiwaniu się tekstem drukowanym. A zatem rozwój czytelnictwa będzie funkcją rozwoju rewolucji naukowo-technicznej i oświaty permanentnej. Można się liczyć z gwałtownym wzrostem czytelnictwa wszelkiego typu literatury fachowej i z wprowadzeniem nowych metod tzw. »szybkiego czytania«¹⁸.

Przewidywanie wzrastającej recepcji prasy i czytelnictwa książek opiera się przede wszystkim na założeniu, że nowy system szkolnictwa i oświaty — mimo adaptacji nowych technik audiowizualnych — rozwiniętości i umiejętności korzystania z lektury u swych absolwentów w stopniu znacznie wyższym od przeciętnego stanu (poziomu) współczesnego. Oczekiwać należy również, że „W związku z koniecznością permanentnej aktualizacji wiedzy wzrośnie recepcja literatury naukowej i fachowej, zaś kontakt z książką beletrystyczną rozszerzy się dzięki podniesieniu poziomu wykształcenia i rozszerzeniu zakresu czasu wolnego. Biorąc pod uwagę wpływ tych dwóch czynników można założyć, że względnie systematyczne czytelnictwo książek będzie obejmowało ponad połowę osób dorosłych¹⁹. Co więcej, trzeba się liczyć z tym, że w naszych

¹⁸ *Prognoza rozwoju...* (op. cit.) s. 79.

¹⁹ *Ibid.* s. 96.

warunkach utrzyma się znaczenie bibliotecznego czytelnictwa, czyli korzystanie dla celów lekturowych przede wszystkim z zasobów bibliecznych. Jednakże wzrost zainteresowań treściami wyższego poziomu zależny będzie przede wszystkim od inspiracji organizatorów czytelnictwa, jakimi powinni być dobrze zorientowani w literaturze pracownicy bibliotek.

Zakres współpracy bibliotek publicznych ze szkołą i środowiskiem młodzieży uczęszczającej do szkół będzie zapewne znacznie się rozszerzał w miarę wprowadzania do programów szkolnych nowych treści. Przykładem może być już obecnie nowy przedmiot wprowadzany eksperymentalnie do szkół ponadpodstawowych pn. „przysposobienie do życia w rodzinie socjalistycznej”. Przedmiot ten ma być w bieżącym roku szkolnym realizowany według eksperymentalnego programu, który zaleca, aby treści zawarte w tym programie, obejmujące wychowanie seksualne i przysposobienie do życia w rodzinie, były uwzględniane w procesie nauczania takich przedmiotów, jak wychowanie obywatelskie, propedeutyka nauki o społeczeństwie, higiena, biologia i literatura (język polski)²⁰. Wprowadzenie tego przedmiotu to niewątpliwe zbliżenie szkoły do życia, a także duży krok w kierunku unowocześnienia szkoły i wychowania. Następstwem tego będzie wzmożenie się zainteresowania ze strony młodzieży i rodziców piśmiennictwem traktującym o tych zagadnieniach. Biblioteki szkolne będą się starały zaspokoić potrzeby przede wszystkim nauczycielstwa. Natomiast biblioteki publiczne będą zmuszone kompletować księgozbiory w zakresie tej problematyki — na użytek rodziców, młodzieży i pedagogów, tak — aby nadążyć za wyraźnym zamówieniem społecznym w zakresach, które dotychczas objęte były „zmową milczenia”.

Określenie właściwego miejsca i funkcji bibliotek publicznych w całościowym systemie oświaty to zagadnienie pierwszorzędnej wagi dla wytyczenia właściwej polityki w stosunku do tych bibliotek. Tutaj wskazałem tylko niektóre elementy tego złożonego problemu.

Biblioteki publiczne w obecnej postaci przedstawiają zespół placówek niesłychanie zróżnicowanych, co niewątpliwie rzutuje na obiegowe opinie i tendencje do radykalnego rozwiązania tego problemu. Są one — podobnie jak inne typy placówek kulturalnych — „niedostosowane do obecnego poziomu, wymagań i aspiracji społeczeństwa, do nowej struktury demograficznej i zawodowej, do nowych proporcji podziału na ludność wiejską i miejską, do nowego systemu komunikacyjnego, systemu środków audiowizualnych itd. Nie są one dostosowane do aktualnych potrzeb społeczeństwa i do rangi kultury, jaka wykształca się w fazie przechodzenia do etapu rewolucji naukowo-technicznej”²¹. Mimo to pełnią one już obec-

²⁰ Program ten zatwierdzony został przez ministra oświaty i wychowania w dniu 8 VI 1973 r. i ogłoszony m. in. w postaci wkladki do miesięcznika *Wychowanie Obywatelskie* nr 7/8. Program obejmuje w zasadzie dwuletni cykl nauczania, ale w bieżącym roku szkolnym może on być realizowany tylko w ostatniej klasie szkół ogólnokształcących i zawodowych.

²¹ Prognoza rozwoju ... (op. cit.) s. 123.

nie — przy wszystkich niedomogach bazy lokalowej, księgozbiorów, wyposażenia, techniki i organizacji pracy, niedokształceniu znacznej części kadry zawodowej — ważne funkcje oświatowe, wychowawcze, kulturowe, ideologiczno-informacyjne, a także integracyjne. Podobnie jak cały system szkolnictwa i całe społeczeństwo „awansowały one tylko o kilka lat szkolnych przechodząc na inny poziom obsługi określony wyższymi kwalifikacjami czytelników. Ale chyba ma to bardzo zdecydowany wpływ na odmienność metodyki pracy z czytelnikiem, jak również na treść owych dydaktycznych zabiegów”²². Taką diagnozę postawiła już przed siedmiu laty doc. K. Remerowa jako dyrektor Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Późniejsze lata trafność tej diagnozy niewątpliwie potwierdziły. Co więcej, zakres tych dydaktycznych funkcji podejmowanych przez biblioteki pod naporem wymogów życia nieustannie się rozszerza.

W praktyce te funkcje dydaktyczno-informacyjne bibliotek ujmując się jako działania ukierunkowane, określane terminami: 1) przysposobienie biblioteczne, 2) przysposobienie informacyjno-bibliograficzne, 3) przysposobienie czytelnicze. Funkcje te podejmowane bywają przez biblioteki publiczne w postaci specyficznych, coraz wyraźniej programowanych zabiegów dydaktycznych. Oczywiście byłoby przesadą twierdzić, że wszyscy pracownicy bibliotek publicznych prowadzą systematycznie tak szeroko pojęte, wielokierunkowe czy wielostopniowe przysposobienie czytelników do racjonalnego korzystania z bibliotek. Powszechnie stosuje się tylko elementy tego przysposobienia, najczęściej jako tzw. „lekcje biblioteczne” dla młodzieży szkolnej i jako przysposobienie biblioteczne w bibliotekach wielkomijskich dla studentów. Teoretycznie zakłada się, że młodzież już w bibliotekach szkolnych powinna przyswoić sobie niezbędne elementy przysposobienia bibliotecznego, że same doraźne lekcje biblioteczne w bibliotekach publicznych, chociaż „bardzo pożyteczne i nieraz naprawdę doskonale przeprowadzane [...], nie rozwiążą problemu [przysposobienia bibliotecznego], jeśli za nimi nie pójdzie fachowa pomoc dla młodzieży na co dzień w ich własnej bibliotece szkolnej. Od tego chyba właśnie zależy — zdaniem K. Remerowej — czy stopniowo z każdym rokiem ubywać będzie po parę procent ludzi, którzy po wyjściu ze szkoły ani nie chcą ani nie umieją stawiać bibliotekom wymagań w zakresie usług, jakie one im dawać powinny”²³. W praktyce istotną przydatność i wartość przysposobienia bibliotecznego ujawnia się w zaradności i kulturze bibliotecznego czytelnika korzystającego z księgozbiorów z wolnym dostępem do półek, kiedy czytelnik staje „twarzą w twarz” wobec całego niemal księgozbioru danej placówki.

²² K. Remerowa: Zmiana funkcji bibliotek w powojennym dwudziestolecu. Warszawa 1966 s. 47.

²³ Ibid. s. 48.

Pod wpływem wymogów stawianych przez czytelników najszerzej — poza udostępnianiem zbiorów — rozwinęła się w bibliotekach służba informacyjna, której rola nieustannie wzrasta. Upowszechnianie się nowych usług bibliotecznych w postaci służby informacyjnej jest bodaj najznamienniejszym wyrazem zmian dokonujących się w pojmowaniu funkcji bibliotek publicznych. Zwłaszcza wyżej zorganizowane biblioteki publiczne już obecnie cenione są jako poważne ośrodki informacyjne. Z ich „usług informacyjnych korzystają przede wszystkim ludzie młodzi. Niemal połowa (49%) osób to młodzież do lat 20, a następna co do liczebności grupa obejmuje osoby od 21 do 25 lat (22%). Powtarza się to we wszystkich województwach i bibliotekach różnych wielkości”²⁴.

Funkcje dydaktyczno-informacyjne bibliotek publicznych będą się rozszerzać w miarę tego, jak postępować będzie budowa skoordynowanego systemu oświatowego działającego według jednolitych zasad; koniecznych dla osiągnięcia optymalnych efektów pedagogicznych i oświatowych. Wraz z upowszechnianiem się nowocześnie pojmowanego samokształcenia wykrystalizować się muszą także w praktyce usług bibliotecznych odpowiednie formy poradnictwa, zwłaszcza w zakresie doboru lektury, posługiwania się wydawnictwami encyklopedyczno-informacyjnymi i umiejętności czytania różnych typów książek. Zakres tego poradnictwa zależeć będzie — podobnie jak zakres służby informacyjnej — od poziomu i charakteru przygotowania zawodowego personelu bibliotek. To pewne, że w obecnym i najbliższym okresie jest miejsce i zapotrzebowanie na aktywne poradnictwo w zakresie doboru lektury. Jest to zapotrzebowanie nieco utajone, „wstydlive”, gdyż przeciętny użytkownik (czytelnik) nie chce ujawniać braku orientacji w piśmiennictwie. Widoczna jest też swoista antynomia w obsłudze potrzeb czytelniczych, która się wyraża w przeciwstawności pojęć: zainteresowanie i aktywizacja kulturalna, swobodny wybór i kierowanie czytelnictwem. Zrozumienie istoty tej antynomii i umiejętne jej rozwiązywanie, jako swoistego problemu pedagogiki bibliotecznej, jest warunkiem przechodzenia na wyższy poziom obsługi czytelnictwa pod hasłem „właściwa książka właściwemu czytelnikowi” w odpowiednim momencie.

Współcześni badacze kultury i specjaliści zwracają uwagę na to znamienne zjawisko, że mimo postępów nauki, oświaty i techniki, mimo niewątpliwego wzrostu przeciętnego poziomu cywilizacyjnego „jesteśmy świadkami opóźnienia się kultury humanistycznej, związanej ściśle z dziedziną emocji w stosunku do rozwoju nauk ścisłych i postępu technicznego. Sądzą też, że czynnik indywidualny, bez zasadniczego wsparcia [...] nie

²⁴ M. Kocięcka: Użytkownicy informacji w bibliotekach publicznych i ich potrzeby. *Prz. bibliot.* R. 41: 1973 z. 1/2 s. 88.

osiągnie pożądanego stanu równowagi"²⁵. Toteż prawdopodobnie biblioterapia rozszerzy się znacznie poza biblioteki szpitalne.

Podobne problemy niepokoją znakomitego uczonego — lekarza prof. Juliana Aleksandrówicza, postulującego dopełnienie rewolucji naukowo-technicznej rewolucją naukowo-humanistyczną. Szczególna rola w tym wspomaganie człowieka w jego dążności do kształtowania własnej osobowości i naukowego poglądu na świat przypadnie literaturze, a zwłaszcza literaturze pięknej, której rola będzie wzrastać wraz z pogłębianiem się kultury czytelnicej. „Proces bowiem samowychowania związany jest z wybiórczym przyjmowaniem wartości, jakich dostarcza literatura. Tą wybiórczość w przyjmowaniu wartości ze środowiska psychospołecznego pod formą literatury prowadzi do zróżnicowania osobowości"²⁶. A o to właśnie chodzi, by właściwą radą wspomagać czytelników w tym doborze wartościowej lektury, służącej kształtowaniu samego siebie na miarę właściwości umysłowych i sprawności intelektualnej, a także rozwijania kultury uczuciowej. Chodzi o nasycenie właściwie pojętym humanizmem całego naszego życia. A jest to sfera książki, literatury i szerokiej, humanistycznej działalności bibliotek publicznych, które muszą się nastawiać na wyższy poziom zróżnicowanych usług bibliotecznych.

JÓZEF KORPAŁA

THE ROLE OF PUBLIC LIBRARIES IN THE NEW SYSTEM OF EDUCATION

The VI Congress of the Polish United Workers' Party laid out ambitious goals and new tasks according to which more rapid economic and cultural development of the country is assumed. Achievement of these tasks involves not only increased efforts in all economic fields but also makes necessary a reorganization of the education system. The work of evaluating the present system of education was consigned to the Experts' Commission, which elaborated „The Report on the State of Education in Polish People's Republic". On the grounds of this Report, in the bicentenary of creation of the National Education Commission, Polish Sejm (Parliament) carried a vote concerning the system of national education. In this new system there will be a network of 10-years secondary schools of general program giving to everybody education on secondary level.

On the basis of the Report's assumptions and of its contents the author informs about the results of analysis and evaluation of the present system of education, giving as well the aims of the postulated integrated system. In this new system higher standards are imposed in the domain of intellectual growth of children and youth and of preparing them for self-education; an important function is assigned in this connection to school and special libraries. The author quotes and comments on the more important sections of chapter XIV (the fifth part of the Report) devoted to libraries, pointing out more significant consequences of educational reforms and cultural development; these consequences are signalled in „The Prognosis of Polish culture development to the year 1990". The author stresses in particular that more

²⁵ J. Bańka: Technika a środowisko psychiczne człowieka. Wprowadzenie do zagadnień eutyroniki. Warszawa 1973 s. 173.

²⁶ J. Aleksandrówicz: Literatura a zdrowie społeczeństwa. Kraków 1973 s. 23.

impact on libraries is to be expected already in the nearest years, specially with respect to enlarging library services for these potential users who will be participants of various forms of the continual training and self-education schemes. In author's opinion libraries must develop directed didactical and educational activities in addition to information service; These activities should take various forms of instructing and guidance.

ANNA ROMAŃSKA

PIERWSZY AKT PRAWNY W ZAKRESIE SPECJALIZACJI DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEK NAUKOWYCH W POLSCE

Ukazanie się Zarządzenia nr 15 Ministra Kultury i Sztuki z dn. 9 lutego 1973 r. w sprawie zasad specjalizacji materiałów bibliotecznych oraz działalności informacyjnej centralnych bibliotek naukowych¹ zamyka pierwszy, niestety bardzo przewlekły, etap przygotowawczy prac nad tym zagadnieniem. Systematyczne prace nad specjalizacją bibliotek rozpoczął w Polsce Bolesław Świdorski w roku 1959; zbadał on i spopularyzował doświadczenia bibliotek zagranicznych, zebrał sugestie bibliotek krajowych i opracował kilka kolejnych projektów ogólnokrajowego planu specjalizacji zbiorów. Działalność ta, prowadzona w ramach Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, przyniosła obfity plon i ułatwiła ostateczne sprecyzowanie zasad organizacyjnych planu specjalizacji. Prezentując swoje badania w publikacjach i przy konferencyjnych stołach uczynił doc. Świdorski sprawę specjalizacji zbiorów aktualnym problemem bibliotekarstwa polskiego. W toku dyskusji wyklarowały się zagadnienia wątpliwe i sporne. Dzięki temu sprawa specjalizacji zbiorów bibliotek była już od dawna dojrzała do praktycznej realizacji.

Brak instytucji odpowiedzialnej za organizację bibliotekarstwa naukowego sprawiał, iż mimo znacznego zaawansowania prac przygotowawczych sprawa ustalenia specjalizacji zbiorów bibliotek naukowych nie została podjęta w trybie działań administracyjnych. Dopiero ustawa o bibliotekach z r. 1968 dała impuls do podjęcia sprawy w tym trybie, wyznaczając instytucje odpowiedzialne za jej rozwiązanie. Ustawa powierzyła sprawę specjalizacji zbiorów bibliotecznych dwóm ministrom oraz Sekretarzowi Naukowemu Polskiej Akademii Nauk. Minister Kultury i Sztuki został zobowiązany do ustalenia zasad specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych, a przewodniczący KNiT² oraz Sekretarz Naukowy Polskiej Akademii Nauk do ustalenia planu specjalizacji, wyznaczenia centralnych

¹ Dz. urz. Min. Kult. i Szt. 1973 nr 2 poz. 18.

² Zakres działania przewodniczącego Komitetu Nauki i Techniki przejął w 1972 r. minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki.

bibliotek dla poszczególnych dziedzin wiedzy i określenia zadań tych bibliotek. Dalsze prace nad aktami prawnymi dotyczącymi specjalizacji bibliotek dzieliły się na dwa etapy, a mianowicie: 1) opracowanie zarządzenia w sprawie zasad specjalizacji bibliotek, 2) przygotowanie planu specjalizacji zbiorów bibliotek.

Na polecenie Ministra Kultury i Sztuki Sekcja do Spraw Zbiorów Bibliotecznych Państwowej Rady Bibliotecznej opracowała po licznych konsultacjach projekt zarządzenia³. Według początkowych zamierzeń, opracowywany dokument miał ograniczyć się do przepisów o podmiotach i przedmiotach specjalizacji w gromadzeniu zbiorów oraz o organie koordynującym tę dziedzinę współdziałania bibliotek naukowych. Jednakże już w pierwszej fazie prac Sekcja doszła do wniosku, że takie zawężenie zakresu dokumentu nie zagwarantuje właściwych warunków funkcjonowania planu specjalizacji. Pilna potrzeba określenia udziału bibliotek naukowych w ogólnokrajowym systemie informacji oraz konieczność radykalnej reformy organizacji bibliotekarstwa naukowego zdynamizowały prace nad przygotowaniem zarządzenia.

Konieczność sformułowania zasad uczestnictwa bibliotek w ogólnokrajowym systemie informacji ujawniła się jeszcze w okresie prac nad kolejnymi projektami uchwały nr 35/71 o informacji⁴. Potrzeba ta znajduje również głębokie uzasadnienie w praktyce życia bibliotecznego. Sprzężenie działalności bibliotek w zakresie gromadzenia zbiorów z ich działalnością informacyjną było postulowane już w toku dyskusji z lat 60-tych. W ostatnich latach sprawa specjalizacji służb informacyjnych wystąpiła jeszcze ostrzej, wysuwając się nieomal przed problemy uprządkowania zakresów gromadzenia wydawnictw. Bo też cel prac nad specjalizacją gromadzenia zbiorów — tj. optymalna organizacja zbiorów dla potrzeb polskiego świata nauki — może owocować tylko wtedy, gdy obowiązek gromadzenia zbiorów w określonej dziedzinie wiedzy będzie ściśle powiązany z obowiązkiem prowadzenia służby informacyjnej w tej specjalności na użytek ogólnokrajowy. Wydało się zatem słuszne, aby ustalenia zarządzenia dotyczyły nie tylko zadań bibliotek w zakresie gromadzenia zbiorów, ale i działalności informacyjnej, a tym samym — aby formułowały zasady uczestnictwa bibliotek w ogólnokrajowym systemie informacji. Takie rozszerzenie tematyki zarządzenia okazało się szczególnie przydatne ze względu na rozpoczęte później prace nad utworzeniem Państwowego Systemu Informacji „Światowid”.

W ostatnich latach — w sposób bardziej oczywisty niż dotąd — upowszechniło się przekonanie, iż źródłem trudności rozwojowych biblio-

³ Projekt zarządzenia opracowany został przez zespół w składzie: Jan Woszczałyński (przewodniczący), Janina Cygańska, Kazimierz Podhorski, Anna Romańska, Anna Siatarska. Wstępne założenia do projektu tego aktu prawnego opracował wcześniej Bolesław Świercki (Prz. Bibliot. R. 30; 1970 z. 4 s. 339-349).

⁴ *Monit. pol.* z 1971 r. nr 14 poz. 104.

tek naukowych jest brak spójnego systemu, opartego na racjonalnym podziale zadań bibliotek. Bezskuteczne próby fragmentarycznego rozwiązania problemów bibliotek wskazały, że bez centralnie kierowanej kooperacji bibliotek, popartej inwestycyjnymi i organizacyjnymi decyzjami władz państwowych, odpowiedzialnych za rozwój nauki, racjonalna i nowoczesna organizacja bazy piśmienniczej dla potrzeb nauki nie jest możliwa.

W dotychczasowych warunkach organizacyjnych rejestr spraw do załatwienia stale się wydłuża, mimo iż w sprawy te bibliotekarze włożyli wiele wysiłku. Przypomnijmy tu tylko ich hasła wywoławcze: uporządkowanie zadań bibliotek w zakresie bieżącego gromadzenia wydawnictw zagranicznych oraz obowiązkowego archiwizowania piśmiennictwa retrospektywnego polskiego i obcego, racjonalna gospodarka drukami zbędnymi, sprawna organizacja wypożyczania międzybibliotecznego oraz usług reprograficznych, określenie i podział zadań bibliotek w zakresie informacji naukowej, m. in. w zakresie budowy katalogów centralnych. Nowe ważne tematy postulowanej działalności koordynacyjnej wynikają z pilnej konieczności rozbudowy i modernizacji bazy materialnej i organizacji wewnętrznej bibliotek. W tym zakresie postulatem dużej wagi jest szersze niż dotąd stosowanie normatywów (zarówno w pracach bibliotecznych, jak i w finansowaniu bibliotek) oraz różnych form mechanizacji, z automatyzacją włącznie.

Obawa, aby sprawa specjalizacji bibliotek naukowych nie znalazła się i tym razem w grupie spraw nie załatwionych lub załatwionych tylko formalnie, podyktowała włączenie do zarządzenia postanowień sugerujących utworzenie ogólnokrajowego systemu bibliotek uczestniczących w planie specjalizacji. System ten, wyposażony w przywileje organizacyjno-prawne i finansowe oraz koordynowany przez powołany do tego organ, jednoczyłby biblioteki działające na użytek ogólnokrajowy, a zarazem włączałby je do ogólnokrajowego systemu informacji. W celu wyróżnienia bibliotek uczestniczących w planie (spośród innych bibliotek naukowych) oraz zapewnienia im właściwego miejsca w przyszłym systemie bibliotek naukowych — postanowiono skorzystać z przepisu ustawy o bibliotekach dotyczącego powoływania bibliotek centralnych i zaproponowano tożsamość nazwy „biblioteka centralna” i „biblioteka specjalizująca się”; w ten sposób uregulowano nie tylko sprawę specjalizacji bibliotek, ale i sprawę bibliotek centralnych. Zarządzenie ma szansę zapoczątkowania nowego, może decydującego kroku na drodze usprawnienia organizacji bibliotekarstwa naukowego.

Zarządzenie jest aktem prawnym, który precyzuje tylko zasady organizacyjne systemu bibliotek uczestniczących w planie specjalizacji oraz wytycza kierunek dalszych prac. Jest ono przeznaczone przede wszy-

stkim dla organizatora ogólnokrajowego planu specjalizacji i późniejszego koordynatora jego realizacji; dla bibliotek nabierze ono znaczenia dopiero w toku tworzenia systemu specjalizacji.

Zarządzenie obejmuje postanowienia dotyczące:

- systemu bibliotek centralnych,
- planu specjalizacji,
- przedmiotów i dziedzin specjalizacji,
- zadań, uprawnień i trybu wyznaczania biblioteki centralnej,
- organu wykonawczego do spraw specjalizacji.

Przyjrzyjmy się zatem poszczególnym postanowieniom.

I. System bibliotek centralnych i plan ich specjalizacji

Zarządzenie formułuje główne zasady funkcjonowania systemu bibliotek centralnych (tj. bibliotek uczestniczących w planie specjalizacji).

Spójność systemu jest zapewniona przez:

1. jednolite kryteria wyznaczania bibliotek centralnych oraz wyróżniania dziedzin ich specjalizacji;
2. ogólnokrajowy plan specjalizacji ustalający kierunki gromadzenia i działalności informacyjnej bibliotek;
3. powiązanie zadań i obowiązków w zakresie gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów z analogicznymi obowiązkami w zakresie działalności informacyjnej;
4. wspólność uprawnień bibliotek, zwłaszcza co do priorytetu w przydziale środków na prowadzenie działalności objętej planem specjalizacji;
5. wspólny organ dla koordynacji prac bibliotek wchodzących w skład systemu.

System bibliotek centralnych będzie częścią ogólnokrajowego systemu informacji (§ 4)⁵ oraz będzie powiązany z międzynarodowymi systemami informacyjnymi przez odpowiednie ukierunkowanie zadań bibliotek (§ 3 ust. 3).

Dokumentem ustalającym strukturę systemu bibliotek centralnych będzie ogólnokrajowy plan specjalizacji (§ 3 ust. 2), który określi:

- „1) biblioteki naukowe powołane do realizowania planu specjalizacji,
- 2) zakres gromadzenia materiałów bibliotecznych przez każdą z bibliotek centralnych, oparty na zasadach specjalizacji,
- 3) formy i metody prowadzenia działalności informacyjnej oraz udostępniania zbiorów materiałów bibliotecznych”.

Ogólne założenia planu specjalizacji przytoczono w całości, ponieważ

---

⁵ Koncepcja ta znalazła już odbicie w projekcie programu PSI „Światowid”, który przewiduje włączenie do PSI wszystkich bibliotek centralnych.

wyznaczają one m. in. przedmiot następnego aktu prawnego, który zostanie wydany przez Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Sekretarza Naukowego Polskiej Akademii Nauk (art. 19 ustawy o bibliotekach).

W zarządzeniu sprecyzowano szczegółowiej niż to czyni ustawa o bibliotekach tryb ustalania planu specjalizacji. Do zadań organu wykonawczego ds. specjalizacji zaliczono opracowywanie i przedstawianie do zatwierdzenia planów specjalizacji⁶. Szczegółowiej sprawa ta zostanie z pewnością określona w statucie owego organu wykonawczego⁷. W toku dotychczasowych prac nad projektem statutu Biura Bibliotek Centralnych proponowano, aby do jego zadań zaliczyć również rozpoznawanie i ustalanie potrzeb dotyczących planu specjalizacji bibliotek.

Wyznaczanie bibliotek centralnych (§ 12) i określenie zakresu ich zadań będzie następowało bądź na podstawie wniosków zgłaszanych przez biblioteki lub ich instytucje nadzorujące, bądź z własnej inicjatywy Biura, po uzgodnieniu wniosku z organem nadzorującym daną bibliotekę.

W czasie prac nad projektem zarządzenia zarysowała się interesująca różnica zdań na temat potrzeby sformułowania ogólnokrajowego planu specjalizacji. Uważano, że plan ten może być skutecznie zastąpiony ogłaszaniem planów, częściowych, regulujących zakres działania danej biblioteki centralnej lub ustalających specjalizacje bibliotek w wybranej dziedzinie wiedzy. Jednakże ostatecznie uzgodniono pogląd, że ogólnokrajowy plan specjalizacji bibliotek jest niezbędnym aktem decyzji, stanowiącym fundament funkcjonowania systemu bibliotek centralnych. Tylko taka kompleksowa decyzja może gwarantować logiczną spójność systemu, m. in. w zakresie klasyfikacji dziedzin wiedzy, doboru bibliotek centralnych. Podkreślano, że ogłoszenie ogólnokrajowego planu specjalizacji nie stoi w sprzeczności z etapową jego realizacją (co zresztą znane jest z doświadczeń bibliotek zagranicznych), dostosowaną do hierarchii pilności potrzeb nauki i gotowości bibliotek do podjęcia dodatkowych zadań, jak również do możliwości nakładów finansowych na te zadania. Przewidywano również, że niezależnie od ogólnokrajowego planu specjalizacji (obrazowo mówiąc — „mapy specjalizacji”), działalność poszczególnych bibliotek w zakresie wybranych przedmiotów i dziedzin specjalizacji będzie normowana osobnymi planami, rocznymi i perspektywicznymi.

⁶ Sformułowanie w liczbie mnogiej („plany specjalizacji”) oznacza, że oprócz planu specjalizacji (ogólnokrajowego) przedmiotem ustaleń będą również jego aktualizacje oraz plany częściowe.

⁷ Sekcja do Spraw Zbiorów Bibliotecznych PRB, po ukończeniu prac nad projektem zarządzenia o zasadach specjalizacji, opracowała również projekt statutu organu wykonawczego ds. specjalizacji, proponując nadanie mu nazwy Biura Bibliotek Centralnych (zwanego dalej „Biurem”).

II. Biblioteki centralne jako podmioty planu specjalizacji i składniki systemu

Zarządzenie definiuje bibliotekę centralną jako „bibliotekę naukową gromadzącą materiały biblioteczne dotyczące określonej dziedziny wiedzy, wskazaną w planie specjalizacji” (§ 2 ust. 1), oraz formułuje warunki, jakie powinna spełniać biblioteka, aby mogła być wyznaczona na bibliotekę centralną (§ 11 ust. 1).

Omówimy kolejno te warunki:

„1) Wielkość, kompletność i aktualność zbioru materiałów bibliecznych z zakresu danej dziedziny wiedzy, w porównaniu ze zbiorami innych bibliotek naukowych”. Godnym uwagi jest tu postulat relatywnej oceny dotychczasowego zasobu biblioteki, trudny do realizacji, ale konieczny, jeżeli pragniemy zabezpieczyć się przed przypadkowością wyboru.

„2) Liczba oraz kategorie bezpośrednich użytkowników zbiorów”, a zwłaszcza samodzielnych pracowników naukowych. Najczęściej będzie to środowisko macierzystej instytucji, w której skład wchodzi biblioteka. Intencją prawodawcy było, aby inwestować w rozbudowę księgozbiorów służących najliczniejszemu i najbardziej twórczym środowiskom naukowym, gdzie istnieje gwarancja najpełniejszego ich wykorzystania, jak również najbardziej celowego i przemyślanego pomnażania zbiorów, lepszych warunków międzynarodowej wymiany wydawnictw, współdziałania pracowników nauki w organizowaniu informacji naukowej. Pomiedzy działalnością biblioteki i obsługiwanego przez nią środowiska naukowego istnieje przecież zależność wzajemna.

„3) Lokal i wyposażenie biblioteki, liczba i kwalifikacje personelu oraz pozostające w dyspozycji biblioteki naukowej środki finansowe przeznaczane na gromadzenie zbiorów”. Spełnienie tego warunku decydowałoby o wyznaczeniu biblioteki centralnej spośród bibliotek posiadających równorzędną wartość księgozbiory i obsługujących podobnie oceniane środowiska czytelnicze. Postanowienie to może wpłynąć na obniżenie kosztów inwestycji wstępnych dla bibliotek uczestniczących w planie, nie eliminuje ono jednak ani nie osłabia konieczności zapewnienia im zwiększonych środków na podjęcie dodatkowych i bardzo odpowiedzialnych zadań. Dla oceny środków znajdujących się w dyspozycji bibliotek trzeba będzie ustalić porównywalne wskaźniki, np. wskaźnik liczby bibliotekarzy dyplomowanych jako pełnokwalifikowanych pracowników bibliotek naukowych.

„4) Aktualnie posiadane warunki do prowadzenia działalności informacyjnej oraz możliwość rozwoju tej działalności”. Należy rozumieć, że warunek ten spełniają biblioteki posiadające kompletne i poprawne katalogi alfabetyczne, prowadzące katalogi rzeczowe, ew. katalogi centralne

swojej sieci bibliotecznej, kartoteki zagadnieniowe i dokumentacyjne oraz możliwie kompletny zasób wydawnictw informacyjnych w dziedzinie swojej specjalizacji.

„5) Dogodna lokalizacja oraz posiadane i planowane środki łączności sprzyjające włączeniu biblioteki do ogólnokrajowego zautomatyzowanego podsystemu informacji bibliograficznej”.

Przedstawiony ciąg warunków został zbudowany hierarchicznie, za najważniejsze z nich uznano zatem: odpowiedni księgozbiór i środowisko bezpośrednich użytkowników. Ustalenie tych warunków zobowiązuje pośrednio instancje wyznaczające biblioteki centralne do poprzedzenia swoich decyzji szczegółowym rozpoznaniem bibliotek kandydujących do wykonywania takich funkcji. Wydaje się, że dla zobiektywizowanej oceny niezbędne będzie powołanie komisji rzeczoznawców, złożonej z zawodowych bibliotekarzy i bibliotekoznawców. Do zadań tej komisji powinno należeć opracowanie szczegółowych kryteriów oceny oraz przeprowadzenie rozpoznania (także przez wizytowanie bibliotek) w celu ustalenia, czy dana biblioteka spełnia wymagane warunki.

W zarządzeniu przewidziano również sytuację, w której brak właściwej biblioteki naukowej dla podjęcia specjalizacji w danej dziedzinie. Można wtedy funkcję biblioteki centralnej powierzyć okresowo innej bibliotece, jeśli spełnia ona trzy pierwsze z wymienionych wyżej warunków (§ 11 ust. 2).

Zarządzenie ustosunkowało się do ważnej, a dotąd dyskusyjnej sprawy jednostopniowości czy wielostopniowości systemu specjalizacji, wypowiadając się za jego jednostopniowością. Biblioteka centralna przejmuje zasadniczo odpowiedzialność za całą dziedzinę specjalizacji. Przewidziano, że biblioteka centralna może przekazać część zadań przydzielonych jej w planie specjalizacji innym bibliotekom naukowym, nad którymi sprawuje nadzór w zakresie gromadzenia zbiorów — wymaga to jednakże zgody organu wykonawczego ds. specjalizacji i nie powoduje włączenia biblioteki współpracującej do planu specjalizacji jako samodzielnego podmiotu (§ 13).

Tekst zarządzenia nie zawiera innych postanowień w sprawie zasad wyboru bibliotek, które będą uczestnikami planu specjalizacji i ogniwami w systemie bibliotek centralnych. Zarówno sprawa liczby jak i typów czy rodzajów bibliotek, które będą składnikami tego systemu została pozostawiona — i słusznie — do decyzji czynników odpowiedzialnych za konstrukcję planu. Jednakże z uważnej lektury tekstu i w tych sprawach można odczytać pewne inspiracje rozwiązań.

Z faktu utożsamienia biblioteki uczestniczącej w planie z biblioteką centralną (a więc pełniącą również funkcje organizacyjno-metodyczne) oraz nałożenia na nią zobowiązań nie tylko w zakresie gromadzenia zbiorów

rów, ale także działalności informacyjnej, wynika — jak się wydaje — tendencja do kreowania niedużej liczby podmiotów specjalizacji i składników systemu. Również zamiar zautomatyzowania obiegu informacji w systemie sugeruje nierozdrabnianie dziedzin specjalizacji, a zatem i ograniczenie liczby bibliotek w nim uczestniczących. Mówiąc o niedużej liczbie bibliotek uczestniczących w planie mam na myśli liczbę mniejszą niż 40-60 bibliotek — występujących w planach zagranicznych.

Na podstawie sformułowanych w zarządzeniu warunków, jakie powinna spełniać biblioteka centralna, można z dużym stopniem prawdopodobieństwa przypuszczać, że pierwszymi kandydatami do tej grupy będą biblioteki uniwersyteckie i najwybitniejsze biblioteki szkół wyższych specjalnych oraz inne wielkie biblioteki uniwersalne i specjalne. W tym zakresie można spodziewać się pełnej zgodności koncepcji planu polskiego ze znanymi planami zagranicznymi.

W dyskusjach nad kolejnymi projektami zarządzenia omawiane były jeszcze inne zagadnienia, które nie znalazły się w jego tekście, a warte są wzmianki. Uznano za oczywiste — choć nie uważano za konieczne umieszczać tego w zarządzeniu — że biblioteki centralne mogą być wyznaczane zarówno spośród księżnic uniwersalnych jak i specjalnych oraz, że muszą one posiadać bądź przyjąć status bibliotek naukowych o charakterze publicznym, aby zagwarantować dostępność zbiorów dla wszystkich zainteresowanych.

III. Dziedziny i przedmioty specjalizacji

Dziedziny i przedmioty specjalizacji są charakteryzowane w zarządzeniu jako zakresy gromadzenia zbiorów i działalności informacyjnej bibliotek centralnych (rozdz. II). Stwierdzenia w tej materii ograniczają się do podkreślenia, że kryterium wyróżniania specjalizacji może stanowić dziedzina wiedzy, rodzaj materiałów bibliotecznych, chronologia, terytorium, język. Należy rozumieć, że kryteria te będą zarówno podstawą wyróżniania dziedzin specjalizacji na pierwszym stopniu podziału, jak też będą służyły ich uszczegółowieniu. Określenia: chronologia, terytorium, język — mogą być rozumiane bądź jako kryteria treściowe, bądź formalne. Stanowi to wskazówkę metodologiczną zarówno dla twórców planu, jak i dla bibliotek, które staną przed koniecznością uściślenia swoich zakresów gromadzenia zbiorów.

Zarządzenie nie czyni żadnych sugestii w sprawie tematycznego zakresu planu specjalizacji, nie wypowiada się, czy ma on mieć charakter uniwersalny, czy też selektywny, jaką klasyfikację piśmiennictwa ma przyjąć za podstawę. Ograniczono się tylko do sformułowania ogólnych zaleceń w sprawie typowania priorytetowych dziedzin planu; zaliczono

do nich: „dynamicznie rozwijające się dziedziny wiedzy, o wzrastającym znaczeniu dla rozwoju nauki, techniki i innych dziedzin działalności praktycznej [oraz] dziedziny wiedzy, które mogą być w szerokim zakresie lub z dużym efektem wykorzystane dla realizacji zadań rozwoju społeczno-gospodarczego kraju” (§ 5 ust. 2 pkt 1 i 2). Ponadto podkreśla się potrzebę uwzględnienia przy wyborze dziedzin specjalizacji postanowień w sprawie międzynarodowej współpracy w zakresie informacji naukowej.

Nie podjęto również zagadnienia liczby dziedzin specjalizacji oraz sposobu ich rozdzielania pomiędzy biblioteki, pozostawiając decyzje w tych sprawach do momentu konstruowania planu. Zarządzenie stwierdza tylko, że zakres gromadzenia zbiorów w tej samej dziedzinie wiedzy może być — w uzasadnionych przypadkach — rozdzielony między kilka bibliotek centralnych, z zastrzeżeniem rozłączności podziału oraz ograniczenia do minimum liczby tych bibliotek (§ 7). Postanowienie to trzeba odczytywać raczej jako zasadniczą tendencję do nierozdrabniania dziedzin specjalizacji, co odpowiada omawianej wyżej tendencji wyznaczenia niewielkiej liczby bibliotek centralnych.

Dyspozycje zarządzenia w sprawie przedmiotów specjalizacji są bardziej szczegółowe i jednoznaczne. Przepis § 8 ust. 2 zalicza do zadań biblioteki centralnej gromadzenie krajowych i zagranicznych, bieżących i retrospektywnych materiałów bibliotecznych. Stwierdzenie to stanowi wynik długoletniej dyskusji. Uznano, iż sytuacja polskich bibliotek naukowych nakazuje objąć planem specjalizacji nie tylko bieżące piśmiennictwo zagraniczne, ale również dawne i bieżące piśmiennictwo krajowe. Zniszczenie zasobów bibliotek w czasie II wojny światowej powoduje, że nasze biblioteki wciąż jeszcze aktywnie gromadzą piśmiennictwo retrospektywne, na cołożone są znaczne środki. Z drugiej strony odczuwa się pilną potrzebę aktualizacji wielu księgozbiorów, które nie mają charakteru archiwalnego i wyłączenia z nich zbędnego piśmiennictwa retrospektywnego. Oba te procesy muszą zostać ujęte zasadami planowego działania. W obecnym stanie organizacyjnym bibliotekarstwa niedopuszczalne jest utrzymywanie w wielu bibliotekach zbiorów retrospektywnych, zwłaszcza rzadko używanych, jak i nieplanowe ich usuwanie z bibliotek — najczęściej na makulaturę. Piśmiennictwo retrospektywne powinno się stać również przedmiotem specjalizacji bibliotek centralnych, one powinny przejąć gospodarę tym piśmiennictwem, m. in. współdecydując o przekazywaniu materiałów na makulaturę lub wysyłaniu za granicę.

Należy wyjaśnić także jakie typy materiałów bibliotecznych są przedmiotem specjalizacji. W odróżnieniu od praktyki planów zagranicznych, niektórzy dyskutanci problematyki naszego planu akcentowali szczególną konieczność objęcia planem specjalizacji w zakresie gromadzenia bieżących czasopism zagranicznych, a nawet ograniczenia początkowych eta-

pów realizacji planu do tego przedmiotu. Otóż cytowany wyżej przepis § 8 ust. 2 rozstrzyga tę sprawę, mówiąc o specjalizacji w gromadzeniu „materiałów bibliotecznych”, tj. wszelkich rodzajów dokumentów przechowywanych w bibliotekach.

IV. Zadania i uprawnienia bibliotek centralnych

„Zadania biblioteki centralnej obejmują gromadzenie, opracowanie, przechowywanie oraz udostępnianie materiałów bibliotecznych z zakresu ustalonego planem specjalizacji, jak również opracowywanie i rozpowszechnianie informacji o tych materiałach” (§ 8 ust. 1) — oto najbardziej ogólne określenie zadań biblioteki centralnej obejmujące pełny zestaw typowych czynności bibliotecznych.

W szczególności biblioteka centralna:

1. Prowadzi samodzielnie dobór piśmiennictwa. Ze sformułowania tego wynika, że nie przewiduje się zorganizowania osobnej instytucji centralnej dla wyboru i nabywania wydawnictw (jak to było np. w Planie Farmingtońskim).

2. Gromadzi zbiór dążąc do jego kompletności, tj. do posiadania przynajmniej jednego egzemplarza każdego wartościowego wydawnictwa z zakresu jej specjalizacji. Stosowanie tej zasady nie wpływa ograniczająco na gromadzenie zbiorów w innych bibliotekach.

3. Bieżąco opracowuje nabyte zbiory zgodnie z ustaleniami obowiązującymi w ogólnokrajowym systemie informacji, oraz udostępnia je wszystkim zainteresowanym. W związku z udostępnianiem zbiorów uczyniono zastrzeżenie, że jedyne egzemplarze udostępnia się prezencyjnie, a ich zamiejscowe udostępnianie polega na sporządzeniu i przesłaniu reprodukcji.

4. Prowadzi działalność informacyjną w oparciu o zgromadzone zbiory dokumentów pierwotnych i pochodnych. Do głównych zadań biblioteki centralnej w tym zakresie zalicza się:

- a) opracowywanie i rozpowszechnianie bibliografii specjalnej w danej dziedzinie wiedzy; akcentuje się zwłaszcza użyteczność opracowywania bibliografii zawartości wydawnictw ciągłych i prac zbiorowych oraz tematycznych zestawień bibliograficznych;
- b) bieżące przekazywanie informacji o posiadanych zasobach do centralnych katalogów o zasięgu krajowym, w szczególności prowadzonych przez Bibliotekę Narodową;
- c) bezpośrednią działalność informacyjną, prowadzoną w oparciu o księgozbiór i posiadane źródła informacji.

Zarządzenie nie wyjaśnia *expressis verbis*, czy do zadań bibliotek na-

leży prowadzenie informacji dokumentacyjnej i faktograficznej⁶. Z uważnego odczytania przepisu § 8 ust. 5 wyłaniają się jednak sugestie prowadzenia przez biblioteki centralne i tego rodzaju informacji — w miarę potrzeby, tj. zapewne wtedy, kiedy wynikać to będzie z uzgodnień z ogólnokrajowym systemem informacji. Należy jednak rozumieć, że ten rodzaj informacji nie jest uznany za typowy dla biblioteki. Sprawa będzie wymagała dalszych ustaleń. Wzmiankuje się również o wykorzystywaniu przez biblioteki centralne materiałów informacyjnych otrzymywanych z zagranicznych systemów informacji; może to stanowić sugestią wykorzystywania przez biblioteki równoważników dokumentów, ich opisów bibliograficznych lub streszczeń (abstraktów) utrwalonych na magnetycznych nośnikach informacji.

Zadania bibliotek w zakresie działalności informacyjnej nie zostały wyczerpująco przedstawione, ponieważ (zgodnie z przepisem § 3 ust. 2 pkt 3) formy i metody prowadzenia działalności informacyjnej zostaną określone w planie specjalizacji.

Tak w ramowym zarysie przedstawiają się zadania bibliotek centralnych. Należy podkreślić, że nie wprowadza się — chyba potrzebnego — rozróżnienia zadań i obowiązków. Ten brak powinien zostać uzupełniony w późniejszych aktach prawnych.

Określając uprawnienia bibliotek centralnych zarządzenie wysuwa ważną zasadę priorytetu tych bibliotek w uzyskiwaniu właściwej bazy materiałnej. Stwierdzono (§ 10 ust. 1), że „organa sprawujące nadzór nad biblioteką centralną mają obowiązek zapewnić jej, na zasadach pierwszeństwa, należyte warunki działania w ramach posiadanych środków budżetowych i dewizowych”. Do warunków tych zaliczono w szczególności:

„1) środki finansowe, w tym dewizowe, na gromadzenie zbiorów w wysokości umożliwiającej stopniową realizację postanowień § 8 ust. 2 [dotyczy posiadania przynajmniej jednego egzemplarza każdego wartościowego materiału bibliotecznego w zakresie danej specjalizacji];

2) określona normami powierzchnia użytkowa;

3) dostosowane do wykonywanych zadań limity płac i etatów [...];

4) urządzenia techniczne umożliwiające mechanizację i automatyzację procesów bibliecznych oraz odpowiednie środki łączności”.

Zarządzenie pozostawia jednak nie rozstrzygnięte pytanie, czy działalność bibliotek centralnych (zwłaszcza w zakresie objętym planem specjalizacji) będzie finansowana wyłącznie przez ich macierzyste instytucje zwierzchnie, czy też — jak to jest powszechnie postulowane — będzie

⁶ Wobec braku innej klasyfikacji działalności informacyjnej, wykorzystuje klasyfikację przyjętą przez system „Światowid”, który od informacji bibliograficznej i bibliecznej odróżnia informację dokumentacyjną i faktograficzną.

dofinansowywana z funduszków centralnych. Dotychczasowy głęboko zdecentralizowany system finansowania bibliotek wytrąca z rąk centralnych urzędów odpowiedzialnych za rozwój nauki tak ważne narzędzia ogólnokrajowej polityki bibliotecznej, jakimi są decyzje finansowe. System ten wymaga takich korektur, które umożliwiłyby centralne finansowanie planowego rozwoju bibliotek naukowych, w szczególności — bibliotek centralnych.

Niezależnie od konieczności ustalania (na właściwym poziomie) corocznych limitów finansowych na prowadzenie bibliotek, niezbędne są wysokie inwestycje wstępne, przystosowujące biblioteki centralne do realizacji nowych zadań o charakterze ogólnokrajowym. Program inwestycji na modernizację bibliotek — może przygotowany we współpracy ze wspomnianą komisją oceniającą aktualny stan bibliotek — powinien mieć charakter międzyresortowy. Byłoby pożądane, aby następne akty prawne zaakceptowały ten punkt widzenia i uregulowały tryb podejmowania decyzji inwestycyjnych.

Uprawnienia bibliotek centralnych dotyczą nie tylko środków materialnych, ale i organizacyjnych. Przepis § 9 ust. 2 zobowiązuje biblioteki ogólnokrajowej sieci bibliotecznej do wszechstronnej współpracy z bibliotekami centralnymi, w szczególności zalecając:

„1) bieżące udzielanie informacji o posiadanych zbiorach materiałów bibliotecznych, jeśli zażąda tego biblioteka centralna [miano tu m.in. na myśli materiały do katalogu centralnego],

2) przekazywanie w uzgodnionej formie materiałów bibliotecznych, o które ubiega się biblioteka centralna, jeżeli: a) nie posiada ich ona w swoich zbiorach i zwróci się z propozycją przekazania, b) charakter materiałów bibliotecznych, o które ubiega się biblioteka centralna, zgodny jest z przepisem § 3 ust. 2 pkt 2” [tj. z zakresem gromadzenia tej biblioteki określonym w planie specjalizacji].

Zalecenia te określają miejsce biblioteki centralnej w zespole innych bibliotek o zbliżonej specjalności, ale tylko jednostronnie, z punktu widzenia wspomaganie działalności bibliotek centralnych przez inne biblioteki. Przytoczone sformułowania mogą budzić obawę o drenaż zbiorów bibliotek przez biblioteki centralne, jednakże wymóg ten został złagodzony przez podkreślenie, że forma przekazywania dokumentów jest uzgodniona przez zainteresowane strony, a więc mogą to być reprodukcje dokumentów, a nie ich oryginały.

W zarządzeniu nie określono organizacyjnych i metodycznych funkcji biblioteki centralnej w stosunku do bibliotek naukowych o podobnej specjalizacji, ponieważ uważano, że zagadnienie to — jako wykraczające poza zakres tematyczny zarządzenia — musi być rozwiązane innym aktem prawnym.

V. Organ wykonawczy do spraw specjalizacji

Powołanie organu wykonawczego ma nastąpić (wg przepisu § 15 zarządzenia) w drodze decyzji Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Sekretarza Naukowego Polskiej Akademii Nauk (w porozumieniu z Ministrem Kultury i Sztuki), tj. tych samych instancji, które ustalają plan specjalizacji i wyznaczają biblioteki centralne.

Zadania tego organu (Biura) zostały szeroko określone (§ 16). Biuro programuje, opracowuje i przedstawia do zatwierdzenia plany specjalizacji, w szczególności do jego zadań należy:

„1) przyjmowanie, opiniowanie i przedkładanie do zatwierdzenia wniosków w sprawie wyznaczenia biblioteki naukowej na bibliotekę centralną;

2) koordynowanie działalności bibliotek centralnych w zakresie wynikającym z potrzeb związanych z realizacją planu specjalizacji;

3) inicjowanie, organizowanie i koordynowanie prac związanych z mechanizacją i automatyzacją procesów informacyjnych w bibliotekach centralnych;

4) inicjowanie, organizowanie i koordynowanie prac kształtujących prawidłowe warunki realizowania przez biblioteki centralne nałożonych na nie zadań, zapewnienia odpowiednich środków finansowych oraz stwarzanie warunków umożliwiających doskonalenie podsystemu bibliotek centralnych⁹.

5) analizowanie stanu specjalizacji bibliotek naukowych”.

Przytoczone in extenso sformułowania zarządzenia warto uzupełnić informacjami o propozycjach rozszerzających zakres działania organu wykonawczego, które znalazły się w projekcie statutu Biura Bibliotek Centralnych. Propozycje te zmiierają w kierunku wzmocnienia roli Biura w sprawach organizacji systemu bibliotek centralnych i zapewnienia im niezbędnych środków na wykonywanie zwiększonych zadań. Tak więc Biuro ustalałoby kierunki działania systemu i koordynowało jego działalność, ustalałoby zasady wzajemnej współpracy bibliotek centralnych oraz zasady ich udziału w pracach ogólnokrajowego systemu informacji i ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, jak również w międzypaństwowych czy międzynarodowych systemach informacji. Ponadto Biuro miałoby możliwość opracowywania lub opiniowania aktów prawnych regulujących działalność bibliotek centralnych oraz zasady jej finansowania. Do zadań Biura należałoby również inicjowanie, organizowanie i koordynowanie prac oraz przedsięwzięć mających na celu:

a) zapewnienie bibliotekom centralnym odpowiednich środków finansowych i rzeczowych,

⁹ Tekst tego przepisu podano według sprostowania zamieszczonego w *Dzienniku Urzędowym* Min. Kult. i Szt. 1973 nr 10 s. 14.

b) zaopatrzenie w krajowe i zagraniczne materiały biblioteczne oraz w odpowiednie urządzenia służące do gromadzenia, przetwarzania i wyszukiwania informacji,

c) mechanizację i automatyzację procesów informacyjnych oraz wyposażenie w sprzęt informatyczny i środki łączności,

d) doskonalenie kadry, m.in. prowadzenie poradnictwa fachowego w zakresie potrzeb specjalizacji bibliotek, organizowanie konferencji problemowych oraz staży krajowych i zagranicznych.

W omawianym projekcie statutu zawarte jest również stwierdzenie, że Biuro może finansować z własnych środków budżetowych przedsięwzięcia mające na celu prawidłowe zaopatrzenie bibliotek centralnych w materiały biblioteczne z importu oraz inne przedsięwzięcia o zasięgu międzyresortowym, których celem jest zapewnienie sprawnego działania i doskonalenie systemu bibliotek centralnych. Realizacja tych propozycji umniejszałyby obawy o to, czy w obecnym systemie finansowania bibliotek możliwe będą inwestycje międzyresortowe.

W cytowanych fragmentach projektu statutu zasługują również na uwagę przepisy o zadaniach Biura w sprawie prawidłowego zaopatrywania bibliotek w wydawnictwa importowe. Pozwala to przypuszczać, że Biuro reguluje organizację importu publikacji w sposób dogodny dla bibliotek centralnych. Sprawa ta, pominięta niestety w zarządzeniu a posiadająca fundamentalne znaczenie dla realizacji planu specjalizacji bibliotek, powinna zostać rozwiązana jeszcze przed uruchomieniem planu. Jest pożądaną, aby biblioteki centralne posiadały własną instytucję importu, tę rolę mógłby spełniać międzyresortowo usytuowany ORWN PAN¹⁰.

Zarówno zarządzenie jak i projekt statutu Biura nie określają jego lokalizacji, ograniczając się do stwierdzenia (w projekcie statutu), że Biuro działa pod nadzorem Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki i stanowi część aparatu tego Ministerstwa. Z intencji uczynienia Biura aktywnym ośrodkiem koordynacji systemu bibliotek centralnych wynika propozycja, aby nadać mu charakter powierniczy, tj. aby dyrektor Biura działał jako pełnomocnik Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Sekretarza Naukowego PAN.

Sprawa lokalizacji Biura w dotychczasowych dyskusjach była projektowana rozmaicie, bo też i różnie bywa ona rozwiązywana za granicą. Padają propozycje umieszczenia tego organu przy Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich czy przy Bibliotece Narodowej. Wydaje się, że powstanie Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki wykluczyło lokowanie Biura poza aparatem Ministerstwa, wszystkie bowiem alternatywy tego rozwiązania nie mogą zapewnić w tym stopniu związku pro-

¹⁰ Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN.

blematyki specjalizacji bibliotek z państwową polityką naukową. Sterowanie planem specjalizacji bibliotek naukowych powinno leżeć w gestii resortu odpowiedzialnego za całość rozwoju nauki polskiej i wyposażonego we właściwe kompetencje prawno-organizacyjne oraz w odpowiednie środki, także finansowe.

Ostatni wreszcie przepis zarządzenia (§ 17) określa, że Państwowa Rada Biblioteczna ma spełniać: „funkcję opiniodawczą i doradczą, w sprawach związanych z realizacją planu specjalizacji”.

Otwarte pozostaje zagadnienie utworzenia rady uczestników planu specjalizacji, jak również wykorzystania Rady Głównej Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, jako organów opiniodawczych w sprawach dotyczących powiązania działalności bibliotek centralnych z potrzebami środowisk naukowych.

VI. Wnioski i postulaty

Najważniejszym kryterium oceny aktu prawnego są skutki w praktyce społecznej. Znaczenie zarządzenia polega na tym, że umożliwia ono dalsze działania prawne oraz podjęcie następnych kroków przygotowawczych zmierzających do opracowania i uruchomienia planu specjalizacji.

Dalsza działalność w sprawach specjalizacji bibliotek powinna odbywać się w następujących etapach:

1. powołanie przez Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Sekretarza Naukowego PAN Biura Bibliotek Centralnych i nadanie mu statutu;

2. rozpoznanie potrzeb nauki polskiej w zakresie specjalizacji zbiorów i działalności informacyjnej bibliotek; w sprawie tej należy sięgać do konsultacji i autorytetu Rady Głównej Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz jej komisji;

3. rozpoznanie stanu bibliotek naukowych kandydujących do funkcji bibliotek centralnych, we współpracy z powołaną w tym celu komisją rzeczoznawców;

4. opracowanie ogólnokrajowego planu specjalizacji, tj. wytypowanie dziedzin specjalizacji oraz bibliotek uczestniczących w planie, ustalenie form i metod działalności informacyjnej; opracowanie koncepcji planu musi się dokonywać przy współpracy Biura z gronem rzeczoznawców i zainteresowanych bibliotek;

5. zapewnienie materialnych i organizacyjnych warunków realizacji planu, m.in. opracowanie programu najpilniejszych inwestycji na potrzeby bibliotek centralnych, utworzenie instytucji importu wydawnictw dla bibliotek centralnych;

6. ogłoszenie planu specjalizacji i ukonstytuowanie systemu bibliotek centralnych.

Realizacja programu prac przygotowawczych do wprowadzenia w ży-

cie planu specjalizacji jest rzeczą naprawdę pilną, ponieważ współczesny etap rozwoju nauki wymaga szybkich zmian w organizacji krajowej bazy piśmienniczej i w działalności informacyjnej.

ANNA ROMANSKA

THE FIRST LEGAL INSTRUMENT CONCERNING SPECIALIZATION OF RESEARCH LIBRARIES IN POLAND

The author presents and gives commentary upon resolutions of the order no 15 issued on the 9th February 1973 by the Minister of Art and Culture, concerning principles of specialization of library materials and information services in research libraries.

The most important resolutions of the order are the following:

1. Libraries participating in specialization program operate as central libraries for corresponding fields of science in an uniform system whose activities are co-ordinated by an executive organ for specialization questions.

2. Definition of central library tasks, involved in acquisition, processing and using of its specialized collection and in its information work — transmitting data to union catalogues, elaborating special bibliographies, provision of information required by users on the basis of own sources and the like.

3. Statement of requirements claimed of a central library: the most complete collection in a given field, the largest and the most active scientific community directly serviced, adequate number and high qualifications of the library staff, the most comprehensive sources of information on information, ownership of equipment enabling participation in computerized information systems.

4. Program of specialization laid down by the Minister of Science, Higher Education and Technology and the Scientific Secretary of the Polish Academy of Sciences will designate particular central libraries, defining the scope of acquisition plan and of information service for each of the libraries in the system.

5. Central libraries are granted priority in financing their activities resulting from the specialization program.

Following the discussed act further steps are expected aiming at establishing of central libraries network and undertaking by them specialized activities. Creation of an executive organ for specialization questions is anticipated; this organ will be given statutes and then concept of specialization project will be elaborated. Implementation of the project will take place after providing appropriate material base necessary with respect to new, responsible functions of central libraries.

BARBARA WIECZOREK

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA BIBLIOTEK PEDAGOGICZNYCH
W POLSCE

Biblioteki pedagogiczne należą do jednego z zasadniczych typów książnic naszej doby, jakimi są biblioteki specjalne. Podstawowe cechy bibliotek specjalnych to ograniczenie tematyczne zakresu ich zbiorów oraz ścisły związek z użytkownikami, którym te biblioteki służą. Z reguły bowiem biblioteki specjalne powstają na skutek istotnych potrzeb grup zawodowych użytkowników. Stąd zależność biblioteki od zadań, potrzeb i zainteresowań użytkowników i dążenie do przystosowania się do ich celów przez odpowiednią organizację, zakres zbiorów oraz metody udostępniania zasobów. Taką związek z użytkownikami ułatwia kompletowanie zbiorów, co wpływa na rozwój zasobów biblioteki, pod warunkiem jednak, że specjaliści wykazują zrozumienie dla zagadnień bibliotecznych.

Rolę bibliotek specjalnych charakteryzuje najlepiej następująca wypowiedź H. Walterowej: „Najważniejszym zagadnieniem dla pracowników naukowych jest, aby większość interesującej ich produkcji naukowej znalazła się w jednym zbiorze. Dlatego konieczna jest specjalizacja zbiorów naukowych, i to specjalizacja nie w obrębie jednej dużej biblioteki uniwersyteckiej, lecz przez powstawanie bibliotek specjalnych, które już z całą pieczołowitością oddałyby się gromadzeniu literatury naukowej krajowej i zagranicznej z danej gałęzi nauki”¹.

Rola, jaką pełnią pod tym względem biblioteki pedagogiczne w stosunku do kadr oświatowych, jest szczególna. Realizują one zadania organicznie związane z funkcjami szkolnictwa oraz z przygotowaniem i doskonaleniem nauczycieli w tym zakresie. Rozdział 6 ustawy o bibliotekach z dn. 9 kwietnia 1968 r.² dotyczący bibliotek szkolnych i pedagogicznych podaje taką definicję biblioteki pedagogicznej: „Biblioteki pedagogiczne służą potrzebom i rozwojowi oświaty i wychowania przez prowadzenie

¹ H. Walterowa: Rola i znaczenie bibliotek specjalnych. *Zycie Nauki* T. 5: 1948 nr 27/28 s. 158.

² Dz. U. 1968 nr 12 poz. 63.

działalności w zakresie kształcenia i doskonalenia pracowników pedagogicznych”.

Sieć bibliotek pedagogicznych w Polsce obejmuje obecnie 17 pedagogicznych bibliotek wojewódzkich, 330 pedagogicznych bibliotek powiatowych oraz około 31 tysięcy działów nauczycielskich bibliotek szkolnych. Merytorycznie sieć ta obejmuje również dwa inne typy bibliotek pedagogicznych, a mianowicie: Bibliotekę Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, biblioteki 4 wyższych szkół pedagogicznych (WSP)³ w Krakowie, Opolu, Rzeszowie i Bydgoszczy oraz 10 wyższych szkół nauczycielskich (WSN): w Częstochowie, Kielcach, Olsztynie, Zielonej Górze, Słupsku, Szczecinie, Gdańsku, Sosnowcu, Lublinie i Wrocławiu, będących dopiero w stadium organizacji, a wchodzących w skład sieci bibliotek pedagogicznych analogicznie do działów nauczycielskich bibliotek szkolnych. Drugi typ to biblioteki instytutów naukowo-badawczych. Dotychczas istniały one przy trzech instytutach: Instytucie Pedagogiki w Warszawie, Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej oraz Międzyuczelnianym Zakładzie Badań nad Szkolnictwem Wyższym, który w lipcu 1973 r. został przekształcony w Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego. Obecnie na podstawie decyzji Ministra Oświaty i Wychowania powstało z dniem 1 września 1972 r. kilka nowych instytutów: Instytut Kształcenia Zawodowego, Instytut Programów Nauczania, Instytut Kształcenia Nauczycieli, Instytut Badań nad Młodzieżą oraz Instytut Badań Pedagogicznych, przekształcony z dotychczasowego Instytutu Pedagogiki w Warszawie. We wszystkich nowo powstających instytutach będą istniały zarówno specjalistyczne biblioteki, jak również ośrodki dokumentacji i informacji dla potrzeb macierzystej placówki.

Biblioteka pedagogiczna to warsztat pracy — pracownia dla każdego nauczyciela. Rzutuje to dobitnie na strukturę księgozbiorów tych bibliotek. Pedagogiczne biblioteki wojewódzkie i powiatowe oraz działy nauczycielskie bibliotek szkolnych to biblioteki uniwersalne, dające nauczycielom możliwość wszechstronnego rozszerzania i pogłębiania swej wiedzy fachowej. Natomiast biblioteki wydziałów pedagogicznych wyższych uczelni, uniwersytetów, wyższych szkół pedagogicznych czy wyższych szkół nauczycielskich to biblioteki specjalne gromadzące zbiory z zakresu szeroko pojętych nauk pedagogicznych i nauk współdziałających z pedagogiką. Taki sam charakter ma Biblioteka Instytutu Badań Pedagogicznych w Warszawie⁴. Natomiast inne instytuty, jak Międzyuczelniany

³ Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 lipca 1964 r. w sprawie organizacji bibliotek głównych wyższych szkół pedagogicznych oraz bibliotek jednostek organizacyjnych wyższych szkół pedagogicznych. *Dz. urz. Mśn. Ośw.* 1964 nr 10 poz. 104.

⁴ K. Mo dr z e j e w s k a: 20 lat pracy Biblioteki Instytutu Pedagogiki. *Prz. pedag.* 1970 nr 1/2 s. 119-126.

Zakład Badań nad Szkolnictwem Wyższym⁵ (obecnie Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego) czy Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej, mają biblioteki o zbiorach z zakresu pedagogiki ograniczonych do dziedziny, którą reprezentują, jak szkolnictwo wyższe czy pedagogika specjalna. Księgozbiór Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego to księgozbiór specjalny o charakterze informacyjno-podręcznym.

Historia bibliotek pedagogicznych rozpoczyna się w XIX w. Genezy ich można by się doszukiwać w bibliotekach szkolnych wojewódzkich i wydziałowych Księstwa Warszawskiego, a następnie Królestwa Polskiego w latach 1815-1831, które dzięki postanowieniom ówczesnych władz oświatowych były „bibliotekami publicznymi”. W raporcie za rok 1820 Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w części dotyczącej zbiorów naukowych szkół wyższych (tj. wojewódzkich i wydziałowych) czytamy: „Zakłady te, mianowicie biblioteki, nie tylko dla użytku szkół samych, ale i dla okolic, jako zbiory publiczne służyć z czasem mają”⁶.

W ten sposób powstały — można by je obecnie tak nazwać — wojewódzkie biblioteki szkolne w Lublinie, Siedlcach, Radomiu, Kaliszu, Płocku, Kielcach, Łomży i Suwałkach. Organizacja takich publicznych, a jednocześnie szkolnych bibliotek była wyrazem budzących się w różnych ośrodkach Królestwa zainteresowań kulturalnych oraz powstawania towarzystw naukowych. Np. Biblioteka Szkolna w Płocku była jednocześnie biblioteką Towarzystwa Naukowego.

Popis Szkoły Wojewódzkiej w Kielcach za rok 1827/28 podaje takie m. in. sprawozdanie: „Biblioteka, która z funduszu opłat od uczniów, jako też ofiarą dobroczynnych obywateli do 3605 tomów wzrosła, obejmuje we wszystkim rodzaju nauk dostateczny zapas książek, które uczącym i uczącym się (podkr. BW) służyć mogą za przewodnika do coraz głębszych badań w każdej umiejętności (...) Tym sposobem zbiór książek przy szkole znajdujący się odpowiada przeznaczeniu swojemu, i co do przedmiotów naukowych i co do jego użycia”⁷.

Jakże zaskakuje nas tu zbieżność celów i zadań ówczesnej i obecnej biblioteki pedagogicznej, a przy tym nowoczesność zamierzeń władz oświatowych XIX wieku.

W latach 20-tych naszego stulecia zaczęły powstawać pierwsze centralne biblioteki nauczycielskie przy kuratoriach szkolnych oraz mniejsze przy inspektoratach szkolnych. Do pierwszych bibliotek tego typu należały biblioteki w Rzeszowie (zał. w 1921 r.) i w Krakowie (1922 r.). Po

⁵ H. Chamerańska: Międzyuczelniany Zakład Badań nad Szkolnictwem Wyższym i jego biblioteka. *Prz. bibliot.* R. 37: 1969 z. 2/3 s. 225-227.

⁶ Cyt. za M. Łodyńskim: Rola bibliotek szkolnych w życiu kulturalnym Królestwa Polskiego (1815-1831). *Prz. bibliot.* R. 25: 1957 z. 2/3 s. 152.

⁷ *Ibid.* s. 163.

II wojnie światowej sieć ta rozwinęła się prawie na nowo, gdyż niewiele pozostało ze zbiorów przedwojennych.

Zadania bibliotek zostały ujęte w Dekrecie z dn. 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi⁸, który włączył biblioteki szkolne i pedagogiczne do krajowej sieci bibliotek oraz zapewnił im prawne i finansowe podstawy dalszego rozwoju. Biblioteki pedagogiczne istniejące w latach 1946–1950 przy kuratoriach szkolnych nosiły nazwę centralnych bibliotek pedagogicznych. Rokiem przełomowym w dziejach bibliotek pedagogicznych był rok 1951, rok reorganizacji centralnych bibliotek pedagogicznych w skali krajowej i przekształcenia ich w Pedagogiczne Biblioteki Wojewódzkie (PBW), rok w którym został wydany statut Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej⁹, a w Ministerstwie Oświaty powstał samodzielny Wydział Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych. W latach 1952–1954 biblioteki te przejęły księgozbiory ośrodków doskonalenia kadr oświatowych, a w 1957 r. na podstawie uchwały zjazdu Związku Nauczycielstwa Polskiego i za zgodą Centralnej Rady Związków Zawodowych — również 324 biblioteki ZNP.

Działalność powiatowych bibliotek pedagogicznych (PBP) znacznie ożywiła się po wydaniu w 1957 r. instrukcji w sprawie ich reorganizacji. Pełne podstawy prawne powstałej w ten sposób sieci bibliotek pedagogicznych dała wspomniana już ustawa o bibliotekach z 1968 r. i wydane na jej podstawie zarządzenie wykonawcze w sprawie statutów pedagogicznej biblioteki wojewódzkiej i pedagogicznej biblioteki powiatowej w 1969 r.¹⁰ Na tej podstawie do dotychczasowej sieci bibliotek pedagogicznych zostały włączone działy nauczycielskie bibliotek szkolnych.

Nadzór zwierzchni nad wojewódzką biblioteką pedagogiczną sprawuje obecnie Minister Oświaty i Wychowania. Nadzór bezpośredni należy do kuratora okręgu szkolnego, a nadzór nad powiatową biblioteką pedagogiczną sprawuje inspektor szkolny.

Zgodnie ze statutem PBW i PBP prowadzą biblioteczną działalność usługową oraz dydaktyczną w zakresie kształcenia i doskonalenia pracowników pedagogicznych, umożliwiają im wykonywanie prac naukowo-badawczych, rozwijają życie umysłowe i kulturalne nauczycieli. Dla osiągnięcia tych zadań i celów biblioteki: 1) gromadzą, opracowują i udostępniają zbiory, 2) prowadzą działalność popularyzacyjną, bibliograficzną, dydaktyczną i badawczą, 3) biblioteki wojewódzkie opracowują dla bibliotek powiatowych (miejskich, dzielnicowych) wytyczne w zakresie treści, organizacji, metod i programu pracy oraz udzielają im pomocy szkolenio-

⁸ Dz. U. 1946 nr 26 poz. 163.

⁹ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 21 maja 1951 r. w sprawie statutu Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej; Załącznik: Statut. *Dz. urz. Mtn. Ośw.* 1951 nr 10 poz. 116.

¹⁰ Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 maja 1969 r. w sprawie statutów pedagogicznej biblioteki wojewódzkiej i pedagogicznej biblioteki powiatowej. *Dz. urz. Mtn. Ośw. Szk. Wyż.* 1969 nr B-8 poz. 65, zał. 1-2.

Działalność informacyjna bibliotek pedagogicznych w 1971 r.*

Pedagogiczne biblioteki wojewódzkie	Liczba b-k powiat.	Czytelnicy w ciągu roku		Wypożyczone woluminy		Odwiedziny w czytelnianach		Informacje bibliograficzne		Wystawy		Odczyty	
		ogółem	w PBW	ogółem	w PBW	ogółem	w PBW	ogółem	w PBW	ogółem	w PBW	ogółem	w PBW
1. Białystok	18	11 530	2 611	112 713	18 577	9 716	3 794	9 138	2 863	242	37	64	6
2. Bydgoszcz	21	12 328	2 200	93 119	20 657	5 302	3 067	5 779	992	294	20	13	4
3. Gdańsk	15	10 270	3 432	88 191	29 496	10 043	6 601	1 980	578	212	41	34	—
4. Katowice	20	9 030	1 482	59 136	9 723	3 851	2 945	3 095	1 142	201	6	18	—
5. Kielce	20	15 631	6 105	105 953	55 053	14 125	11 792	4 417	1 088	146	12	66	2
6. Koszalin	12	5 974	1 700	57 539	16 784	2 304	1 292	1 209	295	101	19	13	2
7. Kraków	19	19 718	8 417	279 861	159 225	30 266	25 173	11 918	8 118	440	69	33	4
8. Lublin	18	13 210	3 419	158 943	59 544	6 699	5 114	8 749	6 897	213	35	39	12
9. Łódź	19	15 703	4 898	140 917	35 602	9 469	5 086	2 478	368	390	50	33	—
10. Olsztyn	17	10 445	2 560	121 568	45 413	14 220	7 210	3 765	860	230	26	24	15
11. Opole	13	12 198	4 826	133 243	62 774	10 439	8 551	3 059	1 431	167	30	41	19
12. Poznań	29	16 334	4 230	135 416	35 535	12 605	5 597	5 676	2 310	365	15	41	18
13. Rzeszów	21	17 318	5 081	211 928	70 465	24 836	17 971	20 052	3 582	222	47	24	3
14. Szczecin	13	8 458	2 894	52 387	4 320	10 183	7 744	5 263	3 294	140	7	15	5
15. Warszawa	29	23 037	4 450	201 071	30 448	15 484	8 261	48 049	21 674	503	62	95	2
+ dzielnice	4	2 550		19 799		3 184		1 460		84		28	
16. Wrocław	27	23 657	6 234	238 713	67 038	25 981	15 724	6 932	1 069	622	111	63	10
17. Zielona Góra	15	7 656	2 426	81 124	23 198	3 745	1 821	2 026	227	57	10	15	3
Ogółem	330	235 047	66 965	2 291 621	743 852	212 452	137 743	145 045	56 788	4 629	597	659	105

* Na podstawie sprawozdań PBW za 1971 r. dla GUS-u i MOiSzW, udostępnionych mi przez Wydział Bibliotek Szkolnych i Czytelnictwa MOiSzW.

wej, bibliograficznej i organizacyjnej, 4) biblioteki wojewódzkie i powiatowe udzielają potrzebnego instruktażu i gromadzą dane o działach nauczycielskich bibliotek szkolnych, 5) stosują inne formy działania wynikające z określonych zadań. Biblioteki te współpracują z bibliotekami ogólnokrajowej sieci bibliotecznej oraz z innymi placówkami państwowymi i społecznymi, zainteresowanymi rozwojem czytelnictwa nauczycieli, a w szczególności z ośrodkami metodycznymi i Związkiem Nauczycielstwa Polskiego (ZNP).

Nakreślona w ten sposób działalność bibliotek wyznacza jej ramy organizacyjne. Pedagogiczne biblioteki mają więc następujące działy: a) gromadzenia zbiorów, b) opracowania zbiorów, c) wypożyczalnię, d) czytelnię, e) dział informacyjno-bibliograficzny, f) metodyczno-instrukcyjny, g) opieki nad bibliotekami wchodzącymi w skład resortowej sieci bibliotek pedagogicznych, h) służby audiowizualnej i reprograficznej, i) organizacyjno-administracyjny.

Księgozbiory bibliotek pedagogicznych od 1954 r. wzrosły 5-krotnie (wynosiły wówczas 752 000 wól.). W 1971 r.¹¹ 347 bibliotek pedagogicznych dysponowało blisko 5-milionowym księgozbiorem, w tym PBW — 1 340 808 wól. Literatura pedagogiczna wynosiła ogółem 2 104 818 wól., w PBW — 434 130 wól. (ok. 40⁰/₀). Najbogatsze zbiory w skali krajowej mają obecnie: PBW w Rzeszowie — 147 807 wól., łącznie z siecią PBP woj. rzeszowskiego — 480 345 wól., i w Krakowie — 145 061 wól., a z siecią PBP woj. krakowskiego — 406 520 wól. Przeciętnie jedna PBW liczy około 70 000 wól., a jedna PBP — ok. 10 000 wól. (Zob. tab.).

Poza książkami i czasopismami większość bibliotek gromadzi również materiały audiowizualne¹² i prowadzi szeroko rozwiniętą akcję wypożyczeń międzybibliotecznych, a PBW w Opolu dysponuje bibliobusem, który dociera do nauczycieli w terenie.

W 1971 r. wypożyczono łącznie 2 291 621 wól., wojewódzkie biblioteki pedagogiczne — 743 852 wól. W ciągu tegoż roku zaspokojono potrzeby¹³ przeszło 2-milionowej rzeszy czytelników, PBW obsłużyły 434 130 osób, głównie nauczycieli, stanowiących około 75% ogółu czytelników. Wskaźnik aktywności czytelniczej stale wzrasta i wynosi przeciętnie 10 wól. na jednego czytelnika (w bibliotekach fachowych 6,5 wól.). Szczególnie cenne są osiągnięcia w zakresie korzystania z czytelni. W 1971 r. zanotowano ogółem 212 452 odwiedzin, a w PBW — 137 743 (zob. tab.).

Ogólnie rzecz biorąc, cała biblioteka zajmuje się zagadnieniami informacyjnymi, które obejmują:

¹¹ Por. E. Białkowska: Dwaście pięć lat bibliotek szkolnych i pedagogicznych. Z Dośw. Bibl. szk. T. 9: 1970 s. 31.

¹² K. W artanowicz: Narodziny służby audiowizualnej w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Opolu. *Ibid.* s. 124-128.

¹³ W jakim stopniu potrzeby te są zaspokajane, mają wykazać podjęte w Instytucie Pedagogiki pod kier. M. Dembowskiej badania nad efektywnością służby informacyjnej bibliotek pedagogicznych.

1) działalność biblioteczną (gromadzenie, opracowanie i udostępnianie odpowiedniej literatury);

2) działalność informacyjno-bibliograficzną w zakresie zagadnień ogólnooświatowych;

3) łączność informacyjną między zainteresowanymi placówkami, a więc powiatowymi bibliotekami pedagogicznymi i działami nauczycielskimi bibliotek szkolnych, jak również współpracę między PBW i innymi bibliotekami w kraju i za granicą;

4) rozpowszechnianie materiałów informacyjnych w bibliotekach powiatowych, działach nauczycielskich bibliotek szkolnych, na konferencjach rejonowych, w ośrodkach metodycznych, oddziałach ZNP i klubach nauczyciela;

5) upowszechnianie osiągnięć nauk pedagogicznych przez organizowanie wystaw, odczytów, pokazów itp.

Jakkolwiek cała biblioteka jest jednym z ogniw współczesnej sieci informacji, to jednak dział informacyjno-bibliograficzny stanowi centrum tej działalności w bibliotece. Oprócz tego działu informacji udzielają: wypożyczalnia, czytelnia, katalogi rzeczowe oraz dział metodyczno-instrukcyjny.

Początki wyodrębniania się ośrodków informacji w obrębie bibliotek pedagogicznych, jak zresztą i w innych bibliotekach polskich, przypadają na lata 50-te, po rezolucji w tej sprawie krajowej konferencji bibliotekarzy naukowych w Krynicy, zwołanej w 1951 r. z inicjatywy Ministerstwa Oświaty. Już w 1947 r. Helena Walterowa, kreśląc plany działalności bibliotek pedagogicznych w Polsce, głosiła konieczność wyodrębnienia w każdej bibliotece ośrodka informacyjno-bibliograficznego¹⁴. Pierwsze ośrodki powstały w 1952 r. w PBW w Toruniu i Poznaniu, w 1954 r. uczynił to Kraków i Rzeszów, a w następnym Białystok i Olsztyn.

Praca działów informacyjno-bibliograficznych jest podstawą działalności informacyjnej o gromadzonych zasobach bibliotecznych. W 1971 r. biblioteki pedagogiczne udzieliły 145 045 informacji, w tym PBW — 56 788 (tab.). Działalność informacyjna od kilku lat utrzymuje się na tym samym poziomie. Dla porównania przytoczymy dane z r. 1967, w którym udzielono ogółem 138 292 informacji, w tym 55 963 informacji udzieliły PBW. Łącznie z działalnością informacyjną bibliotek WSP i WSN liczby te wskazują na poważny wkład pracy bibliotek pedagogicznych w rozwój informacji ogólnokrajowej.

Głównym narzędziem informacji są katalogi rzeczowe i kartoteki zagadnieniowe. Wszystkie biblioteki pedagogiczne stosują przede wszystkim klasyfikację dziesiątą, co ma swoje znaczenie w zakresie przysposo-

¹⁴ H. Walterowa: Zadania i cele bibliotek pedagogicznych. *Ruch pedagog.* R. 31: 1947/48 nr 3 s. 272-277.

bienia bibliotecznego. Jednak UKD nie zadowala pedagogów, toteż wszystkie biblioteki wojewódzkie prowadzą kartoteki zagadnieniowe w układzie przedmiotowym, najczęściej aktualnych haseł z dziedziny oświaty i wychowania.

Pedagogiczne Biblioteki Wojewódzkie, jako centralne dla swego regionu, opracowują katalogi centralne zbiorów sieci bibliotek powiatowych, zarówno druków zwartych, jak i czasopism, (niektóre z nich wydano drukiem)¹⁵, a także regionalia¹⁶. Opracowują i rozsyłają bibliotekom powiatowym wykazy nabytków. Tematy pedagogicznych zestawień bibliograficznych (od kilku do kilkudziesięciu rocznie) opracowanych w bibliotekach wojewódzkich uwzględnia *Wykaz Tematyczny Ważniejszych Zestawień Bibliograficznych* wydawany przez Bibliotekę Narodową.

Cenną inicjatywą podjętą w 1965 r. na jednej z porad dyrektorów PBW miało być wydawanie selekcyjnej bibliografii zagadnieniowej dla potrzeb nauczycieli-praktyków, w oparciu o podział pracy między wszystkie biblioteki wojewódzkie. W ten sposób miały być opracowywane działy nauczania poszczególnych przedmiotów oraz dział wychowania. Z powodu piętujących się trudności inicjatywa ta upadła. Dotychczas ukazują się drukiem jedynie dwie serie opracowywane przez PBW w Poznaniu: *Bibliografia Chemii. Ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb nauczyciela i szkoły*. R. 1: 1952 (wyd. 1956 r.), ostatni zeszyt za 1965/1968 (wyd. 1972); *Bibliografia Wychowania Fizycznego. Ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb nauczyciela i szkoły*. R. 1: 1953 (wyd. 1957), ostatni zeszyt za 1962/1963 (wyd. 1968).

Ponieważ działalność bibliotek pedagogicznych wiąże się ściśle z pracą nauczyciela i szkoły, biblioteki wojewódzkie i powiatowe, oprócz form działalności informacyjnej charakterystycznej dla wszystkich bibliotek, dopracowały się również i innych skutecznych dróg docierania do czytelnika z potrzebną mu książką. Szczególnie dużo uwagi poświęcają one nauczycielom kształcącym się. Ze względu na nich udostępniają swoje zbiory również w niedziele i święta. Dla nauczycieli-bibliotekarzy szkolnych biblioteki organizują instruktaż i odpowiednio wyposażone gabinety szkolne, gromadzą dane dotyczące rozwoju czytelnictwa nauczycieli w działach nauczycielskich bibliotek szkolnych.

W zakresie doskonalenia nauczycieli biblioteki pedagogiczne uzgadniają swoje plany pracy z odpowiednimi ośrodkami metodycznymi. Ośrodki metodyczne udzielają opinii w sprawie uzupełniania księgozbiorów oraz

¹⁵ M. in. *Czasopisma w bibliotekach pedagogicznych województwa rzeszowskiego 1964-1967. Analiczne opracowanie K. W art a n o w i c z* posiada województwo opolskie. — J. G r u s z e c k a: *Wykaz centralnych katalogów w Polsce* (Wyd. 2. Warszawa 1967 ss. 47) nie uwzględnia katalogów centralnych pedagogicznych bibliotek wojewódzkich.

¹⁶ Np. *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka we Wrocławiu* gromadzi materiały dotyczące regionu śląskiego, miasta Wrocławia, literaturę piękną na Dolnym Śląsku itp. Zob. także: S. W a l a t y Ń s k a: *Pedagogiczne biblioteki powiatowe okręgu poznańskiego gromadzą bibliografie regionalne*. *Z Dośw. Bibl. szk.* T. 9: 1970 s. 118-124.

tematyki podejmowanych zestawień bibliograficznych, biblioteki zaś obsługują konferencje rejonowe zestawami kompletów książek, bibliografią, recenzjami nowości, odczytami. Np. PBW w Białymstoku w 1971 r. współdziałała z ośrodkami metodycznymi na 235 konferencjach rejonowych. Niekiedy w ramach współpracy sąsiadujące ze sobą województwa organizują wspólne seminaria, np. w 1971 r. w Łomży na temat organizacji działów nauczycielskich bibliotek szkolnych. W celu pozyskania czytelników biblioteki pedagogiczne rozwijają informację o swoich zasobach¹⁷ i warunkach korzystania z nich, wydają afisze, biuletyny nabytków, adnotowane biuletyny nowości książkowych oraz wybranych artykułów z prasy pedagogicznej, opracowują recenzje, katalogi, organizują wystawy i odczyty. W 1971 r. biblioteki pedagogiczne zorganizowały ogółem 4729 wystaw, w tym PBW — 497 wystaw. Liczba odczytów wyniosła w roku 1971 — 659, w tym PBW — 105 (tab.). Współpraca PBP z Oddziałami Powiatowymi ZNP opiera się również na wspólnie organizowanych konferencjach. Kluby Nauczycielskie działające w terenie, stają się przy współpracy i pomocy bibliotek pedagogicznych placówkami samokształcenia i doskonalenia kadr nauczycielskich; wspólnie organizowane są odczyty, wystawki oraz konkursy czytelnicze.

Biblioteki pedagogiczne służą pomocą w realizacji programu przygotowania użytkowników do umiejętnego korzystania z informacji, organizując lekcje biblioteczne zarówno dla uczniów, jak i nauczycieli. Uchwała Nr 35 Rady Ministrów z 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej¹⁸ (§ 15), nałożyła na resorty, którym podlegają szkoły średnie i wyższe, obowiązek wprowadzenia od r. 1971/72 do programów nauczania zasad korzystania z informacji. W związku z tym wyszły dwa akty prawne: 1) zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie wytycznych programowych w zakresie przygotowania uczniów szkół średnich (ogólnokształcących i zawodowych) do korzystania z informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej (Dz. urz. MOiSzW 1971 nr B-13 poz. 84), 2) pismo Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 12 lipca 1971 r., rosyłane do rektorów przez właściwe departamenty Ministerstwa, zawierające ramowy program zajęć z zakresu przysposobienia bibliotecznego dla I roku studiów oraz informacji naukowej dla III i IV roku studiów. Należy zaznaczyć, iż służba informacyjna jako przedmiot nauczania weszła już w 1956 r. do programów kształcenia bibliotekarzy bibliotek szkolnych, a Instytut Badań Pedagogicznych w Warszawie prowadzi od dwóch lat wykłady i ćwiczenia z zakresu informacji pedagogicznej dla uczestników Studium Do-

¹⁷ Ukazały się m. in. opracowania: 40 lat pracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie 1922-1962. Warszawa 1963 ss. 127, bibliogr.; Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie 1946-1961. Olsztyn 1962 ss. 74; Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Poznaniu 1925-1965. Warszawa 1965 ss. 74.

¹⁸ *Monit. pol.* 1971 nr 14 poz. 104.

ktoranckiego IBP. Wytyczne dla szkół średnich zalecają prowadzenie zajęć z informacji nauczycielom języka polskiego. W toku całej nauki w szkole średniej program ma zaznajomić uczniów z takimi pojęciami, jak: dokument, informacja, bibliografia, źródła informacyjne, metody i formy poszukiwania źródeł, a także z organizacją informacji w skali całego kraju.

O efektywności działalności informacyjnej bibliotek pedagogicznych decydują obok bazy materialnej przede wszystkim ich pracownicy. W okresie swej działalności biblioteki pedagogiczne dopracowały się wartościowej kadry bibliotekarzy, posiadających obok wykształcenia pedagogicznego przygotowanie bibliotekarskie.

Stan osobowy¹⁹ na dzień 31. 12. 1968 r. obejmował 659 pracowników pełnoetatowych i 298 pracowników zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin, w tym 580 bibliotekarzy i 184 pracowników administracji. PBW zatrudniały 219 bibliotekarzy etatowych, a PBP — 361. PBP prowadzone są często przez jedną osobę, tylko niektóre okręgi szkolne, jak np. Wrocław i Warszawa, zatrudniały po 3 bibliotekarzy; przeciętnie pracuje w bibliotekach tego typu po 2 bibliotekarzy. Wyższe studia pedagogiczne posiadało w 1967 r. 64% bibliotekarzy PBW i około 15% — PBP. Średnie wykształcenie pedagogiczne posiadało 26% bibliotekarzy PBW, głównie niepełnoetatowych i około 55% pracowników PBP. Pełne lub niepełne kwalifikacje posiadało pod koniec 1967 r. 80% bibliotekarzy PBW i 60% pracowników PBP. Po 1967 r. sytuacja przedstawia się na pewno o wiele korzystniej, a w nowo tworzonej Instytucji Kształcenia Nauczycieli nie powinno zabraknąć Zakładu Kształcenia Pracowników Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych²⁰.

Przedstawiona powyżej działalność informacyjna bibliotek pedagogicznych w Polsce nie byłaby pełna, gdyby nie wspomnieć o Zakładzie Dokumentacji Instytutu Badań Pedagogicznych w Warszawie. Otóż trzeba najpierw stwierdzić, iż sieć bibliotek pedagogicznych w kraju nie posiada dotąd formalnie powołanego ośrodka wiodącego w tym zakresie.

Zakład Dokumentacji został utworzony w sierpniu 1950 r. i w założeniu miał być krajowym ośrodkiem dokumentacji pedagogicznej dla pracowników oświatowych wszystkich kategorii, a przede wszystkim dla pracowników naukowych i dydaktycznych oraz aktywnu nauczycielskiego i oświatowego. Takie ujęcie roli Zakładu znalazło później swój wyraz w statucie Instytutu Pedagogiki w 1961 roku, gdzie m. in. stwierdza się,

¹⁹ Dane statystyczne zaczerpnięte z art. E. Białkowskiej: Dwadzieścia pięć lat bibliotek... (op. cit.) s. 32.

²⁰ Podstawowe wykształcenie bibliotekarskie pracownicy bibliotek szkolnych i pedagogicznych zdobywali dotąd najczęściej w Państwowym Ośrodku Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie i na kursach Państwowego Ośrodka Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy w Warszawie. Porozumienie międzyresortowe PAN oraz MOiSzW z 1967 r. dotyczące współpracy w informacji naukowej przejawiało się m. in. w organizowaniu przez PAN kursów na poziomie wyższym dla pracowników obu resortów.

iz zadaniem Zakładu Dokumentacji „jest prowadzenie szczegółowej dokumentacji w zakresie polskiego piśmiennictwa pedagogicznego oraz udostępnianie informacji zainteresowanym instytucjom i osobom bezpośrednio lub w drodze odpowiednich publikacji”. Następny statut z 31. 12. 1964 zadania Zakładu jako ogniwa sieci informacji pedagogicznej precyzował dokładniej:

„f) prowadzenie dokumentacji pedagogicznej i udzielanie informacji w tym zakresie,

g) prowadzenie biblioteki pedagogicznej oraz współpraca z terenowymi bibliotekami pedagogicznymi w zakresie międzybibliotecznej obsługi czytelników”²¹.

Zakład Dokumentacji Instytutu Pedagogiki w okresie 20-letniej działalności²² zdołał zebrać najkompletniejszą bazę informacyjną w postaci pełnych pod względem zakresu kartotek powojennego polskiego piśmiennictwa pedagogicznego (od żłobka do szkoły wyższej) w układzie alfabetycznym i systematycznym; a w zakresie piśmiennictwa retrospektywnego dysponuje katalogiem centralnym również w układzie alfabetycznym i systematycznym (co jest zjawiskiem niezwykle rzadkim). Jednakże w zakresie bieżącej bibliografii pedagogicznej stoimy wobec problemu zapelnienia luki prawie całego okresu powojennego. Ukazała się jedynie opracowana w Zakładzie pod redakcją F. Korniszewskiego *Polska bibliografia pedagogiczna 1944-1951*. T. 1: *Nauczanie przedmiotów ogólnokształcących*. Cz. 1-3, wydana przez Ossolineum w latach 1955-1957, obejmująca dość wąski wycinek nauczania. Nie jest to wyłączną winą Zakładu, gdyż materiały przygotowane do publikacji początkowo w odcinkach chronologicznych 2-letnich, następnie komasowane w okresy 5-letnie nie mogły pozyskać wydawcy. Bibliografie są bowiem deficytowym przedsięwzięciem wydawniczym i nie mogły być realizowane bez dodatkowych subwencji resortu.

Pewnym zapelnieniem luki w zakresie bibliografii pedagogicznej za ostatnie 25-lecie będzie opracowana już w maszynopisie „Bibliografia pedagogiki za lata 1958-1970”, obejmująca niestety tylko wydane w okresie 13 lat druki zwarte wraz z adnotacjami zawartościowymi wydawnictw zbiorowych i aneksem obejmującym tytuły polskich czasopism pedagogicznych tego okresu. Planuje się wydawanie kwartalnej bibliografii bieżącej i jej dwuletnich komasacji.

W tej chwili stoimy również wobec pozornego dylematu: czy ważniejsza jest bieżąca bibliografia kompletna na użytek ogółu pracowników oświaty, czy też bibliografia selekcyjna adnotowana na użytek poszczególnych kategorii użytkowników: nauczycieli-praktyków, pracowników

²¹ Dz. urz. MIn. Ośw. 1965 nr 2 poz. 8.

²² Zakład Dokumentacji Pedagogicznej. Główne kierunki prac i osiągnięcia. *Prz. pedagog.* 1970 nr 1/2 s. 115-119.

nauki, a także użytkowników zagranicznych. W istocie te dwa typy bibliografii nie wykluczają się, lecz nawzajem się uzupełniają.

W zakresie bibliografii na użytek zagranicy Zakład Dokumentacji podjął od roku 1970 opracowywanie adnotowanej bibliografii selekcyjnej w języku angielskim *Selected Bibliography of Polish Educational Materials*, wydawanej przez CIINTE (obecnie CINTE). Dotychczas ukazało się 7 zeszytów kwartalnych, a opracowanych zostało 10; i tu trudności wydawnicze opóźniają informację. Planuje się wydawanie analogicznej serii w języku rosyjskim dla krajów naszego obozu.

Bibliografia analityczna stanowiąca zasadniczą formę dokumentacji w naukach ścisłych powinna stanowić również jeden z członów bibliografii pedagogicznej. Wydaje się, iż największą przeszkodą w opracowywaniu aktualnej informacji jest brak bazy poligraficznej. W Instytucie Badań Pedagogicznych, w związku z dotacją UNESCO przeznaczoną na rozwój krajowego ośrodka informacji pedagogicznej, przygotowano projekt wyposażenia pracowni reprograficznej na użytek całego Instytutu, lecz głównie Zakładu Dokumentacji.

Ustawa z dn. 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach oraz uchwała Nr 35 Rady Ministrów z dn. 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej stwarzają realne możliwości rozwoju działalności informacyjnej we wszystkich dziedzinach, zarówno w zakresie nauk technicznych, jak i społecznych, przez organizację brakujących ogniw w sieciach informacji poszczególnych działów wiedzy, na bazie istniejących już instytucji. Powołując się na te akty prawne, dyrekcja Instytutu Pedagogiki z inicjatywy Zakładu Dokumentacji wystąpiła w 1970 r. do resortu z wnioskiem o przyznanie Zakładowi Dokumentacji praw ośrodka wiodącego w zakresie pedagogiki w Polsce, a Bibliotece Instytutu praw centralnej biblioteki pedagogicznej. Wobec zbliżających się wówczas reform organizacyjnych w Ministerstwie Oświaty i Szkolnictwa Wyższego wnioski te nie zostały zrealizowane. Obecnie wydaje się, iż po dokonanej z dn. 1. 9. 1972 reorganizacji (powołanie Ministerstwa Oświaty i Wychowania z 5 instytutami naukowo-badawczymi) i przekształceniu Instytutu Pedagogiki w Instytut Badań Pedagogicznych koordynujący badania pedagogiczne w skali całego kraju, powołanie Zakładu Dokumentacji wchodzącego nadal w skład tego Instytutu, jako ośrodka wiodącego w zakresie informacji pedagogicznej, będzie już nie tylko potrzebą chwili, ale dokona się w najbliższym czasie. Bowiem dotychczasowy brak podstaw prawnych do planowania, kontrolowania, koordynowania i ustalania przez centralny krajowy ośrodek jednolitych zasad metodycznych w zakresie informacji pedagogicznej dla sieci bibliotek oraz ośrodków dokumentacji pedagogicznej poważnie utrudnia prowadzenie działalności, powoduje zbędne dublowanie pracy, nakładów i środków.

Najpilniejszym zadaniem jest teraz zapewnienie, zarówno pracownikom naukowo-badawczym, jak i dydaktycznym oraz wszystkim studiującym, informacji w zakresie nauk pedagogicznych w zależności od potrzeb, przez zorganizowanie właściwego przepływu informacji o istniejących zasobach biblioteczno-informacyjnych. Potrzebna jest obecnie czynna, dynamiczna postawa służby informacji, która wychodzi naprzeciw potrzebom użytkowników, dostarczając informacji nie tylko o dokumentach, lecz również o ich treści.

BARBARA WIECZOREK

INFORMATION WORK OF PEDAGOGICAL LIBRARIES IN POLAND

There are the following types of pedagogical libraries in Poland: voivodship (17) and county (330) pedagogical libraries, pedagogical sections of school libraries (ca. 31,000), pedagogical libraries within academic schools (15) and in research institutes (7). The scope of their collections is either universal or special. Origins of Polish pedagogical libraries are as early as of the years 1815—1831; they have been developed mainly after the Second World War. For the most part of the article problems of voivodship and county libraries are then discussed because of significance of this kind of libraries. Tasks of these libraries are specifically set forth in the decree on libraries of 1946 and in the library law of 1968. The organizational concept of pedagogical libraries has been elaborated conforming to their tasks. The most important is their information work performed by various divisions, especially by information—bibliographical divisions. The work of these latter progresses in various directions, with special emphasis laid on increasing of the number of teacher-readers, on providing advisory services to teachers in connection with their professional work, on maintaining liason between teachers and appropriate methodical centres. The author finally describes the work of Documentation Department of the Pedagogical Research Institute and reviews the situation of the Polish pedagogical bibliography, the production of which is one of the main tasks of this Department.

Artykuł przekazano Redakcji w lipcu 1972 r.

ZBIGNIEW BINEROWSKI

BIBLIOTEKA GŁÓWNA UNIwersYTETU GDAŃSKIEGO I JEJ PROBLEMY KONCEPCYJNO-ORGANIZACYJNE

Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 marca 1970 r.¹ powołany został Uniwersytet Gdański w Gdańsku, w wyniku połączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku z Wyższą Szkołą Ekonomiczną w Sopocie. Wykonanie rozporządzenia powierzone zostało Ministrowi Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, który wydał zarządzenie z dnia 9 kwietnia 1970 r. w sprawie organizacji Uniwersytetu Gdańskiego². Zarządzenie to ustala organizację Uniwersytetu Gdańskiego, określa sposób likwidacji dwu wymienionych wyższych uczelni oraz precyzuje warunki, na jakich dokonać się ma przejęcie przez Uniwersytet Gdański personelu i majątku obu uczelni. Ustalono również, że w dniu 30 czerwca 1970 r. ulegają likwidacji wszystkie jednostki organizacyjne WSP w Gdańsku i WSE w Sopocie. Tym samym datą powstania Uniwersytetu Gdańskiego jest dzień 1 lipca 1970 r.

Wspomniane zarządzenie powołuje wśród jednostek organizacyjnych Uniwersytetu Gdańskiego również Bibliotekę Główną (§ 1 ust. 4). Problemom związanym z koncepcją organizacyjną Biblioteki, scharakteryzowaniu jej aktualnego stanu i ukazaniu perspektyw rozwojowych w ramach nowej uczelni poświęcone będzie niniejsze opracowanie.

Biblioteka Główna utworzona została na bazie przejętych bibliotek obu zlikwidowanych wyższych szkół. W tej sytuacji weszły w jej skład obie biblioteki główne: b. Wyższej Szkoły Pedagogicznej i b. Wyższej Szkoły Ekonomicznej wraz z placówkami bibliotecznymi organizacyjnie im podległymi. W sumie przejętych zostało sześć placówek bibliotecznych, fizycznie wyodrębnionych i rozproszonych na obszarze całego Trójmiasta, a mianowicie: Biblioteka Główna WSE w Sopocie, Biblioteka Główna WSP w Gdańsku-Wrzeszczu, Biblioteka Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi WSP w Gdyni, Biblioteka Wyższego Studium Nauczycielskiego przy

¹ Dz. U. z 1970 r. nr 6 poz. 49.

² Dz. urz. Mitr. Ośw. Szk. Wyż. 1970 nr A-5 poz. 23.

WSP w Gdańsku, Biblioteka Wyższego Studium Nauczycielskiego przy WSP w Gdańsku-Oliwie oraz Biblioteka przy Katedrze Historii Literatury Polskiej WSP w Gdańsku-Wrzeszczu. Należy tu również dodać, że przy niektórych katedrach b. WSE w Sopocie znajdowały się niewielkie księgozbiory, które nadal tam pozostały, nie są one jednak obecnie organizacyjnie powiązane z Biblioteką Główną i w związku z tym nie będziemy im poświęcać więcej uwagi.

W tej sytuacji przeszłość Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego to dzieje poszczególnych bibliotek stanowiących podstawę nowego tworów organizacyjnego. Każda z tych bibliotek posiada określony, większy lub mniejszy własny dorobek jako wynik dotychczasowej, samodzielnej działalności. Nie sposób go tutaj wyczerpująco przedstawić; wymaga on osobnego opracowania.

Ograniczymy się zatem do podania bardzo skrótowej charakterystyki poszczególnych placówek bibliotecznych, które stanowią dzisiaj integralną część Biblioteki Uniwersyteckiej.

Biblioteka Główna WSE, do 1952 r. b. Wyższej Szkoły Handlu Morskiego, założona została w 1945 r., początkowo zlokalizowana w Gdyni, a od 1947 r., w Sopocie. W 1967 r. wybudowany został dla tej biblioteki nowoczesny budynek z magazynem na 200 000 wol.³ Księgozbiór, który gromadzony był pod kątem potrzeb kierunków ekonomicznych na WSE w Sopocie, w chwili przejścia przez Uniwersytet wynosił ok. 105 000 wol. Biblioteka wydawała kwartalnie od 1951 r. *Wykaz Ważniejszych Nabytków*, a od 1968 r. *Dwutygodniowy Komunikat Bibliograficzny*.

Biblioteka Główna WSP powstała w 1946 r. jako kontynuacja założonej w 1945 r. biblioteki b. dwuletniego Pedagogium. Początkowo zlokalizowana była w Gdańsku-Oliwie, a następnie (od 1948 r.) przeniesiona została do Gdańska-Wrzeszcza. W 1965 r. Biblioteka otrzymała nowy budynek z magazynem na ok. 130 000 wol. Gromadzono księgozbiór dla potrzeb nauk humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych — reprezentowanych na kierunkach studiów b. WSP — który w momencie przejścia przez Uniwersytet liczył ok. 113 000 wol. Biblioteka wydawała od 1962 r. *Biuletyn. Wykaz Ważniejszych Nabytków Zagranicznych* oraz *Spis Czasopism i Wydawnictw Ciągłych* otrzymywanych w latach 1961-1963.

Biblioteka Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi WSP powstała w Gdyni w 1966 r., tj. z chwilą zorganizowania tego wydziału i była filią Biblioteki Głównej WSP. Główną swoją działalność skupiała na udostępnianiu księgozbioru, otrzymywanego w stanie już opracowanym z biblio-

³ Por. A. Muszyński: Nowy gmach biblioteki Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Sopocie. *Prz. biblot.* R. 40: 1972 z. 1 s. 51-68.

teki macierzystej. W momencie przejścia przez Uniwersytet zbiory liczyły ok. 16 500 wol.

Na podobnych zasadach funkcjonowała Biblioteka przy Katedrze Historii Literatury Polskiej WSP we Wrzeszczu, której księgozbiór w chwili przejmowania liczył ok. 12 000 wol.

Pozostałe dwie placówki biblioteczne, które zostały przejęte przez Uniwersytet, to biblioteki b. Studium Nauczycielskiego, włączonego w 1969 r. do Wyższej Szkoły Pedagogicznej jako Wyższe Studium Nauczycielskie. Biblioteka byłego Studium Nauczycielskiego w Gdańsku powstała w 1955 r. i gromadziła księgozbiór z zakresu nauk pedagogicznych i matematyczno-przyrodniczych, który w chwili przejścia przez Uniwersytet liczył ok. 25 000 wol. Druga placówka biblioteczna tego Studium, zlokalizowana w Oliwie, powstała w 1961 r., gromadziła księgozbiór z zakresu filologii polskiej i rosyjskiej, który w momencie przejścia liczył ok. 39 000.

Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego przejęła opisane powyżej placówki biblioteczne wraz z personelem i księgozbiorami. W ten sposób Biblioteka dysponowała łącznym księgozbiorem ok. 310 000 wol., 61 pracownikami, dwoma budynkami w Sopocie i we Wrzeszczu, w całości przystosowanymi do potrzeb bibliotecznych, oraz trzema pomieszczeniami zaadaptowanymi: w Gdyni, w Oliwie i w Gdańsku. Ponadto we Wrzeszczu poza budynkiem Biblioteki b. WSP, znajdował się wydzielony księgozbiór katedry historii literatury. Powierzchnia wszystkich pomieszczeń bibliotecznych wynosiła ogółem ok. 3700 m².

W wyniku narad i konsultacji przyjęty został następujący kształt organizacyjny Biblioteki Głównej. Połączenie wszystkich placówek Biblioteki nastąpiło na zasadzie filialnego powiązania. Siedzibą Biblioteki Głównej został budynek w Sopocie (Armii Czerwonej 110), placówka we Wrzeszczu (Sobieskiego 18) stanowi Filię nr 1, w Gdyni (Czołgistów 46) — Filię nr 2, w Oliwie (Krzywoustego 19) — Filię nr 3, oraz w Gdańsku (Kładki 24a) — Filię nr 4. Biblioteka katedry historii literatury we Wrzeszczu, o której była wyżej mowa, nie otrzymała statusu formalnego i potraktowana została jako integralna część Filii nr 1.

Jeśli chodzi o strukturę organizacyjną działów merytorycznych Biblioteki Głównej, to — na podstawie odpowiednich zarządzeń resortowych⁴ powołano sześć oddziałów, a mianowicie: Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, z sekcją wydawnictw zagranicznych; Opracowania Druków Zwartych; Czasopism; Udostępniania Zbiorów; Informacji Naukowej, z sekcją dokumentacji, oraz Magazynów i Konserwacji Zbiorów.

⁴ Przepisy prawne dla bibliotek naukowych i fachowych. Według stanu w dniu 1 VI 1968. Zebrał i opracował T. Zarzębski. Warszawa 1968 s. 180-196.

O wyborze budynku sopockiego na siedzibę Biblioteki Głównej zdecydował przede wszystkim fakt, że jest to obiekt obszerniejszy i bardziej funkcjonalny spośród dwóch budynków, którymi Biblioteka dysponowała. I jakkolwiek siedzibą Biblioteki Głównej jest placówka w Sopocie, to w sensie strukturalnym Biblioteka Główna składa się z dwóch członów: wspomnianej placówki w Sopocie i placówki we Wrzeszczu, nazwanej dla potrzeb formalnych Filią nr 1. Przejawia się to m. in. w tym, że pracownicy obu wspomnianych członów tworzą zespoły poszczególnych wyżej wymienionych oddziałów podstawowych. Innymi słowy: pracownicy jak i księgozbiory obu b. bibliotek głównych wyższych uczelni, na bazie których powołany został Uniwersytet, stanowią trzon i integralną całość Biblioteki Głównej, natomiast pozostałe placówki biblioteczne mają charakter właściwych jednostek filialnych, podległych administracyjnie i merytorycznie kierownictwu Biblioteki Głównej Uniwersytetu. Ta pewnego rodzaju osobliwość organizacyjna, będąca odzwierciedleniem aktualnego stanu rzeczy, ma charakter przejściowy i ulegnie zmianie w momencie uzyskania przez Bibliotekę nowego, centralnego budynku, o którym będzie mowa niżej.

Główny wysiłek Biblioteki — obok wykonywania bieżących funkcji merytorycznych — idzie w kierunku integracji działających w jej ramach placówek. Integracja organizacyjna Biblioteki przejawia się m. in.:

1. w zakresie kierowania Biblioteką — przez objęcie kompetencjami dyrektora, dwóch jego zastępców oraz kierowników oddziałów Biblioteki Głównej łącznie z filiami (np. kierownicy oddziałów zobowiązani są nie tylko do kierowania oddziałami podstawowymi, ale do ich obowiązków należy także czuwanie nad jednolitym przebiegiem prac wchodzących w zakres kompetencji danego oddziału we wszystkich filiach Biblioteki); ponadto organizuje się okresowe zebrania zespołu kierowniczego, na których omawiane są węzłowe problemy merytoryczne i organizacyjne Biblioteki jako całości;
2. w zakresie gromadzenia zbiorów — przez: centralny zakup druków zagranicznych, centralny zakup czasopism, centralny rejestr wydatków;
3. w zakresie opracowania zbiorów — przez: jednolite opracowanie wydawnictw we wszystkich jednostkach bibliotecznych, wydzielenie bloków sygnatur dla poszczególnych placówek, ułatwiające ewentualne scalenie rozproszonych księgozbiorów, tworzenie katalogu centralnego zbiorów, podjęcie prac nad jednolitym schematem katalogu rzeczowego;
4. w zakresie informacji — przez wydawanie wykazów nabytków zagranicznych Biblioteki;
5. w zakresie udostępniania — przez ujednoczenie zasad wykorzystywania zbiorów we wszystkich placówkach Biblioteki.

Przedstawiona powyżej aktualna struktura organizacyjna Biblioteki podporządkowana jest generalnej koncepcji, opartej na ogólnych założeniach rozwoju uczelni.

Uniwersytet już w momencie powstania był dużą uczelnią; w ramach sześciu wydziałów powołanych zostało dwadzieścia jeden instytutów. Ponadto funkcjonuje przy Uniwersytecie Wyższe Studium Nauczycielskie z dwoma sekcjami. Z wyjątkiem Wydziału Prawa i Administracji pozostałe jednostki naukowo-dydaktyczne istniały wcześniej w ramach zlikwidowanych wyższych szkół. Uczelnia wykazuje w tym względzie tendencje rozwojowe; obok studiów skandynawistycznych od 1974/75 r. uruchomione zostaną studia anglistyczne.

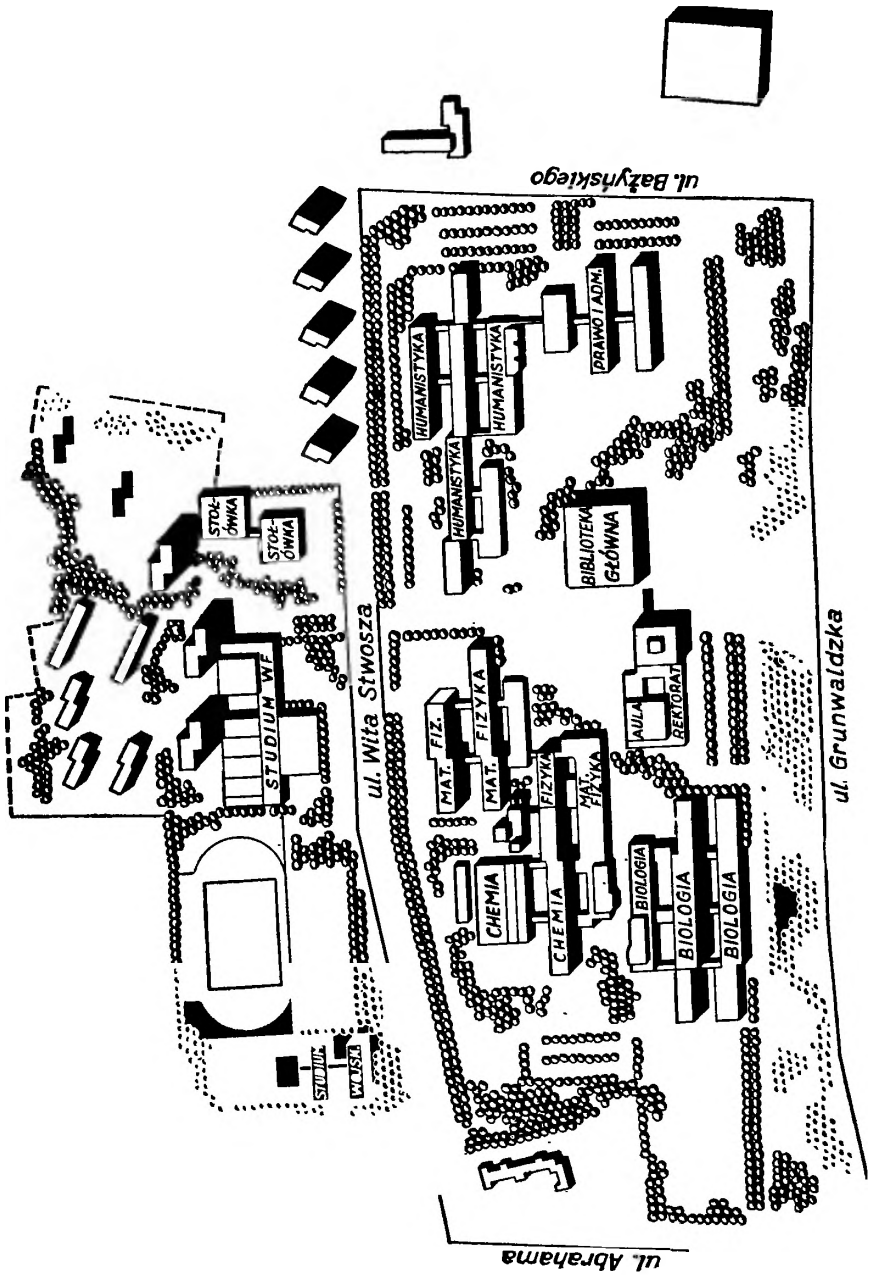
Aktualna sytuacja Uniwersytetu w zakresie pomieszczeń przedstawia się niekorzystnie; pracuje on w większej części w przestarzałych i mało funkcjonalnych lokalach rozproszonych na znacznym obszarze Trójmiasta, czego szczegółowym przykładem jest przedstawiona powyżej sytuacja Biblioteki Głównej. Jest to oczywiście stan przejściowy.

W świetle generalnych założeń inwestycyjnych w latach 1971-1990 Uniwersytet Gdański otrzyma kompleks nowych zabudowań i wówczas dopiero — miejmy nadzieję — pozbędzie się trudności lokalowych. W świetle tych założeń, uczelnia w swej głównej części zlokalizowana zostanie w Gdańsku-Oliwie, w czworoboku wyznaczonym przez ulice: Bazyńskiego, Grunwaldzką, Abrahama i Wita Stwosza, obejmującym obszar 32 hektarów oraz przyległy teren po przeciwnej stronie ul. Wita Stwosza o powierzchni 15 hektarów. Umiejscowienie Uniwersytetu mniej więcej w środku aglomeracji Trójmiasta przy głównych ciągach komunikacji miejskiej wydaje się być okolicznością bardzo korzystną. Koncepcja urbanistyczno-architektoniczna miasteczka uniwersyteckiego, wybrana w drodze konkursu ogłoszonego w 1966 r. wówczas jeszcze tylko dla lokalizacji gmachów b. WSP, zmodyfikowana dla potrzeb nowo powołanej uczelni, stanowi podstawę, według której realizuje się główny kompleks zabudowań Uniwersytetu Gdańskiego⁵. Plan zabudowy przedstawia załączona reprodukcja (rys. 1).

Na obszarze znajdującym się w czworoboku wspomnianych ulic zlokalizowany zostanie kompleks zabudowań naukowo-dydaktycznych dla wydziałów: Humanistycznego, Matematyki, Fizyki i Chemii, Biologii i Nauk o Ziemi oraz Prawa i Administracji. Ponadto znajdują się tu obiekty o funkcjach ogólnouczelnianych, tj. budynki rektoratu i Studium Języków Obcych oraz gmach dla Biblioteki Głównej, zaznaczony na załączonym planie. Na przylegającym terenie po przeciwnej stronie ul. Wita Stwosza

⁵ Zwięzłą charakterystykę projektu architektów W. Benedeka i S. Niewiadomskiego, który w wyniku ogólnopolskiego konkursu SARP zdobył pierwszą nagrodę i został przyjęty do realizacji zawiera praca: W. Benedek, S. Niewiadomski: Uniwersytet Gdański. Architektura 1971 nr 6 s. 207-209.

Rys. 1. Miasteczko uniwersyteckie z Biblioteką Główną (Plan zabudowy terenu do 1990 r.)

zaprojektowane zostały domy studenckie, obiekty sportowe z Domem Społecznym oraz obszerna stołówka. Całość poprzedzielana będzie pasmami zieleni wzdłuż otaczających ulic, które spełniać będą rolę pasa izolacyjnego, chroniącego osiedle od zgiełku ruchu miejskiego.

Spośród obiektów naukowo-dydaktycznych, które nas tu szczególnie interesują, wybudowany został kompleks zabudowań dla Wydziału Humanistycznego⁶; aktualnie znajduje się w budowie obiekt dla Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii. Całość ma być zrealizowana do 1990 r.

Natomiast — zgodnie z ogólną koncepcją — dwa wydziały ekonomiczne (Ekonomiki Produkcji oraz Ekonomiki Transportu) pozostaną na stałe w Sopocie, gdzie w części zrealizowany został już plan inwestycyjny zatwierdzony jeszcze w ramach b. WSE.

Na obszarze osiedla uniwersyteckiego — jak już wspomniano — planowana jest również budowa gmachu o kubaturze 72 000 m³ i powierzchni 15 000 m² dla Biblioteki Głównej, według dotychczasowych ustaleń — w latach przyszłej pięcioletki. Gmach Biblioteki usytuowany będzie centralnie w stosunku do wymienionych wyżej obiektów naukowo-dydaktycznych uczelni. W bezpośrednim sąsiedztwie Biblioteki ma stanąć pawilon dla księgarni naukowej.

Ponadto w budynkach naukowo-dydaktycznych zaplanowane zostały pomieszczenia dla bibliotek wydziałowych lub instytutowych. W ten sposób w nowo wybudowanym gmachu Wydziału Humanistycznego znajdują się pomieszczenia dla biblioteki wydziałowej o ogólnej powierzchni 462,19 m² (katalog — 42,90 m²; czytelnia 207,15 m²; magazyn — 178,90 m²; pracownia — 33,24 m²). W obiekcie budowanym dla Instytutów Matematyki i Fizyki projektuje się pomieszczenia dla dwóch bibliotek instytutowych o łącznej powierzchni 293 m². Według wstępnych założeń programowych, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi projektuje pomieszczenia dla trzech bibliotek instytutowych (biologii, oceanografii, geografii). Należy oczekiwać, że w planowanym budynku dla Wydziału Prawa i Administracji znajdują się pomieszczenia dla biblioteki wydziałowej albo bibliotek instytutowych.

Fakt dotychczasowych dokonań inwestycyjnych i zamierzeń w tym zakresie na najbliższe lata — jeśli chodzi o Uniwersytet Gdański jako całość — ma zasadnicze znaczenie dla sformułowania ramowej koncepcji organizacyjnej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego. Okoliczność, że cztery wydziały Uniwersytetu zostaną zlokalizowane na stosunkowo niewielkim obszarze w Oliwie i tam również wybudowany będzie gmach dla Biblioteki Głównej sprawia, iż — jak się wydaje — jedynie słusznym

---

⁶ W dniu uroczystego otwarcia Uniwersytetu Gdańskiego — 1 października 1970 r. — położono kamień węgielny pod kompleks zabudowań Wydziału Humanistycznego. Obiekt oddano do użytku w dniu 1 października 1972 r.

rozwiązaniem będzie przyjęcie koncepcji centralnej struktury organizacyjnej Biblioteki Głównej. Trudno obecnie — rzecz prosta — przewidzieć, jak będzie wyglądał w szczegółach przyszły kształt organizacyjny Biblioteki. Wydaje się jednak, że główna idea przyszłej struktury organizacyjnej winna przejawiać się w następujących formach i metodach pracy:

1. centralny ośrodek zarządzania, któremu podlegać będzie zarówno Biblioteka Główna, jak i biblioteki wydziałowe oraz instytutowe;
2. centralne nabywanie i opracowanie nabytków oraz rozdzielanie ich pomiędzy poszczególne jednostki biblioteczne;
3. prowadzenie centralnych katalogów alfabetycznych i rzeczowych;
4. centralny ośrodek informacji naukowej, koordynujący pracę sieci ośrodków wydziałowych lub instytutowych oraz prowadzący zajęcia dydaktyczne dla pracowników i studentów uczelni;
5. centralna, dobrze wyposażona, stacja reprograficzna pracująca zarówno dla potrzeb Biblioteki (mechanizacja niektórych czynności bibliotecznych, uzupełnianie braków w zbiorach, etc.), jak i użytkowników (dostarczanie reprodukcji tekstów);
6. centralna wypożyczalnia — ze specjalnym magazynem dla księgozbioru wieloegzemplarzowego;
7. centralna wypożyczalnia międzybiblioteczna;
8. centralna pracownia konserwacji zbiorów;
9. magazyn główny, przechowujący podstawowy księgozbiór Biblioteki.

Przyjmując taką koncepcję struktury organizacyjnej Biblioteki Głównej zakładamy, że wszystkie czynności podstawowe związane z gromadzeniem, opracowaniem, przechowywaniem i konserwacją zbiorów skumulowane będą w Bibliotece Głównej, w której ponadto znajdują się zbiory szczególnie cenne i rzadkie. Usytuowanie w bezpośrednim sąsiedztwie Biblioteki księgarni naukowej, która może stanowić dla Biblioteki główne źródło nabytków krajowych, zredukuje do minimum problem transportu książek.

Sieć Biblioteki Głównej stanowić będą biblioteki wydziałowe lub instytutowe, podległe bezpośrednio kierownictwu Biblioteki Głównej. Sprawę powoływania bibliotek wydziałowych lub instytutowych dla poszczególnych wydziałów należy — jak się wydaje — traktować elastycznie i pozostawić do rozstrzygnięcia wydziałom w porozumieniu z kierownictwem Biblioteki Głównej. Nie należałoby jednak stworzyć bibliotek niższych szczebli niż instytutowe, ponieważ — uwzględnivszy w przyszłości bliskie sąsiedztwo gmachu Biblioteki Głównej — takie postępowanie byłoby niecelowe i prowadziłoby do pomnażania etatów, niepotrzebnego rozdrabniania księgozbioru oraz związanej z tym dodatkowej pracy.

W świetle przedstawionej koncepcji funkcjonować będzie w przyszłości w Oliwie Biblioteka Główna z siecią bibliotek wydziałowych i instytutowych dla wydziałów: Humanistycznego, Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego, Biologii i Nauk o Ziemi oraz Prawa i Administracji. Tworząc — w zależności od potrzeby — dwa typy bibliotek sieci (wydziałowe lub instytutowe), należy zorganizować je — w miarę możliwości — na identycznych zasadach tak, aby posiadały one jednolity charakter strukturalny, będący wyznacznikiem ładu i porządku oraz warunkiem sprawnego działania sieci bibliotecznej. W związku z tym wszystkie biblioteki sieci powinny mieć:

1. charakter prezenyjniy, a więc materiał biblioteczny byłby w nich udostępniany wyłącznie na miejscu — w czytelniach,
2. odpowiedni lokal składający się z kilku pomieszczeń na zorganizowanie czytelni, magazynu, sali katalogowej oraz pracowni dla bibliotekarzy,
3. czytelnie dla bibliotek wydziałowych na ok. 60-80 miejsc, dla bibliotek instytutowych na ok. 30-40 miejsc,
4. magazyny dla bibliotek wydziałowych na 60 000-100 000 wol., dla bibliotek instytutowych na 30 000-40 000 wol.,
5. księgozbiory: podręczny kierunkowy, wyposażony ponadto w niezbędne pozycje o charakterze encyklopedycznym i słownikowym oraz księgozbiór specjalistyczny, magazynowy, ewentualnie podlegający okresowej rotacji (uzupełnianie nowościami, wycofywanie dzieł i roczników starszych do magazynu głównego),
6. ośrodki informacji specjalistycznej, prowadzące dodatkowo katalogi rzeczowe (np. przedmiotowe) i kartoteki, umożliwiające wszechstronne i sprawne prowadzenie działalności informacyjnej.

Biblioteki wydziałowe i instytutowe sieci nastawione będą głównie na udostępnianie zbiorów i pracę z czytelnikiem. Bibliotekarze tych placówek, odciążeni od czynności związanych z gromadzeniem, opracowaniem i wypożyczaniem zbiorów, całą swoją uwagę i wysiłek poświęcają czytelnikowi. Okoliczność, że biblioteki wydziałowe i instytutowe czterech wyżej wspomnianych wydziałów będą zlokalizowane na zwartym obszarze miasteczka uniwersyteckiego (w promieniu najwyżej kilkuset metrów od gmachu Biblioteki Głównej) stwarzać będzie korzystne warunki sprawnego funkcjonowania sieci placówek bibliotecznych o charakterze prezenyjniym.

Natomiast dwa wydziały ekonomiczne Uniwersytetu, zlokalizowane w Sopocie, obsługiwane będą przez jedną bibliotekę umiejscowioną w Sopocie przy ul. Armii Czerwonej 110, w budynku stanowiącym obecnie siedzibę Biblioteki Głównej. Biblioteka dwuwyziałowa w Sopocie, organizacyjnie podlegała kierownictwu Biblioteki Głównej, winna być potrak-

towana w ramach uniwersyteckiej sieci bibliotek nieco odmiennie, z uwagi na jej lokalizację poza centrum uniwersyteckim oraz sytuację lokalową, umożliwiającą pozostawienie w istniejącym budynku niektórych agend działalności podstawowej w zakresie kierunków ekonomicznych (por. rys. 2).

Rys. 2. Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. Przewidywane rozmieszczenie placówek bibliotecznych

1 — Miasteczko uniwersyteckie z Biblioteką Główną i placówkami sieci. Gdańsk-Oliwa, ul. Wita Stwosza, 2 — Biblioteka wydziałów ekonomicznych, Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot, ul. Armii Czerwonej 110.

Przedstawiona powyżej ramowa (o charakterze roboczym) koncepcja organizacyjna Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego oparta jest głównie — co nie trudno zauważyć — na wzorach istniejących i dostosowana do konkretnych rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych. Wydaje się jednak, że jej ramowy i ogólny charakter pozwoli — w razie potrzeby — na przeprowadzanie daleko idących korektur, które mogą nastąpić w wyniku wdrażania postępu technicznego do bibliotekarstwa⁷.

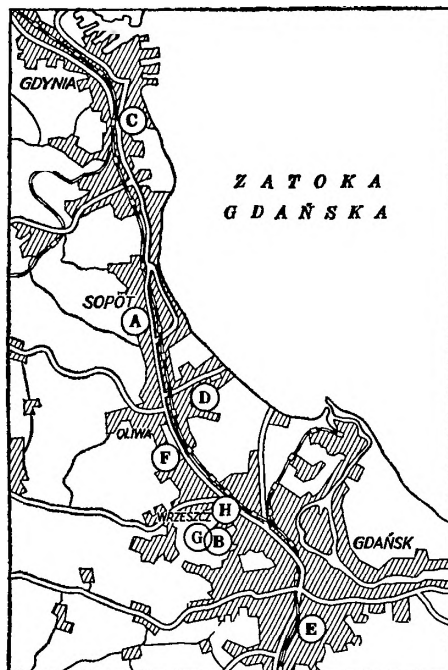
⁷ Coraz częściej pojawiają się wypowiedzi głoszące konieczność radykalnych zmian organizacyjnych w bibliotekarstwie. Dla przykładu por. Cz. Daniłowicz: O potrzebie i kierunkach reformy bibliotek uczelni technicznych. Artykuł dyskusyjny. *Aktual. Probl. Inf. Dok.* R. 18: 1973 nr 1 s. 9-16; T. Zarzębski: Z problemów nowoczesnej organizacji zbiorów bibliotecznych. *Prz. bibliot.* R. 39: 1971 z. 1-4 s. 201-210.

Przyjmując zatem koncepcję centralnej struktury organizacyjnej Biblioteki Głównej podjęto już pewne konkretne prace, które doprowadzić mają do takiego stanu wewnętrznej organizacji Biblioteki, by w momencie oddania nowego budynku przeprowadzka odbyła się bez konieczności naruszania zasadniczej struktury. Zasygnalizowano już te sprawy powyżej, przy okazji omawiania aktualnej struktury organizacyjnej Biblioteki. Do najpilniejszych poczynań w tym zakresie należy z całą pewnością stworzenie centralnego katalogu obejmującego wszystkie zbiory Biblioteki Głównej wraz z filiami. Aby sprawę przyspieszyć, wykorzystano w tym celu drugie egzemplarze (tzw. katalogi wewnętrzne) dwu głównych bibliotek: sopockiej i wrzeszczańskiej. Zorganizowanie katalogu centralnego pozwoli z kolei na scentralizowanie czynności gromadzenia i opracowania zbiorów. Jednakże sprawa usytuowania w jednym miejscu pełnych zespołów pracowniczych oddziałów: Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, Opracowania Druków Zwartych i Czasopism, które obecnie działają w rozproszeniu (Wrzeszcz i Sopot) jest problemem trudnym z powodu sytuacji lokalowej Biblioteki. Wydaje się jednak, że mimo trudności winno to nastąpić możliwie rychło, ponieważ wówczas dopiero będzie można mówić o centralnym nabywaniu i opracowaniu księgozbioru (z możliwością zastosowania odpowiednich technik powielania), właściwym jego rozdziałaniu między poszczególne placówki biblioteczne, już istniejące oraz te, które w przyszłości powstaną. Z innych spraw tego typu należy odnotować, że podjęte zostały prace nad jednolitym schematem katalogu systematycznego, który po zakończeniu poddany zostanie szerokiej i wnikliwej ocenie specjalistów.

Drugim niezwykle ważnym i bardzo czasochłonnym kierunkiem działania Biblioteki w aktualnym stanie jest sukcesywne organizowanie nowych placówek bibliotecznych. W związku z generalnymi założeniami inwestycyjnymi rozwoju uczelni, w miarę oddawania do eksploatacji nowych obiektów naukowo-dydaktycznych Biblioteka tworzy i organizuje nowe placówki. W tej sytuacji, ażeby móc optymalnie zaspokajać potrzeby użytkowników uczelni, obok bieżącej pracy związanej z nabywaniem, opracowaniem i udostępnianiem zbiorów, jako równie pilne zadanie stanęło przed zespołem bibliotecznym niemalże permanentne organizowanie nowych jednostek. Tworzenie nowych bibliotek polega głównie na wydziałaniu z istniejącego księgozbioru głównego odpowiednich partii książek i czasopism i przekazywaniu ich nowym placówkom. Poczynaniami tym towarzyszą niezwykle czasochłonne prace manipulacyjne związane z rejestracją wydziałanych zbiorów bibliotecznych. W ten sposób zorganizowana została biblioteka dla Wydziału Humanistycznego, czynna od lutego 1972 r. i dysponująca księgozbiorem ok. 30 000 vol. Wyodrębnione zostały również księgozbiory dla Instytutów Matematyki i Fizyki. Te

ostatnie poczynania traktować należy jako przygotowanie do zorganizowania bibliotek instytutowych dla wspomnianych kierunków, co nastąpi z chwilą oddania do użytku nowego budynku dla tych instytutów, najprawdopodobniej w drugiej połowie 1974 r.

W ten sposób do istniejących już dotychczas pięciu placówek doszły trzy następne (por. rys. 3). Dalsza zabudowa obszaru w Oliwie pociągnie

Rys. 3. Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. Aktualne rozmieszczenie placówek bibliotecznych

A — Biblioteka Główna. Sopot, ul. Armii Czerwonej 110; B — Filia 3. Gdańsk-Oliwa, ul. Krzywoustego 19; C — Filia 2. Gdynia, ul. Czołgistów 46; D — Filia 1. Gdańsk-Oliwa, ul. Krzywoustego 19; E — Filia 4. Gdańsk, ul. Kładki 24a; F — Biblioteka Wydziału Humanistycznego. Gdańsk-Oliwa, ul. Wita Stwosza 55; G — Wydzielony księgozbiór dla Instytutu Fizyki. Gdańsk-Wrzeszcz, ul. Sobieskiego 18 pawilon 300; H — Wydzielony księgozbiór dla Instytutu Matematyki. Gdańsk-Wrzeszcz, ul. Marchlewskiego 16a.

za sobą konieczność organizowania kolejnych placówek bibliotecznych. Ponadto, wobec ostatnich ustaleń w zakresie reorganizacji jednostek naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu (w związku z planowaną likwidacją Wyższego Studium Nauczycielskiego) Bibliotekę Główną czekają dalsze prace w zakresie przemieszczania księgozbioru stosownie do potrzeb użytkowników.

Opisane poczynania, wynikające z aktualnego położenia Biblioteki, po-

dejmowane są oczywiście obok normalnych prac niezbędnych dla właściwego funkcjonowania tej placówki. Biblioteka, jako jeden z zakładów naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu Gdańskiego, od samego początku wkładała poważny wysiłek we właściwe zorganizowanie sprawnego warsztatu pracy naukowej i dydaktycznej dla pracowników naukowych i studentów uczelni. Kierownictwo Biblioteki dokładało i dokłada starań, by funkcjonowanie tej placówki w ramach uczelni odbywało się w miarę możliwości bez zakłóceń i przerw w działalności podstawowej.

Księgozbiór naukowy i dydaktyczny Biblioteki, który w momencie powołania Uniwersytetu liczył ok. 310 000 wol., wzrósł do 31 grudnia 1972 r. do ok. 90 000 wol. i liczy obecnie ponad 400 000 wol., co jest niewątpliwie dowodem bardzo szybkiego powiększania stanu posiadania. Księgozbiór ten jest w przeważającej mierze nowy i ma charakter ogólnonaukowy, ze szczególnym uwzględnieniem dyscyplin reprezentowanych na Uniwersytecie Gdańskim. Biblioteka kompletuje literaturę polską i zagraniczną z zakresu nauk humanistycznych, prawno-administracyjnych (w tym również — prawa morskiego) oraz matematyczno-przyrodniczych. Na uwagę zasługują zbiory dotyczące zagadnień morskich i regionu pomorskiego. Wartość naukowa poszczególnych zbiorów przejętych przez Bibliotekę Uniwersytecką była różna. Niewątpliwie największą wartość przedstawiają zbiory b. dwu bibliotek głównych WSE i WSP. Pozostałe księgozbiory b. Studium Nauczycielskiego mają charakter głównie dydaktyczny i wtórny w stosunku do zbiorów wymienionych. W ramach nowego Uniwersytetu uległ rozszerzeniu dotychczasowy profil gromadzenia zbiorów w połączonych bibliotekach i wykazywać będzie dalsze tendencje w tym kierunku. Prawo i administracja, skandynawistyka i anglistyka — oto nowe kierunki badań i studiów na uczelni, które wymagają szczególnej zapobiegliwości Biblioteki, by stworzyć dla nich zaplecze w postaci odpowiednich zbiorów.

Rozszerzenie zakresu gromadzenia powoduje w konsekwencji poważny wzrost ilościowy zbiorów, co ilustrują powyżej podane liczby. Szybkie tempo narastania zbiorów stwarza z kolei problemy magazynowania. Biblioteka aktualnie dysponuje łączną powierzchnią magazynową ok. 1580 m², co przy prawidłowym magazynowaniu zbiorów umożliwiałoby przechowywanie ok. pół miliona woluminów. W tej sytuacji rezerwa miejsca w magazynach — uwzględniając przy tym zwarte magazynowanie w części magazynu budynku sopockiego — wystarczy zaledwie na kilka lat.

W omawianym okresie do końca 1972 r. dało się również zaobserwować wysokie wykorzystanie zbiorów. Przykładowo ilustrują to następujące dane liczbowe: wypożyczono na zewnątrz ponad 203 000 woluminów, udostępniono w czytelnich ok. 570 000 woluminów książek i czasopism. Biblioteka dysponowała w tym czasie 350 miejscami w czytelnich. Licz-

ba miejsc uległa w bieżącym roku zwiększeniu o 102 — wskutek uruchomienia Biblioteki Wydziału Humanistycznego (80 miejsc), wydzielenia księgozbioru dla Instytutu Matematyki (12 miejsc) oraz Instytutu Fizyki (10 miejsc). Wydaje się, że przytoczone liczby ukazują niewątpliwie dynamiczny rozwój Biblioteki w jej podstawowej funkcji udostępniania zbiorów.

Trzyletni zaledwie okres istnienia Biblioteki Głównej jest zbyt krótki, by można było mówić, że proces organizowania Biblioteki jest w pełni zamknięty. Wręcz przeciwnie — uważamy, że już aktualna struktura wewnętrzna wymagać będzie wkrótce rozbudowy. Niedawno została zorganizowana i wyposażona niewielka na razie pracownia intrologatorska, w trakcie organizowania jest pracownia reprograficzna. Odczuwa się brak komórki, która zajmowałaby się sprawami organizacyjnymi i analizą bieżącą funkcjonowania Biblioteki. W dalszej kolejności przewiduje się powołanie oddziałów lub co najmniej sekcji: katalogów, opracowania rzeczowego, bibliotek sieci.

Reasumując należy stwierdzić, że aktualna, przejściowa sytuacja Biblioteki, pracującej w warunkach rozproszenia i podejmującej permanentnie prace organizacyjne w związku z sukcesywnym oddawaniem do użytku nowych obiektów naukowo-dydaktycznych, jest trudna. Dopiero bowiem po otrzymaniu nowego gmachu bibliotecznego będzie można w pełni wprowadzić w życie centralną strukturę organizacyjną Biblioteki Głównej ze sprawnie działającą siecią bibliotek wydziałowych i instytutowych. Wówczas będzie też można realizować założenia nowoczesnej organizacji pracy bibliotekarskiej i wprowadzić niezbędną, jak najdalej idącą jej mechanizację.

Biblioteka stanowi naukowo-dydaktyczny i usługowy warsztat pracy dla personelu nauczającego oraz studentów wszystkich kierunków reprezentowanych na uczelni. W tej sytuacji stan organizacyjny Biblioteki wpływa również w znacznym stopniu na wyniki pracy Uniwersytetu, zarówno na polu naukowym jak i dydaktycznym. A zatem w interesie całej uczelni jest jak najszybsze stworzenie Bibliotece optymalnych warunków rozwoju, a w ramach tego programu wybudowanie planowanego obiektu dla Biblioteki Głównej.

ZBIGNIEW BINEROWSKI

THE MAIN LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF GDAŃSK, ITS GENERAL OUTLINE AND ORGANIZATIONAL PROBLEMS

The University of Gdańsk has been established in 1970 by joining together the Pedagogical High School in Gdańsk with the School of Economics in Sopot. Specific organizational problems have arisen due to the establishing at the same time a new

University Main Library, founded on two separate libraries of the previously existing schools.

The present organizational structure of the Library is of branch type. The Library has its main seat in Sopot in the building of former School of Economics. There are four branches already operating, scattered all over the region of the Three-Cities; further library units are being organized. The present structure is interim and will be basically altered upon completion of a new building, which is planned to be constructed in the years 1975-1980.

The future shape of the Library strictly corresponds to conceptual and architectural foundations of the University as a whole; according to the project university settlement will be built in Gdańsk-Oliwa by 1990 on separate grounds of 47 hectares, where buildings for general sections of the University and four out of the six faculties of the University will be set up. Central building of the Library will be located also there. In the second part of the article future organizational aspects of the Library are presented; it will be a compact system incorporating the network of departmental and institutes' libraries.

39 SESJA RADY GŁÓWNEJ IFLA
(Grenoble 28 VIII-1 IX 1973)

Wbrew pesymistycznym przewidywaniom przewodniczącego IFLA B. Liebaersa, że kolejne sesje IFLA będą coraz liczniejsze i że obecna zgromadzi około 1000 osób, komputer wykazał obecność tylko 670 osób. W sumie zgłoszono na Sesję około 100 referatów i komunikatów.

Sesja odbywała się na terenie zespołu gmachów nowego Uniwersytetu w Grenoble. W Bibliotece Głównej Uniwersytetu zorganizowano wystawę i sprzedaż książek oraz najnowszego sprzętu technicznego dla bibliotek. Wedle informacji wydawców zakupy były niewielkie.

Delegacji bibliotekarzy polskich przewodniczył dyrektor Biblioteki Narodowej, przewodniczący ZG SBP Witold Stankiewicz, a w jej skład wchodził: dyrektor Głównej Biblioteki Komunikacyjnej, pierwszy wiceprzewodniczący ZG SBP Edward Assbury, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej Jan Baumgart, kierownik Instytutu Książki i Czytelnictwa Jadwiga Kołodziejska, dyrektor Biblioteki Szkoły Głównej Planowania i Statystyki Hanna Uniejewska, inż. arch. Jerzy Wierzbicki oraz Irena Morsztynkiewiczowa na koszt własny.

Głównym tematem tegorocznej Sesji było zagadnienie światowego systemu informacji bibliograficznej (uniwersalnej rejestracji bibliograficznej — Universal Bibliographic Control = UBC) żywo interesujące środowiska bibliotekarskie wszystkich krajów. Niezależnie od tematu głównego w poszczególnych sekcjach i komisjach referowano tematy szczegółowe.

Jak zwykle, obrady plenarne zostały rozpoczęte sprawozdaniem rocznym przewodniczącego IFLA H. Liebaersa. Zawierało ono informacje o najważniejszych imprezach, które odbyły się w Międzynarodowym Roku Książki. Będzie on też upamiętniony przez IFLA specjalnym wydawnictwem, które obejmuje 15 referatów wygłoszonych na 38 Sesji w Budapeszcie i ocenionych przez redakcję jako najlepsze. Wśród nich znajdzie się również polski referat Janusza Ankudowicza „Dynamika czytelnictwa na wsi i w mieście” wygłoszony w ramach Komisji Teorii i Badań Bibliotekoznawczych.

Przewodniczący IFLA oraz sekretarz generalny pani M. Vijnstroom (która przedstawiła osobny referat) wiele uwagi poświęcili światowemu systemowi informacji bibliograficznej. Nie jest to temat nowy na terenie IFLA. Systematycznie prowadzone w poszczególnych komisjach IFLA prace nad ujednoczeniem przepisów katalogowania w skali międzynarodowej, stworzeniem projektu maszynowych systemów opracowania bibliografii bieżących, ujednoczeniem statystyki bibliotecznej i opracowaniem dla niej norm międzynarodowych — umożliwiły sformułowanie w ramach IFLA programu zmierzającego do stworzenia warunków dla rozwoju światowego systemu informacji bibliograficznej.

Wedle definicji H. Liebaersa, światowy system informacji bibliograficznej powinien objąć wszystkie publikacje wydane we wszystkich krajach i możliwie najszybciej udostępniać informacje przedstawicielom wszystkich zawodów. Zorganizowanie międzynarodowego systemu informacji bibliograficznej wymaga wielu prac przygotowawczych, a mianowicie stworzenia odpowiednich warunków, w których każda publikacja byłaby w sposób jednolity i fachowy opisana, a następnie rejestrowana w narodowej bibliografii bieżącej ukazującej się w postaci ciągłej publikacji zeszytowej, kart drukowanych, taśm magnetycznych itp. Głównym celem tych zabiegów byłoby udostępnianie opisów bibliograficznych innym krajom na zasadzie wzajemności. W miarę możliwości kraje uczestniczące w tym międzynarodowym systemie podjęłyby prace nad bibliografią retrospektywną.

Wygłoszony na posiedzeniu plenarnym referat pani S. Honoré (Francja) „Światowy system informacji bibliograficznej”, zawierał rejestr trudności, które muszą być pokonane przy formułowaniu programu współpracy międzynarodowej w tym zakresie. Jako najistotniejsze autorka wymieniła: bariery językowe, brak jednolitych zasad opisu bibliograficznego, konieczność uwzględniania w opisie elementów określających przydatność danej publikacji dla celów naukowych, informacyjnych czy samokształceniowych, przeznaczonej dla określonego typu czytelnika.

Usprawienia wymaga sam proces publikowania bieżących bibliografii narodowych. W wielu krajach, zwłaszcza w krajach rozwijających się, ukazują się one z dużym opóźnieniem. Niektóre kraje mają zaległości w opracowaniu starych zasobów (np. biblioteki francuskie). Wprowadzenie nowych technik, np. sporządzanie opisów na taśmach magnetycznych, wymaga sporych nakładów finansowych. Ponadto nie wystarczy stworzyć światowy system informacji bibliograficznej, ale trzeba jednocześnie zapewnić możliwość udostępniania i wymiany publikowanych źródeł. Funkcji tych nie mogą pełnić biblioteki narodowe, które mają inne zadania; w tym celu należy powołać odrębne ogólnokrajowe biblioteki — wypożyczalnie.

Referat A. L. van Wesemaela (Holandia) „Światowy system informacji bibliograficznej w krajach, w których brak bibliografii narodowej” omówił na przykładzie Holandii trudności związane z wydawaniem bieżącej bibliografii narodowej. Istnieje tu kilka bibliografii bieżących. Najważniejsza jest bibliografia *Brinkman's Cumulatieve Catalogus van Boeken* publikowana przez prywatną firmę, która od kilku lat wprowadziła technikę komputerową przy jej opracowaniu.

Z dużym zainteresowaniem przyjęty został referat M. Sikorskiego (Związek Radziecki) „Bibliografia narodowa w ZSRR a światowy system informacji bibliograficznej”, w którym autor scharakteryzował organizacyjno-techniczną stronę sporządzania bieżącej bibliografii narodowej w tak wielkim i narodowościowo zróżnicowanym kraju, w którym używane są nie tylko różne języki, ale i różne alfabety. Referent potraktował z uznaniem projekt stworzenia światowego systemu informacji bibliograficznej, jakkolwiek stwierdził, że będzie on musiał być realizowany etapami. Pierwszy powinien objąć głównie prace normalizacyjne dotyczące zarówno zawartości opisu bibliograficznego jak i formy, w której ma być on udostępniany w skali międzynarodowej. Drugim etapem byłaby wymiana informacji bibliograficznych, którą mogłoby rozpocząć eksperymentalnie kilka krajów o najbardziej zbliżonej praktyce bibliograficznej oraz dostatecznym wyposażeniu technicznym. W ożywionej dyskusji podnoszono trudności krajów rozwijających się. Brak w nich instytucji, które byłyby odpowiedzialne za publikowanie bieżących bibliografii narodowych, oraz brak ustaw o egzemplarzu obowiązkowym.

Cennym uzupełnieniem referatów wygłoszonych na posiedzeniu plenarnym były informacje zawarte w materiałach poszczególnych komisji. I tak referat M. B.

Line'a (Wielka Brytania) „Charakterystyka materiałów włączanych do bieżących bibliografii narodowych” wygłoszony w Komisji Bibliograficznej informował na podstawie danych z 14 krajów o ogromnym zróżnicowaniu materiałów, które są rejestrowane przez bieżące bibliografie narodowe. Niektóre kraje włączają do niej publikacje wyprodukowane jedynie na własnym terenie, inne uwzględniają również publikacje drukowane za granicą, ale dotyczące w różnych aspektach danego kraju; jedne ograniczają się do publikacji w języku dominującym, inne uwzględniają wszystkie języki używane na danym obszarze, jeszcze inne włączają wszystkie publikacje dotyczące danego kraju, niezależnie od języka i miejsca ich opublikowania. Jeszcze więcej trudności sprawia próba określenia formalnego charakteru materiałów rejestrowanych w bieżących bibliografiach narodowych. Najczęściej włączane są druki zwarte i czasopisma, w szczególności publikacje oficjalne; połowa badanych krajów uwzględnia również płyty i muzykalia. Poza rejestracją bibliograficzną pozostają przeważnie takie materiały jak: normy, opisy patentowe, druki ulotne, plakaty, literatura firmowa. Autor opowiada się za włączeniem ich do bieżącej bibliografii narodowej, jednak z pominięciem druków ulotnych. Taka pełna bibliografia mogłaby być podzielona na kilka zasadniczych działów wydawanych oddzielnie.

Niemal wszyscy referenci podkreślali, że główny udział w światowym systemie informacji bibliograficznej przypada bibliotekom narodowym, bowiem bieżące bibliografie narodowe są przeważnie przez nie opracowywane. Pani M. Mason (USA) w referacie „Biblioteki specjalne w Stanach Zjednoczonych a światowy system informacji bibliograficznej”, wygłoszonym w Sekcji Bibliotek Specjalnych, zwróciła uwagę na udział bibliotek specjalnych w przepływie informacji bibliograficznej. Mnogość bibliografii przedmiotowych, które ukazują się aktualnie, różnorodność opisów i stosowanej terminologii wymagać będzie podjęcia w najbliższej przyszłości prac unifikacyjnych pod kątem szerszego udostępniania informacji bibliograficznych. Zwłaszcza że, jak zaznaczyła E. Savova (Bułgaria) w referacie „Międzynarodowa informacja bibliograficzna i jej wpływ na biblioteki specjalne”, związek bibliotek specjalnych z rozwojem nauki jest bardzo ścisły, a głównym elementem warunkującym efektywność ich pracy jest uczestniczenie w pracach badawczych i systematyczne zapewnianie zespołom naukowym potrzebnych, najnowszych informacji, a więc możliwości korzystania ze światowej informacji bibliograficznej.

Podjęcie prac nad stworzeniem światowego systemu informacji bibliograficznej jest nie tylko zagadnieniem techniczno-organizacyjnym. Towarzyszyć mu muszą zmiany w programach kształcenia bibliotekarzy na poziomie uniwersyteckim. Sprawom tym poświęcone były obrady Sekcji Szkół Bibliotekarskich. W interesującym referacie „Bibliografia i informatyka w programach nauczania szkół bibliotekarskich” L. Vladimirov (ZSRR) stwierdził jednoznacznie, że informatyka nie jest jedynie nową dziedziną, która pojawiła się w programach kształcenia bibliotekarzy, ale że jej rozwój decyduje o zmianach merytorycznych w zakresie pojęcia bibliotekoznawstwa jako dyscypliny akademickiej. Nową jego koncepcję wyznacza, wedle autora, współczesna funkcja biblioteki, która koncentruje się wyraźnie wokół udostępniania materiałów i informacji. Należy wobec tego podjąć energiczne prace w zakresie przystosowania programów kształcenia bibliotekarzy do przyszłych zadań bibliotek. Szkoły bibliotekarskie w wielu krajach prace takie podjęły. Oprócz bibliotekoznawstwa paralelnie występują w wielu szkołach również takie przedmioty jak informacja naukowa lub dokumentacja. Biblioteka będzie w przyszłości pełnić podwójną funkcję: kulturalno-oświatową oraz naukowo-informacyjną. Obie te funkcje powinny znaleźć odzwierciedlenie w pro-

gramach kształcenia bibliotekarzy. W Związku Radzieckim we wszystkich szkołach bibliotekarskich realizowane są kierunki informacyjno-bibliograficzne obejmujące w równej mierze teorię jak i praktykę. Oprócz tradycyjnych dyscyplin historyczno-filologicznych coraz częściej wprowadza się do programów uniwersyteckiego kształcenia bibliotekarzy kierunki matematyczne. Autor opowiedział się również za koniecznością uwzględnienia w programach nauczania problematyki bibliotekoznawstwa porównawczego, tak aby przyszli bibliotekarze uzyskali na studiach umiejętności rozpatrywania poszczególnych problemów w szerokich aspektach międzynarodowych. W dyskusji podkreślano konieczność ścisłej współpracy w tym zakresie z Komisją Teorii i Badań Bibliotekoznawczych IFLA, która zajęła się na omawianej Sesji bibliotekoznawstwem porównawczym jako swoim głównym tematem.

Sześć referatów wygłoszonych na posiedzeniu wymienionej Komisji zaprezentowało bardzo różne rozumienie dziedziny zwanej bibliotekoznawstwem porównawczym. Próbę uściślenia powyższego terminu zawiera referat „Bibliotekoznawstwo porównawcze jako dyscyplina akademicka” autorstwa S. Simsovej (Wielka Brytania), współautorki znanej publikacji z tej dziedziny *A handbook of comparative librarianship*. (London 1970). Referentka stwierdziła, że bibliotekoznawstwo porównawcze wyróżnia się raczej metodą stosowaną z powodzeniem w różnych dyscyplinach naukowych niż wydzielonym przedmiotem badań. Do programów uniwersyteckiego kształcenia bibliotekarzy w Wielkiej Brytanii bibliotekoznawstwo porównawcze zostało wprowadzone w 1966 r. Przy Library Association powstała grupa studentów, która wydaje nawet własne pismo *Focus on International and Comparative Librarianship*. Jeszcze większą aktywność w tej dziedzinie wykazuje bibliotekarskie szkolnictwo amerykańskie. Informował o tym referat F. L. Schicka (USA) „Nauczanie w zakresie bibliotekoznawstwa porównawczego w amerykańskich szkołach bibliotekarskich”. Przeprowadzone w 1972 r. badania wykazały, że na 100 szkół akredytowanych przy ALA w 75-ciu były realizowane programy w zakresie bibliotekoznawstwa porównawczego. Zestawienie tematów prac doktorskich w USA w 1973 r. informuje, że 30 dysertacji było poświęconych temu kompleksowi zagadnień. Do tradycyjnych tematów realizowanych często jako prace doktorskie należą m.in.: systemy biblioteczne w wybranych krajach, aspekty bibliotecznej współpracy międzynarodowej, wpływ elementów politycznych i ekonomicznych na rozwój bibliotek itp. W referacie M. Mühlgo (NRD) „Niektóre zagadnienia bibliotekoznawstwa porównawczego w Niemieckiej Republice Demokratycznej” omówione zostały trudności związane z wyodrębnieniem bibliotekoznawstwa porównawczego w sytuacji, gdy cała dyscyplina bibliotekoznawcza mieści się w ramach kierunku historyczno-filologicznego. W ostatnich latach bibliotekarstwo w NRD podejmuje pewne prace w zakresie bibliotekoznawstwa porównawczego ze szczególnym uwzględnieniem krajów socjalistycznych, Związku Radzieckiego, niektórych krajów kapitalistycznych i krajów rozwijających się.

Zarówno referenci jak i zabierający głos w dyskusji podnosili konieczność rozwijania współpracy międzynarodowej w tej dziedzinie: wymiany między poszczególnymi szkołami programów, konspektów, publikacji, zwiększenia wymiany wykładów, specjalistów, studentów, zwłaszcza tych zdolniejszych, którzy podejmują problemy bibliotekarstwa zagranicznego w aspekcie porównawczym.

*
*   *
*

Na zakończenie krótka informacja o wkładzie delegacji polskiej do programu 39 Sesji IFLA w Grenoble. Złożyły się nań: zwięzła informacja H. Uniejewskiej

„Biblioteki i ośrodki informacji w zakresie nauk społeczno-ekonomicznych w Polsce” wygłoszona w Sekcji Bibliotek Specjalnych oraz referat J. Wierzbickiego „Normy dla bibliotek publicznych i uniwersyteckich” opracowany na obrady Komisji Budownictwa Bibliotecznego.

Ponadto nasi przedstawiciele uczestniczyli również w pracach przygotowawczych do 39 Sesji. Na obradach Komisji Statystycznej IFLA, które odbyły się w dn. 22-24 sierpnia 1973 r. w Lozannie, referaty wygłosili: Jerzy Maj — „Informacja o pracach nad wykorzystaniem statystyki bibliotek publicznych w Polsce w latach 1971-1973”, I. Morszytniewiczowa — „Stan organizacji statystyki bibliotecznej w Polsce”. Maria Lenartowicz wzięła udział w obradach Komisji Katalogowania IFLA (Grenoble, 27-29 sierpnia 1973 r.).

W czasie obrad J. Kołodziejska została wybrana na członka Komitetu Doradczego Sekcji Szkół Bibliotekarskich, a J. Wierzbicki był jednym ze współorganizatorów Międzynarodowego Seminarium na temat budownictwa współczesnych bibliotek narodowych, które odbyło się w dn. 3-6 września 1973 r. w Rzymie.

Warto w przyszłości zabiegać o umocnienie tych kontaktów, zwłaszcza wobec projektów Biura Wykonawczego Rady Głównej IFLA zmierzającego do ograniczenia udziału w sesjach do osób pełniących funkcje w Zarządzie, przewodniczących i sekretarzy komisji, członków grup konsultacyjnych i do pojedynczych przedstawicieli stowarzyszeń bibliotekarzy z poszczególnych krajów. Fakt, że kilku naszych bibliotekarzy — specjalistów uczestniczy aktywnie w merytorycznych pracach IFLA i przenosi doświadczenia zagraniczne do teorii i praktyki bibliotekarstwa polskiego, należy ocenić pozytywnie i usilnie zabiegać o poszerzenie naszego udziału na forum międzynarodowym.

Jadwiga Kołodziejska

KONFERENCJA KOMISJI KATALOGOWANIA IFLA
ISBD(M) REVISION MEETING
(Grenoble, 23-24 VIII 1973)

Przed doroczną 39 Sesją Rady Głównej IFLA odbyło się w Grenoble w dn. 23-24 sierpnia 1973 r. spotkanie ekspertów katalogowania w celu przedyskutowania międzynarodowego zalecenia opisu bibliograficznego wydawnictw zwartych (ISBD(M) = International Standard Bibliographic Description for Monographs). Zalecenie to, jak również przyczyny i historia jego opracowania zostały omówione w doniesieniu „Z problemów międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania”¹. Jak wspomniano w tym doniesieniu, Komitet Katalogowania IFLA, którego dziełem jest ISBD(M), wystąpił do Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej (International Organization for Standardization = ISO) o uznanie tego dokumentu za międzynarodową normę ISO. Sprawa ta była rozpatrywana na sesji plenarnej Komitetu Technicznego 46 do spraw dokumentacji w 1972 r., gdzie stwierdzono, że w obecnej postaci ISBD(M) nie może stanowić jeszcze formalnego projektu normy międzynarodowej². Wobec tego zarówno Komitet Katalogowania IFLA jak i ISO/TC 46 jeszcze raz zwrócili się do krajowych ośrodków zajmujących się problematyką katalogowa-

¹ Por. *Prz. bibliot.* 1972 z. 3/4 s. 299-304. — Skrót ISBD (M) zastąpił dawniej używany skrót ISBD dla odróżnienia tego dokumentu od opracowywanych obecnie podobnych zaleceń dotyczących wydawnictw ciągłych (ISBD (S) = International Standard Bibliographic Description for Serials) oraz dokumentów audiowizualnych (ISBD (AV) = International Standard Bibliographic Description for Audio-visual Materials).

² Por. sprawozdanie A. Sitarskiej s. 72-76.

nia (w Polsce np. do Komisji Katalogowania przy ZG SBP) i do krajowych ośrodków normalizacyjnych o ich opinie o ISBD(M). Obie organizacje zestawily następnie wyniki ankiet.

Na spotkanie w Grenoble Komitet Katalogowania IFLA przygotowal jako podstawę dyskusji dokument zawierający ankietowaną wersję ISBD(M) oraz propozycje zmian i uzupełnień, sformułowane przez specjalny komitet redakcyjny na podstawie wszystkich otrzymanych opinii. Ten właśnie dokument, rozesłany uprzednio do uczestników spotkania, został bardzo dokładnie przeanalizowany podczas dwudniowych obrad. Dyskusja taka była niezbędna i bardzo pilna. Mimo bowiem cytowanej decyzji ISO, zalecenie jest już stosowane w szeregu bieżących bibliografii narodowych: angielskiej, zachodniemieckiej, australijskiej i południowoafrykańskiej — od 1972 r.; francuskiej, kanadyjskiej i nowozelandzkiej — od 1973 r. Rozważają także dostosowanie opisu w swoich bibliografiach narodowych do zasad ISBD(M): Belgia, Dania, Jugosławia, Malezja, Singapur i Szwajcaria. Ponadto Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie i Biblioteka Narodowa w Paryżu zapowiadają zastosowanie ISBD(M) we wszystkich prowadzonych przez nie pracach bibliograficznych i katalogowych już od początku 1974 r. Dla osiągnięcia pełnej jednolitości metod opisu w skali międzynarodowej było więc bardzo istotne, by nie dopuścić do rozbieżności, które mogły wyniknąć z pewnych niedomówień ISBD(M). Zalecenie to uwzględniało jedynie przypadki bardzo prostego opisu i zawierało tylko ogólne zasady, bardziej więc skomplikowane przypadki i szczegółowe problemy redakcje bibliografii narodowych rozwiązywały na własną rękę, często więc odmiennie.

W spotkaniu w Grenoble wzięło udział ok. 25 osób reprezentujących 20 krajów. Byli ponadto przedstawiciele ISO/TC 46, Grupy Roboczej pracującej nad ISBD(S) oraz reprezentant UNISIST. Dyskusja była bardzo szczegółowa, właściwie nawet drobiazgową. Główna uwaga skupiała się na sprawach dotyczących metody podawania w opisie poszczególnych elementów opisu oraz problemach interpunkcji. Z powodu tej szczegółowości dyskusji pisanie sprawozdania z niej jest bardzo kłopotliwe, tym bardziej, że wiele problemów, których nie sposób było rozstrzygnąć podczas dwudniowych obrad, pozostawiono do rozwiązania komitetowi redakcyjnemu przygotowującemu poprawioną wersję ISBD(M), która ma być gotowa dopiero na początku 1974 r.

Do takich spraw nie rozstrzygniętych do końca należy przede wszystkim terminologia stosowana w ISBD(M). Pierwszy projekt tego zalecenia zawierał skromny wykaz kilku terminów wraz z ich określeniami. W następnych wersjach zalecenia wykaz ten stopniowo się wydłużał i zaczęto mu przypisywać coraz większe znaczenie. Ze jednak są to sprawy trudne do uzgodnienia, większość proponowanych definicji nie zadowolili ogółu. Ostateczne sformułowanie ich powierzono więc komitetowi redakcyjnemu.

Przykładem tych trudności terminologicznych mogą być określenia związane z tytułem. W ISBD(M) wyróżniono następujące rodzaje tytułów:

title proper,
avant-titre,
parallel title,
other titles,
alternative title,
other title information,
original title,
uniform title,
variant title.

Właśnie dyskusja nad pierwszym wymienionym wyżej terminem „title proper”, podjęta na pierwszym posiedzeniu, bardzo szybko przekonała uczestników, że uzgodnienie definicji podczas konferencji jest nie do osiągnięcia. Pozostawiając więc trud sformułowania precyzyjnych określeń komitetowi redakcyjnemu rozważano na następnych posiedzeniach jedynie zagadnienia związane z kolejnością i metodą cytowania w opisie bibliograficznym wymienionych rodzajów tytułów. Sprawą bezsporną jest konieczność wysuwania na czoło opisu tytułu uznanego za tytuł główny opisywanego wydawnictwa. Po nim cytuje się kolejno: tytuł alternatywny, połączony z głównym tytułem spójnikiem „lub” (albo, czyli, or, ou itp.); równorzędne tytuły w innych językach lub innych alfabetach podane w tytulatrze wydawnictwa; informacje uzupełniające, określające bliżej charakter i zawartość wydawnictwa. W opisach wydawnictw zawierających przekłady z innego języka należy w uwagach podać tytuł oryginału. Mogą tu przy tym wchodzić w grę aż trzy różne tytuły: tytuł oryginalny dzieła tłumaczonego, tytuł ujednolicony tego dzieła oraz — np. przy przekładach dokonanych nie bezpośrednio z języka oryginału — tytuł wydawnictwa będący podstawą tłumaczenia. Drogą głosowania ustalono, że na pierwszym miejscu będzie się wymieniało w uwagach tytuł oryginalny dzieła lub jego tytuł ujednolicony, a po nim dopiero tytuł określonego wydania, z którego dokonano przekładu. Uwagi mogą zawierać także inne tytuły, pod którymi dane dzieło było wydawane oraz — w przypadku braku strony tytułowej — informacje, z jakiego miejsca w wydawnictwie zaczerpnięto tytuł.

Gorącą dyskusję wywołały w Grenoble problemy związane z cytowaniem w opisie bibliograficznym nazwy autora. W ISBD(M) przewidziano podawanie po tytule tej nazwy w formie przejętej z wydawnictwa. Jeżeli strona tytułowa nie zawiera nazwy autora, ujmuje się ten element w nawiasy kwadratowe. Brak było jednak dotąd wyjaśnienia, jak należy postępować w przypadku wydawnictwa anonimowego. Uczestnicy konferencji rozważyli dwie możliwości: cytowanie nazwy autora ustaloną drogą poszukiwań bibliograficznych po tytule lub podawanie jej w uwagach. Większość głosów zyskało to drugie rozwiązanie.

Ze spraw bardziej ogólnych a mocno kontrowersyjnych można jeszcze wymienić zagadnienie opisu licznie obecnie publikowanych wydań faksymilowanych. Po dyskusji nad trzema różnymi propozycjami przedstawionymi przez komitet redakcyjny postanowiono, że podstawę opisu powinny stanowić dane dotyczące reprodukcji, natomiast dane odnoszące się do wydania pierwotnego powinny być podane wraz z odpowiednią informacją w uwagach.

Dużo uwagi poświęcili uczestnicy spotkania problemom interpunkcji w opisie bibliograficznym. Będące początkowo gorące sprzeciwy przestankowanie okazało się w praktyce bardzo wygodne. Z czasem nabrało ono także specjalnego charakteru: w tej chwili znaki interpunkcyjne traktowane są już jako symbole wprowadzające określone elementy opisu. Jak wskazano w cytowanym wyżej doniesieniu, główne części opisu są rozdzielone kropką i pauzą, w obrębie tych części stosuje się różne inne znaki poprzedzające poszczególne elementy. W Grenoble uwzględniono szereg nowych przypadków nie przewidzianych dotąd w ISBD(M), np. przestankowanie w opisach wydawnictw zawierających wiele dzieł jednego autora i wielu autorów, gdy istnieje wspólny tytuł i gdy go brak; oznaczanie nazw wielu współpracowników pełniących różną rolę w przygotowaniu wydawnictwa itp.

Te ogólne uwagi o przebiegu konferencji chciałabym zakończyć istotnymi dla nas wnioskami:

- 1) Głównym celem ISBD(M) jest umożliwienie międzynarodowej wymiany infor-

macji bibliograficznych, przez uczynienie opisów zrozumiałymi mimo barier językowych, dzięki ujednoczeniu metody ich sporządzania uwzględniającej ponadto potrzeby automatyzacji.

2) Te zalety ISBD(M) zostały już właściwie ocenione, czego dowodem jest coraz powszechniejsze stosowanie ISBD(M) w bieżących bibliografiach narodowych i próby uwzględnienia tego zalecenia w katalogach wielkich bibliotek.

3) W tej sytuacji i my musimy przygotować się do przyjęcia ISBD(M), nie czekając na nadanie temu zaleceniu rangi normy międzynarodowej ISO. Oznacza to przede wszystkim uwzględnienie wymagań ISBD(M) w nowej polskiej instrukcji katalogowania.

4) ISBD(M) przewiduje opis bardzo szczegółowy i precyzyjny, obowiązujący w bibliografiach narodowych i katalogach wielkich bibliotek naukowych. Przepisy tego zalecenia dopuszczają także uproszczenie opisu i nadanie mu postaci nadającej się do stosowania w innych wykazach wydawnictw zwartych.

Natomiast ISBD(M) nie znajduje w tej chwili zastosowania — chociażby ze względu na wprowadzenie specjalnej interpunkcji w opisie bibliograficznym — w bibliografiach i innych wykazach rejestrujących w jednym zrebie różne typy dokumentów. Tym samym nie można jeszcze mówić o całkowitym ujednoczeniu zasad opisu wydawnictw zwartych.

Maria Lenartowicz

XIV SESJA PLENARNA ISO/TC 46 (Haga 26 IX-6 X 1972)

Obrady XIV Sesji Plenarnej Komitetu Technicznego 46 do spraw dokumentacji Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej odbywały się w Scheveningen — pięknej nadmorskiej dzielnicy Hagi. W obradach uczestniczyli przedstawiciele 19 państw członkowskich ISO oraz obserwatorzy delegowani przez 12 organizacji międzynarodowych. Spośród krajów socjalistycznych obecni byli na Sesji przedstawiciele Rumunii, Węgier i Polski, którą reprezentowali mgr Edward Kierski z Centralnego Ośrodka Informacji Polskiego Komitetu Normalizacji i Miar oraz dr Anna Sitarska z Biblioteki Narodowej.

Tematyka obrad podporządkowana była strukturze organizacyjnej ISO/TC 46 i objęła wszystkie problemy, dla których istnieją stałe podkomitety oraz grupy robocze. Ponadto powołano dwie nowe stałe grupy robocze: WG 6 Opis bibliograficzny i WG 7 Kompozycja wydawnicza publikacji.

Wątkami tematycznymi przewijającymi się w obradach były sprawy współpracy oraz aspekty automatyzacji w działalności dokumentacyjnej.

Problemy współpracy podnoszone były zarówno w odniesieniu do komórek organizacyjnych ISO, jak i w stosunku do innych instytucji i organizacji międzynarodowych. W sprawozdaniu Sekretariatu Generalnego ISO podano informację o planach utworzenia piątego Działu Technicznego (Technical Division) do spraw administracji i koordynacji prac w zakresie dokumentacji i informacji naukowej. Potrzeba tego działu wyrosła z coraz szerszych powiązań ISO/TC 46 z innymi komitetami technicznymi ISO, a także z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak IFLA, ICSU (International Council of Scientific Unions) oraz ISDS (International Serial Data System — Międzynarodowy system danych o wydawnictwach ciągłych), a przede wszystkim z IFLA.

Problematyka automatyzacji, którą zajmuje się Podkomitet 4 (SC 4) wykraczała daleko poza obrady SC 4 i przewijała się w dyskusjach innych grup roboczych, zwłaszcza w związku z problemami opisu bibliograficznego i szeregowania alfabetycznego.

Grupa Robocza 1 (WG 1) prowadziła dyskusje związane ze znormalizowaną numeracją wydawnictw zwartych i ciągłych oraz nagrań. System numeracji wydawnictw zwartych (ISBN = International Standard Book Numbering) upowszechnia się coraz szerzej, ale pewną przeszkodą jest tu brak dostatecznie szczegółowo opracowanych zasad realizacji tego systemu. Postanowiono opracować podręcznik dla krajów, które dotąd nie wprowadziły systemu ISBN. Poinformowano uczestników obrad WG 1, że Międzynarodowa Agencja ISBN została utworzona przy Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz w Berlinie Zachodnim.

Przyjęta została po dyskusji robocza wersja projektu normy dla numeracji wydawnictw ciągłych (ISSN = International Standard Serial Numbering). Projekt ten zostanie poddany pod głosowanie jako projekt normy międzynarodowej ISO. Międzynarodowe Centrum ISSN zostało utworzone przy International Serial Data System w Paryżu, która to instytucja już opracowała zasady systemu ISSN, w związku z czym nie będą one wydane przez ISO.

Najwięcej miejsca w dyskusjach WG 1 zajęły sprawy projektu normy dla znormalizowanego numeru nagrań dźwiękowych (ISRN = International Standard Recording Number). Obejmuje on wszelkiego rodzaju nagrania dźwiękowe produkowane przemysłowo dla celów handlowych. Struktura ISRN ma być analogiczna do struktury numerów wydawnictw zwartych i ciągłych. Projekt normy opracują wspólnie przedstawiciele Francji, Holandii, NRF i USA.

W dalszych pracach WG 1 przewiduje się opracowanie innych projektów norm, m. in. dla numeracji artykułów w czasopiśmie, nut, materiałów nieksiążkowych.

Prace Grupy Roboczej 2 (WG 2) dotyczyły projektu normy skrótów nazw krajów opartego na istniejących już systemach skrótów, stosowanych m. in. w komunikacji telefonicznej i w ruchu samochodowym (International Telephone Code i Road Traffic Code). Projekt normy z poprawkami przyjętymi w czasie dyskusji zostanie rozesłany do członków ISO oraz zainteresowanych organizacji.

Grupa Robocza 3 (WG 3) zajmująca się normami terminologicznymi przeprowadziła dyskusję nad projektami terminologii w zakresie dziedzin pokrewnych dokumentacji: językoznawstwa, nauki o komunikowaniu się oraz przetwarzania danych. Projekty te postanowiono przekazać do akceptacji członków ISO/TC 46.

Grupa Robocza 5 (WG 5) do spraw tezaursów przeprowadziła dyskusję nad trzema dokumentami. Ustalono, że dokument „Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri for information retrieval” zawierający zasady tworzenia i rozwijania jednojęzycznych tezaursów pozostaje w zgodzie z analogicznym opracowaniem UNESCO i powinien być poddany pod głosowanie wszystkich członków ISO. Dwa pozostałe dokumenty dotyczące zasad tłumaczenia tezaursów oraz tworzenia tezaursów wielojęzycznych („Basic rules for the translation of thesauri” i „Guidelines for establishment of multilingual scientific and technical thesauri for information retrieval”) powinny być połączone w jeden dokument.

Tematyka Grupy Roboczej 6 (WG 6) obejmowała m. in. problem zasad szeregowania alfabetycznego. Punktem wyjścia dla dyskusji był tu dokument ISO/TC 46 1086 E „Proposal for rules for alphabetical arrangement of words written in Roman letters”. Brak w tym dokumencie jakichkolwiek punktów odniesienia do procesów automatycznego sortowania wywołał szereg uwag krytycznych ze strony przedstawicieli W. Brytanii, USA, Węgier, a także Polski. Mimo stanowiska wielu uczestni-

ków dyskusji, że sprawy automatyzacji są przedmiotem prac SC 4, tj. podkomitetu do spraw automatyzacji, przyjęto wnioski o konieczności ponownego opracowania projektu normy dla układu alfabetycznego. W nowym projekcie należy: uwzględnić zasady szeregowania tych samych liter opatrzonych różnymi znakami diakrytycznymi, wyznaczyć zasób znaków specjalnych branych pod uwagę przy porządkowaniu alfabetycznym poza podstawowymi literami alfabetu oraz ustalić zasadę rozróżniania akronimów od skrótów będących częściami wyrazów.

Dyskusja na temat opisu bibliograficznego dokumentów patentowych opierała się na kolejnym projekcie normy „Patents and like documents. Bibliographic references, essential and complementary elements”. Wprowadzono w nim pewne poprawki i ustalono, że projekt będzie ponownie poddany pod głosowanie przez wszystkich członków ISO. Wobec niemożności ścisłego sprecyzowania, jakie dokumenty zalicza się do „patentopodobnych” („like documents”), uchwalono, że zwrot ten zostanie pominięty w tytule normy ISO.

Kolejnym tematem dyskusji WG 6 był międzynarodowy znormalizowany opis bibliograficzny (ISED = International Standard Bibliographic Description) — projekt opracowany przez Komisję Katalogowania IFLA i rozpowszechniony przez ISO/TC 46 jako projekt normy, która byłaby obowiązująca dla bieżących bibliografii narodowych oraz katalogów wielkich bibliotek. Zarówno członkowie ISO, jak i przedstawiciele IFLA zgodnie stwierdzili, że ISBD w swej aktualnej postaci nie może stanowić formalnego projektu normy międzynarodowej. Jeśli norma ta ma spełniać swoje zadanie, musi zawierać bardziej jednoznaczne zalecenia dotyczące sposobów identyfikacji poszczególnych elementów opisu bibliograficznego. Są to wymagania wynikające z coraz bardziej powszechnych zastosowań automatyzacji do procesów bibliograficznych. Nadesłane do ISO/TC 46 szczegółowe uwagi do ISBD zostaną wykorzystane przez Komisję Katalogowania IFLA przy opracowaniu nowej redakcji ISBD. Przyjęto uchwałę, że spotkanie ekspertów odbędzie się w sierpniu 1973 r.* Do wiadomości zebranych podano informację, że dostępne są różne wersje językowe ISBD, m. in. francuska w Bibliotece Narodowej w Paryżu i rosyjska w Bibliotece im. Lenina w Moskwie.

Szczególny nacisk położono na konieczność ścisłej współpracy WG 6 z SC 4/WG 2 zajmującej się opisem bibliograficznym w aspekcie automatyzacji, a także z WG 7, która pracuje nad normami kompozycji wydawniczej.

Przyjęto uchwałę, że nowelizacja zaleceń ISO/R 77 i R 690 dotyczących opisu bibliograficznego będzie podjęta po przyjęciu podstawowych ustaleń w ramach prac ISBD. Ponadto zajmowano się zasadami opisu bibliograficznego na mikrofilmach, a także zdecydowano nie zajmować się już dokumentem dotyczącym kart dokumentacyjnych, ponieważ temat ten został opracowany w zaleceniach opisu bibliograficznego oraz analiz i streszczeń autorskich.

Ścisły związek z problemami opisu bibliograficznego miały obrady WG 2 w ramach Podkomitetu 4 (SC 4). Grupa ta pracuje nad problemem ujednoliconego systemu oznaczeń kodowych dla elementów opisu bibliograficznego w procesach automatycznego przetwarzania (bibliographic content designators for machine processing). W czasie obrad stwierdzono, że za wcześnie jest na podejmowanie dyskusji merytorycznej nad konkretnym systemem kodów bibliograficznych, że przed sformułowaniem założeń dla projektu międzynarodowej normy kodów Bibliograficznych WG 2 musi przeprowadzić podstawowe prace przygotowawcze. Podjęto uchwałę, że wszelkie prace dotyczące kodów bibliograficznych prowadzone będą w zespołach złożo-

* Spotkanie to zostało omówione w sprawozdaniu M. Lenartowicz (s. 69-72).

nych z przedstawicieli ISO/TC 46/WG 6, ISO/TC 97, IFLA, FID i ICSU-AB. Szczególny nacisk położono na konieczność uściślenia terminologicznych w obrębie problematyki związanej z automatyzacją w dziedzinie bibliografii i dokumentacji. Sama dyskusja zresztą była wymowną ilustracją tego, jak dalece brak jednoznacznie zdefiniowanych terminów specjalnych utrudnia porozumienie się w sprawach merytorycznych. Koronnym przykładem jest termin określający główny przedmiot pracy tej grupy roboczej „bibliographic content designators”. Amerykanie i Anglicy przyjęli ten termin jako powszechnie stosowany, tymczasem z jego dosłownego tłumaczenia wcale nie wynika jasno jego istotne znaczenie. Gdybyśmy termin angielski wprost tłumaczyli na język polski, otrzymalibyśmy zwrot „oznaczenia zawartości [lub treści] bibliograficznej”. Tymczasem chodzi o znaki kodowe przypisywane poszczególnym kategoriom elementów opisu bibliograficznego w czasie ich automatycznego przetwarzania (prowadzącego do uzyskania spisu bibliograficznego lub katalogowego) czy też wyszukiwania konkretnych informacji bibliograficznych lub katalogowych w systemach dysponujących zbiorem danych utrwalonych w pamięciach maszynowych. Celowe zatem wydaje się możliwie szybko przyjęcie w języku polskim jakiegoś krótkiego i jasnego odpowiednika terminu „bibliographic content designators”, nim rozpowszechni się jakiś termin mechanicznie przejęty z języka angielskiego. Proponujemy: „kody elementów opisu bibliograficznego”.

Poza wymienionymi wyżej problemami wiele miejsca poświęcono w Hadze zagadnieniom konwersji pism, tj. systemom transliteracji i transkrypcji różnych alfabetów. Głównym przedmiotem dyskusji w Podkomitecie 2 (SC 2) był projekt normy latynizacji znaków japońskich. Przyjęto, że podstawą projektu normy będzie system Hepburna, a nie Kunreisiki, który jest oficjalnie przyjęty w Japonii. Podstawą dla takiej decyzji było złożone oficjalnie oświadczenie Japońskiego Towarzystwa Dokumentacyjnego o nieprzydatności systemu Kunreisiki w pracach dokumentacyjnych i bibliograficznych.

Ponadto przeprowadzono w SC 2 interesującą dyskusję metodologiczną na temat zróżnicowania potrzeb w zakresie szczegółowości systemów konwersji pism. Ustalono, że konwersję pism należy stosować w trzech wersjach: 1) najpełniejszej — obejmującej pełne i szczegółowe tablice konwersji ze wszystkimi znakami diakrytycznymi oraz wszystkimi możliwymi kombinacjami liter; taki system umożliwiłby całkowitą retransliterację; 2) bardziej tolerancyjnej — obejmującej tylko najważniejsze znaki diakrytyczne, ale zapewniającej czytelność i zrozumiałość tekstów po konwersji; taki system umożliwiłby retransliterację tylko częściowo, ale wystarczałby w manualnych systemach bibliotecznych i dokumentacyjnych; 3) uproszczonej, popularnej — zwykle bez znaków diakrytycznych; taki system uniemożliwiłby retransliterację, ale zapewniałby pełną zrozumiałość języka. Po dyskusji ustalono, że może istnieć jeszcze czwarta wersja konwersji pisma, przeznaczona dla zastosowań maszynowych, bez możliwości retransliteracji, z traktowaniem liter alfabetu łacińskiego jako specyficznego kodu maszynowego. Opracowanie systemów konwersji na podstawie czwartej wersji ma ogromne znaczenie dla międzynarodowej wymiany informacji naukowej i stanowi najpilniejsze zadanie w programie prac SC 2.

Głównym tematem obrad Grupy Roboczej 7 (WG 7) były zasady kompozycji raportów naukowych i technicznych w oparciu o dokument „A guide to authors on the preparation of scientific and technical reports”. Dokument ten po wniesieniu zgłoszonych uwag i poprawek zostanie rozesłany do ankietowania wśród członków ISO/TC 46. Omawiano też sprawę kompozycji wydawniczej czasopism i artykułów oraz tłumaczeń, spisu treści, wkładki dokumentacyjnej i oznaczenia wydawniczego.

Wymienione wyżej sprawy — jak się wydaje — były najważniejszymi tematami Sesji w Hadze. Na zakończenie warto raz jeszcze podkreślić, że cechą zmienną tej Sesji była wyraźnie ujawniająca się potrzeba wielostronnej współpracy ze względu na wieloaspektowość i interdyscyplinarność dziedziny dokumentacji naukowej.

Anna Sitarska

KONFERENCJA NAUKOWA
PT. KSIĄŻKA W ŻYCIU ŻOŁNIERZY LUDOWEGO WOJSKA POLSKIEGO
(Centralna Biblioteka Wojskowa, Warszawa 23-24 V 1973).

Celem konferencji było wzbogacenie wiedzy o poznawczych i kulturalnych potrzebach środowiska wojskowego w zakresie materiałów i usług bibliotecznych oraz o stopniu i sposobach zaspokajania tych potrzeb. Wiedza ta jest niezbędna do unowocześnienia całego systemu bibliotecznego i informacyjnego w resorcie obrony narodowej.

Problematyka konferencji wiązała zagadnienia wojskowe z ogólnokrajowymi, a łączność tę zapewniał udział w obradach wielu wybitnych specjalistów cywilnych.

Konferencję otworzył Szef GZP WP gen. dyw. Włodzimierz S a w c z u k, który w wystąpieniu swym scharakteryzował dorobek bibliotekarstwa wojskowego w okresie XXX-lecia, aktualny stan czytelnictwa żołnierzy i zadania na przyszłość, która stawia przed bibliotekami coraz wyższe wymagania.

Prof. dr Jan S z c z e p a ń s k i określił w swym referacie perspektywy rozwoju oświaty w kraju i ukazał nowe funkcje bibliotek. Przyszły program szkolny będzie kładł nacisk na samodzielną pracę ucznia. Pełne rozwinięcie indywidualności można osiągnąć tylko w drodze samokształcenia. Zarówno w systemie szkolnym, jak i w systemie kształcenia ustawicznego wzrosnie rola biblioteki, książki i bibliotekarza. Bibliotekarz — według prof. Szczepańskiego — przejmie część funkcji nauczycielskiej, będzie przewodnikiem kształcącego się samodzielnie czytelnika. Referent omówił ponadto potencjał modernizacyjny wojska i możliwości jego wpływu na kulturę techniczną społeczeństwa. Biblioteki wojskowe muszą wyprzedzać ten trend modernizacyjny.

Podobne zagadnienia były treścią wystąpienia płk. dr. Stanisława L u d w i c z a k a pt. „Rola piśmiennictwa w procesie samokształcenia żołnierzy”, w którym rozważał funkcję specjalnej literatury poradnikowej i informacyjnej w samokształceniu oraz rolę biblioteki, która powinna być „ośrodkiem poradnictwa intelektualnego”.

Stan bibliotekarstwa ogólnokrajowego, jego potrzeby i kierunki rozwojowe znalazły odbicie w referacie prof. dr. Jana B a u m g a r t a: „Bibliotekarstwo polskie, rozwój i stan aktualny oraz perspektywy rozwoju”. Ponadto — podstawy materialne i organizacyjne bibliotekarstwa, decentralizacja, konieczność koordynacji, rozwój kadr i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Biblioteki powinny przyczyniać się do przyspieszonego rozwoju rewolucji naukowo-technicznej, oświaty, kultury i nauki i w pełni zaspokajać potrzeby społeczne — oto zasadnicza myśl wynikająca z referatu.

Rolę piśmiennictwa i kształtowania się czytelnictwa w szerokim świecie i w naszym kraju przedstawiła dr Jadwiga K o ł o d z i e j s k a w referacie pt. „Książka we współczesnym świecie”. Warunki społeczne określające funkcję książki — to zmiany

dokonyjące się w organizacji nauki, demokratyzacja oświaty, urbanizacja kultury, rozwój środków masowego przekazu, rozwój produkcji wydawniczej oraz postępy systemu informacyjnego. Ponadto w referacie omówiono drogi rozpowszechniania piśmiennictwa, rozmiary czytelnictwa powszechnego oraz wewnętrzne ograniczenia określające rozmiary społecznego użytkowania słowa drukowanego.

Temat „Środowisko wojskowe — jego potrzeby poznawcze i kulturalne” znalazły oświetlenie w wystąpieniu socjologa płk. dr. Józefa Graczyka. Wojskowe środowisko społeczne jako zespół czynników osobowych i rzeczowych, struktura historycznie ukształtowana, system wysoce zorganizowany, podstawowe czynniki określające stan organizacyjny, integracja i funkcjonowanie armii — oto główne zagadnienia referatu.

Płk mgr Stefan Musiałkiewicz w referacie „Funkcje i perspektywy rozwoju wojskowych bibliotek naukowych” przedstawił wysiłki Centralnego Ośrodka Naukowej Informacji Wojskowej nad aktywizacją działalności bibliotek, rozszerzeniem ich funkcji informacyjnej, dydaktycznej i naukowo-badawczej. Zobrazował warunki dalszego rozwoju wojskowych bibliotek naukowych podkreślając, iż na ich poprawę wpłynęło dalsze unowocześnienie bazy materialnej, szczególnie sprzętu reprograficznego, środków łączności i innych urządzeń usprawniających procesy informacyjne.

Kmdr mgr Feliks Kulej w referacie „Miejsce, rola i perspektywy rozwoju bibliotek w systemie oświaty wojskowej” przedstawił aktualny stan bibliotekarstwa oświatowego w Ludowym Wojsku Polskim i dążył do określenia roli tego typu bibliotek w nowym systemie oświatowym, który się obecnie tworzy — zgodnie z wnioskami wynikającymi z „Raportu o stanie oświaty”. Prelegent wystąpienie swoje zakończył interesującymi wnioskami o znaczeniu praktycznym.

Referat „Piśmiennictwo i biblioteki w procesie kształtowania się kultury umysłowej żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego” — płk. doc. dr. hab. Stefana Rosołowskiego ujmuje historycznie rozwój bibliotek wojskowych w latach 1943-1973 na tle kształtowania się potrzeb poznawczych i kulturalnych wojska.

Znaczenie czasopiśmiennictwa fachowego dla doskonalenia specjalistów okresu rewolucji naukowo-technicznej, a szczególnie rola czasopism wojskowych dla doskonalenia sprawności działania oficerów znalazły odbicie w referacie płk. dr. Edwarda Pomianowskiego „Kształtowanie się recepcji treści fachowych czasopism wojskowych wśród oficerów”. Sporo uwagi poświęcono metodologii badań czytelnictwa czasopism w jednostkach, sztabach i wyższych uczelniach wojskowych, przeprowadzanych (dwukrotnie w ostatnich latach) przez Instytut Badań Społecznych WAP. Następny komunikat „Czytelnictwo prasy okręgowej na podstawie badań w Śląskim Okręgu Wojskowym” przedstawiła dr Regina Hancock, stwierdzając dużą zależność stopnia recepcji gazety od jej wartości informacyjnej.

Zagadnienia rozwoju czytelnictwa w wojsku znalazły szersze oświetlenie w referacie ppłk. mgr. Władysława Durleja „Problemy czytelnictwa żołnierzy w świetle badań Centralnej Biblioteki Wojskowej”, w którym autor przedstawił badania nad czytelnictwem w wojsku prowadzone przez CWB po 1960 r., ukazując niektóre stwierdzone w wyniku tych badań prawidłowości.

W końcowej fazie konferencji mgr Henryka Szafrąńska w komunikacie „Zagadnienia upowszechniania czytelnictwa przez bibliotekę garnizonową” przedstawiła wyniki doświadczeń praktycznych i wieloletniej obserwacji zmieniającego się środowiska wojskowego, charakteryzując jego potrzeby i zainteresowania czytelnicze. Referentka stwierdziła, iż znajomość środowiska jest podstawowym warunkiem właściwej pracy biblioteki oświatowej.

Na zakończenie, dokonując wstępnej oceny przebiegu konferencji płk mgr Leszek Adamów stwierdził, iż była ona aktywna, jej założenia programowe zostały zrealizowane, zamierzone cele osiągnięte. Obrady przyczyniły się w poważnym stopniu do wzbogacenia wiedzy o potrzebach czytelniczych żołnierzy i zadaniach bibliotek wojskowych.

Materiały naukowe przygotowane na konferencję zostaną opublikowane.

SR

BIBLIOGRAFIE BIBLIOGRAFII

Henryk Sawoniak: *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii*. Warszawa 1971 ss. 496. Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego, 17.

Na przestrzeni stosunkowo krótkiego okresu Henryk Sawoniak wydał dwa poważne dzieła bibliograficzne, które zapewniają mu trwałe miejsce w dziejach bibliografii polskiej, a jednocześnie stawiają go w rzędzie czołowych współczesnych bibliografów jako praktyka i teoretyka bibliografii. Znany z szeregu prac bibliograficznych i rozpraw z zakresu metodyki bibliograficznej w *Bibliografii bibliografii polskich 1951-1960* (Wrocław 1967), a zwłaszcza w omawianym tutaj dziele zaprezentował prawdziwie naukowy warsztat bibliograficzny, godny uwagi nie tylko polskich bibliografów.

Oczywiście, pisząc to biorę pod uwagę, że Sawoniak był przez przeszło dwadzieścia lat pracownikiem naukowym Instytutu Bibliograficznego, że Instytut był tym szerokim warsztatem bibliograficznym, który umożliwiał mu podjęcie większych, ambitniejszych i tylko w nim dających się urzeczywistnić prac bibliograficznych. Takim dziełem bezpośrednio niejako wynikającym z jego działalności zawodowej była *Bibliografia bibliografii polskich 1951-1960* jako komasacja materiałów zarejestrowanych w rocznikach redagowanej przez *Bibliografię Bibliografii i Nauki o Książce*. Nie było to jednak zestawienie mechaniczne. Sawoniak wykonał tutaj bardzo poważną pracę, gdyż nie poprzestał na wyselekcjonowaniu materiałów z roczników *Bibliografii Bibliografii*, lecz znaczną część opisów poddał ponownemu sprawdzeniu, tak że po selekcji i autopsji odrzucił z roczników bieżącej *Bibliografii Bibliografii* 1750 pozycji (26%), a wprowadził 550 pozycji nowych, przejętych z różnych bibliografii specjalnych, a także zestawienia specjalnych dokumentów (jak patenty, normy, filmy), uwzględnione szerzej dopiero w późniejszych rocznikach *Bibliografii Bibliografii*. Nie dość na tym; całe dzieło ma cechy opracowania indywidualnego, spełniającego zadania wyraźnie określone przez autora dla retrospektywnej bibliografii bibliografii. Realizując te zadania w toku pracy nad *Bibliografią bibliografii polskich*, przemyślał jej autor i rozwiązał szereg podstawowych problemów wiążących się z doбором materiałów, opisem różnych typów bibliografii (w szczególności bibliografii bieżących), układem zmodyfikowanym w stosunku do układu *Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce*, zastosowaniem odsyłaczy i opisów skrótowych, a wreszcie indeksów.

Wydanie przez Sawoniaka w trzy lata po *Bibliografii bibliografii polskich 1951-1960* wielkiego dzieła dotyczącego rozwoju i metodyki powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii, obejmującego 36 arkuszy wydawniczych, jest wydatkiem dużej miary. W naszej literaturze bibliograficznej, poza *Metodyką bibliograficzną* (1963), niewiele można wskazać prac traktujących o zagadnieniach roz-

woju bibliografii z punktu widzenia metodyki opracowania, ich wartości i sprawności informacyjnej. Na tle tego dorobku dzieło H. Sawoniaka wyróżnia się nie tylko rozmiarami, lecz również zakresem przedmiotu i doniosłością problematyki, co jest faktem godnym uwagi i uznania.

Lawinowy rozwój publikacji naukowych doprowadził do wynalezienia nowych sposobów komunikowania się uczonych i przekazywania informacji, a także do rozwoju elektronicznych systemów informacji naukowej. Jednakże tradycyjne systemy informacji naukowej, działające w oparciu o bibliografię, nie ustępują z placu boju o użytkownika, zwłaszcza że rozszerza się krąg poszukujących różnorodnych informacji. Mnoży się więc z każdym rokiem także liczba bibliografii, omówień i różnego rodzaju informatorów bibliograficznych. Zwiększające się zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej zapotrzebowanie na szybką, sprawną i adekwatną w stosunku do potrzeb informację spowodowało, że nauka i gospodarka stawiają bibliografom i instytucjom opracowującym bibliografię coraz wyższe wymagania; ich zaspokajanie warunkuje efekty pracy informacyjnej społecznie opłacalne.

Jednym z ważniejszych ogniw informacji jest bibliografia bibliografii, która ma do spełnienia szczególnie ważne zadania, zarówno wobec bezpośrednich użytkowników, jak przede wszystkim jako pomoc dla pracowników służby informacyjnej w bibliotekach i ośrodkach informacji i dokumentacji naukowej i naukowo-technicznej. H. Sawoniak, dobrze zorientowany w całościach problematyki bibliografii ogólnej — jako redaktor bieżącej narodowej bibliografii bibliografii oraz jako autor retrospektywnej bibliografii bibliografii, wreszcie jako konsultant i autor uzupełnień do trzeciego wydania *Bibliografii bibliografii polskich do 1950 r.* W. Hahna (Wrocław 1966) — był niejako predestynowany do „szczegółowego zajęcia się tą formą bibliografii z punktu widzenia jej rozwoju i metodyki opracowania, zwłaszcza że jest to — jak pisze w Przedmowie do omawianego dzieła — typ bibliografii w pełnym rozwoju, co znajduje wyraz zarówno w liczebności takich spisów, jak też w ewolucji od przedsięwzięć indywidualnych do instytucjonalizacji, tj. przyjmowania opracowywania narodowych bibliografii bibliografii przez organa odpowiedzialne za opracowywanie bibliografii narodowej” (s. 11). Mimo że w dziele swym ograniczył się do analizy i charakterystyki bibliografii bibliografii o zakresie ogólnym, w zasięgu międzynarodowym i krajowym, publikacja jego imponuje rozmiarami i bogactwem danych faktograficznych i informacyjnych, stanowiąc dowód wielkiej erudycji tego bibliografa.

Dzieło H. Sawoniaka zbudowane jest harmonijnie, przejrzyste, a spis treści daje dobry wgląd w jego zawartość. Materiał rozłożony został na cztery części, z których trzy są mniej więcej równe rozmiarami. Dopelnieniem wywodów autora jest cenny aneks, zawierający wykaz bibliografii bibliografii, indeks rzeczowy oraz krótkie omówienie zawartości dzieła w języku angielskim, oparte na zmodyfikowanej i rozszerzonej wersji przedmowy.

Zgodnie z tytułem dzieła, pierwsza jego część dotyczy powszechnych bibliografii bibliografii tak retrospektywnych, jak i bieżących. Pierwsze rozdziały tej części traktują o genezie, początkach i rozwoju nowoczesnej powszechnej bibliografii bibliografii. W tej części historyczno-przełądowej sięga autor aż do Gesnera jako właściwego twórcy bibliografii bibliografii, wskazując jednak również jezuitę francuskiego Ph. Labbégo (XVII w.). Początków nowoczesnej powszechnej bibliografii bibliografii — zgodnie zresztą z powszechną opinią — upatruje w dziele J. Petzholdta *Bibliotheca bibliographica* wydanym w 1866 r., uznany w historii bibliografii za dzieło klasyczne. Sawoniak przeanalizował i scharakteryzował szczegółowo dwie współczesne i najszerzej wykorzystywane powszechne bibliografie bibliografii:

Th. Bestermana *A world bibliography of bibliographies* (wyd. 2-4) i *Bibliographische Berichte*, stanowiące próbę bieżącej bibliografii bibliografii. Na podstawie analizy zawartości tych publikacji wykazał przekonywająco, że dzieło Bestermana nie może być uznane za powszechną bibliografię bibliografii, a jedynie może pełnić funkcję centralnego katalogu bibliografii znajdujących się w wielkich bibliotekach Anglii, Ameryki, Francji i Szwajcarii, „w sumie jednak nie stanowiących wystarczającej podstawy dla zapewnienia dostatecznego doboru bibliografii za wszystkich krajów” (s. 122). Ważniejszy jednak od tej oceny jest wniosek Sawoniaka, że „w dzisiejszej epoce międzynarodowe bibliografie o zasięgu powszechnym mogą być opracowywane tylko przy współpracy różnych krajów i redagowane centralnie w jednym ośrodku” (s. 122), co potwierdziła również analiza materiałów wykazywanych przez *Bibliographische Berichte*. W związku z tym problemem na uwagę w tej części dzieła zasługuje również rozdział poświęcony omówieniu czterech wydań zestawienia bibliografii bieżących *Index bibliographicus*, jako przykładu bibliografii bibliografii opracowywanej przy współpracy międzynarodowej od 1925 r., ostatnio (wyd. 4) pod patronatem FID-u. Autor słusznie zwraca uwagę na trudności selekcji pod względem utrzymania równowagi między produkcją krajową a międzynarodowym znaczeniem danej bibliografii, w rezultacie czego *Index* wykazuje nierównomierność w doborze pozycji z poszczególnych krajów, gdyż kraje o mniejszej produkcji wydawniczej są skłonne do mniej surowej selekcji materiałów. W tej części swej pracy przeprowadził autor charakterystykę porównawczą trzech bibliografii wydawnictw informacyjnych (Winchell, Walford, Malclès) jako tego rodzaju bibliografii, która wykazuje najwięcej cech bibliografii bibliografii. Na podstawie analizy zawartości tych dzieł wykazał, że „Walford powinien być używany raczej jako angielskie uzupełnienie dzieła Winchell” (s. 67); dzieło Malclès zarówno z uwagi na dobór materiału jak i na metodę opracowania ocenił pozytywnie, przyłączając się w zasadzie do opinii, że stanowi ono datę w historii bibliografii. Z analizy bibliografii bibliografii pretendujących do miana bibliografii międzynarodowych Sawoniak wyprowadza trafny i ważny wniosek o niedostatecznej reprezentacji polskiego piśmiennictwa naukowego za granicą, co znajduje swój wyraz w bibliotekach i obcych wydawnictwach informacyjnych.

Drugą część pracy poświęcił autor zagranicznym narodowym bibliografiom bibliografii, charakteryzując zwięźle 15 bibliografii retrospektywnych, z których 10 wydano w latach powojennych, oraz 8 współczesnych bibliografii bieżących; wśród nich zaś przeanalizował bardziej szczegółowo wydawnictwo radzieckie *Bibliografija Sovetskoj Bibliografii*. Zarówno dobór, jak i analiza wybranych bibliografii retrospektywnych pełnią w dziele Sawoniaka funkcję służebną, gdyż chodziło mu o dostatecznie wyrazisty obraz dla wyciągnięcia ogólnych wniosków dotyczących metod opracowywania takich bibliografii. Dlatego też wnioski wynikające z dokonanej analizy spożytkował dopiero w końcowej części swego dzieła, która zawiera ogólną charakterystykę i ocenę tendencji występujących zarówno w powszechnych, jak i w narodowych bibliografiach bibliografii. Rozdział traktujący o bieżących narodowych bibliografiach bibliografii jest najobszerniejszy w całym dziele Sawoniaka i został opracowany nie tylko szczegółowo i z prawdziwym znanstwem problematyki tego typu bibliografii, ale wręcz con amore. Pod względem techniki analizy jest to rozdział po prostu instruktywny. Tym bardziej dziwi wprowadzenie do niego włoskiej efemerydy w tej dziedzinie publikacji bibliograficznych, tj. *Italia Bibliographica*, wydawanej przed laty przez prywatną firmę wydawniczą, zwłaszcza że sam autor doszedł do wniosku, iż nie jest ona typowa dla tego rodzaju wydawnictw, gdyż „podaje bibliografie w wyborze według trudnych do odgadnięcia zasad” (s. 347).

Trzecia część dzieła dotyczy polskich bibliografii bibliografii, zarówno retrospektywnych jak i bieżących. W krótkim rozdziale wstępnym omawia autor początki polskiej bibliografii bibliografii, wywodząc je od F. Bentkowskiego, a kończy go ogólną charakterystyką pracy J. Muszkowskiego *Przegląd bibliografii polskiej 1900-1918* (1919). Z prac godnych pamięci można by tu jeszcze dodać rozprawkę K. Estreichera *Bibliografia polska od 1800 do 1862 roku... Wstęp o bibliografiach w XIX stuleciu i o układzie bibliografii polskiej za lat 63*. (Odbitka z *Biblioteki Warszawskiej* 1863). Duży rozdział w trzeciej części pracy Sawoniaka zajmuje analiza bieżących polskich bibliografii bibliografii, tzn. *Bibliografii Bibliofilstwa i Bibliografii Polskiej* (W. T. Wisłockiego), *Bibliografii Bibliografii*, *Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa* (dod. do *Przeglądu Bibliotecznego* R. 1928, 1930-1936) oraz *Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce* (1937-1944, 1945-1967). Próby W. T. Wisłockiego kwituje Sawoniak krótko stwierdzeniem, że „niewiele bibliografii w nich zarejestrowano (choć uwzględniono także bibliografie niesamodzielne wydawniczo), niemniej wyszukanie pozycji odnoszących się do spisów bibliograficznych jest wielce utrudnione, zwłaszcza że nie ma [w nich] żadnego indeksu” (s. 208). Nieco więcej uwagi poświęca charakterystyce pierwszego rocznika *Bibliografii Bibliografii, Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa* (1928), zredagowanego przez W. T. Wisłockiego, w którym spisy bibliograficzne są już wydzielone w 4 działach, wśród kilkunastu działów ułożonych alfabetycznie. Szczegółowo analizuje Sawoniak dalsze roczniki tej bibliografii (1930-1936), w których pojawiają się już dążności nowatorskie. Z analizy jego wynika, że roczniki te „wykazują niewątpliwą postępowość metodyczną w stosunku do bibliografii poprzedniej” (s. 223).

Oczywiście, najwięcej miejsca w tym rozdziale zajmuje analiza *Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce*, poprzedzona krótkim rysem historycznym wydawnictwa i omówieniem ogólnej koncepcji tej bibliografii. Wymowną ilustracją rozwoju i ewolucji naszej bieżącej bibliografii bibliografii jest tablica 25 (s. 225), wskazująca na to znamienne zjawisko, że — przy łącznej rejestracji zestawień bibliograficznych oraz piśmiennictwa z zakresu nauki o książce — zestawienia bibliograficzne od rocznika 1963. zdecydowanie przeważały, stanowiąc w l. 1963 i 1966-1967 od 53% do 63,6% ogólnej liczby pozycji. Drugim charakterystycznym rysem tego okresu jest czterokrotny procentowy wzrost (w okresie 1937-1967) liczby zarejestrowanych bibliografii pomimo zaostrzonych kryteriów doboru. Nad materiałem bibliograficznym w dużym stopniu ciążyły bibliografie załącznikowe, których liczbę z czasem znacznie ograniczono, pomijając w ostatnich rocznikach zestawienia liczące nawet 100 pozycji. W ciągu lat publikacji tej bibliografii zmieniały się zasady doboru, opisu i układu, aż wreszcie — pod wpływem dążności do przewyciężenia trudności hamujących sprawność informacyjną ogólnej bibliografii bibliografii — doszło w roczniku 1968 do wyodrębnienia *Bibliografii Bibliografii Polskich*. Mam przeświadczenie, że materiał, jaki zaprezentował H. Sawoniak w tej pracy, jeszcze przed podziałem *Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce*, był przekonującym argumentem za tą ze wszech względów słuszną decyzją.

Najobszerniejszy rozdział w dziele Sawoniaka (XIII) zawiera analizę i ocenę polskich retrospektywnych bibliografii bibliografii, a ściślej mówiąc trzech dzieł W. Hahna i *Bibliografii bibliografii polskich 1951-1960* samego autora omawianego tu dzieła. Zbyt pedantyczna dokładność spowodowała, że autor zastosował do wszystkich tych dzieł jednakowy schemat analizy, wykorzystany zresztą skutecznie w stosunku do dzieła Bestermana i innych najważniejszych publikacji bibliograficznych. Wydaje mi się jednak, że poświęcenie aż 23 stron na analizę pierwszego wydania bibliografii bibliografii Hahna było przesadą, a ocena ostateczna została

zamazana w ogólnikach. Bo cóż to znaczy, że „pod względem jednak metodyki wykonania daleka jest od doskonałości” (s. 272)? Natomiast w pełni uzasadniona jest szczegółowa analiza drugiego dzieła W. Hahna tj. *Bibliografii bibliografii polskich* (Wyd. 2 znacznie rozszerzone. 1956), które — wchłaniając materiał pierwszej bibliografii — było w gruncie rzeczy nowym dziełem bibliograficznym, wykazującym bibliografię polskie do 1950 roku. Szczegółowa analiza tego dzieła, uzupełniona charakterystyką nowego (trzeciego) wydania dopełnionego przez Sawoniaka, jest tym ważniejsza, że *Bibliografia bibliografii polskich do 1950 r.* spełnia nadal swoją funkcję informacyjną. Również i w stosunku do drugiego wydania dzieła Hahna uchyla się autor od wyraźnej oceny tłumacząc, że „ogólna ocena [...] — po przeprowadzeniu szczegółowej analizy — jest sprawą dość trudną” (s. 295). Ależ właśnie analiza dostarczyła materiału do oceny i taka była jej funkcja. Toteż ostateczny wniosek, że praca Hahna w tym wydaniu jest „pozycją wybitną” (s. 296) wydaje się przesadny. Natomiast w odniesieniu do trzeciego wydania można zgodzić się na pogląd, że stało się ono „jednym z najważniejszych narzędzi w pracy bibliograficznej i informacyjnej” (s. 296). Cennym przewodnikiem i wstępem do *Bibliografii bibliografii polskich 1951-1960* jest charakterystyka i autoanaliza tego dzieła. Zakończył ją autor poglądem, że zastosował w niej „taki rodzaj opisu, aby czytelnik mógł się zorientować co do charakteru danej pozycji i stwierdzić, czy mu będzie przydatna” (s. 316). Faktem jest, że dzięki odpowiedniej zasadzie szeregowania materiałów udało mu się uczynić z niej możliwie najsprawniejsze narzędzie informacji. Tę część dzieła zamyka niezwykle wymowna tablica 31 (s. 317), ilustrująca rozwój ilościowy bibliografii polskich od początków (XVII w.) do r. 1960. Okazuje się, że w początkach XX w. (1901-1918) zarejestrowano u nas około 1000 bibliografii, natomiast w l. 1945-1960 aż 6700 bibliografii.

Czwarta a zarazem ostatnia część dzieła H. Sawoniaka nosi tytuł „Metodyka bibliografii bibliografii” i jest syntetycznym przeglądem problemów teoretycznych i metodycznych, właściwych dla tego typu bibliografii, a zarazem uogólnieniem analizy poszczególnych bibliografii bibliografii, przedstawionym w postaci wniosków i zaleceń dotyczących właściwego opracowania tych bibliografii. Ta część pracy jest najcenniejsza i niewątpliwie pełnić będzie funkcję uniwersyteckiego podręcznika metodyki bibliografii bibliografii. W końcowym rozdziale swej pracy formułuje autor w pełni uzasadniony wniosek, że „pojęcie pełnej bibliografii narodowej powinno dziś obejmować także bibliografię bibliografii” (s. 431). Oczywiście, chodzi mu przede wszystkim o narodową bieżącą bibliografię bibliografii, ale niedwuznacznie opowiada się on także za narodową retrospektywną bibliografią bibliografii. Wśród wniosków końcowych autora trafna wydaje się również koncepcja współpracy międzynarodowej przy publikowaniu bieżącej powszechnej bibliografii bibliografii.

Dzieło Sawoniaka jest udokumentowane w jego częściach przeglądowo-analitycznych aż 31 tablicami porównawczymi i analitycznymi. Ogółem zawiera ono 34 tablice. O wielkim wkładzie pracy zawartej w tych tablicach świadczy choćby to, że analizę oparł autor na przejrzaniu ogółem ponad 60 woluminów bibliografii w postaci wydawnictw zwartych i 140 tomów bibliografii bieżących. Informacyjno-dydaktyczne walory dzieła Sawoniaka są podkreślone przez jasno sformułowane wnioski dotyczące miejsca bibliografii bibliografii w ogólnym systemie bibliografii i celowości ich opracowywania, a także przez trzy zestawienia bibliografii bibliografii obejmujące: 1) najważniejsze powszechne bibliografie bibliografii, 2) narodowe bibliografie bibliografii, 3) polskie bibliografie bibliografii, zarówno ogólne jak i specjalne.

Bibliotece Narodowej, a w szczególności Instytutowi Bibliograficznemu, należy się uznanie za staranne, choć skromne wydanie tego niewątpliwie niełatwego typograficznie dzieła. Błędów korektowych jest tak mało, że pedanterią byłoby ich wykazywanie. Częstsze są natomiast kolokwializmy i potknięcia stylistyczne. Na tym tle nawet pominięcie mojego *Zarysu dziejów bibliografii w Polsce* (1953) i jego wersji niemieckiej (1957) może uchodzić jedynie za przeoczenie, nie mówiąc już o *Dziejach bibliografii w Polsce* (1969).

A swoją drogą szkoda, że Instytut Bibliograficzny stracił tak wybitnego znawcę problematyki bibliograficznej.

Józef Korpała

SZKOLNICTWO BIBLIOTEKARSKIE

Guide mondial des écoles de bibliothécaires et documentalistes. Paris UNESCO 1972 ss. 245.

Intensywny wzrost produkcji wydawniczej pociąga za sobą konieczność zorganizowania nie tylko sieci instytucji rozprawdzających książki, czasopisma itp., ale także sieci bibliotek i ośrodków informacji i dokumentacji udostępniających czytelnikom wszelkiego rodzaju materiały informacyjne. Kształceniem wyspecjalizowanej kadry zajmują się szkoły dla bibliotekarzy i dokumentalistów o różnym poziomie. Omawiany informator prezentuje 306 szkół dla bibliotekarzy i dokumentalistów z 60 krajów świata; obejmuje szkoły o poziomie wyższym; w krajach, w których szkolenie specjalistów nie jest jeszcze dostatecznie rozwinięte, np. w Jugosławii, uwzględniono również zakłady na poziomie średnim. Wykaz szkół nie jest pełny, gdyż w wielu przypadkach nie uzyskano odpowiedzi na ankietę UNESCO. Otrzymane dane, jakkolwiek nie zawsze wyczerpujące, dają ciekawy obraz kształcenia i doskonalenia bibliotekarzy i dokumentalistów w skali światowej.

Zwiężłość not i układ alfabetyczny zapewniają szybkie i wygodne korzystanie z informatora. Noty zredagowane są w języku angielskim lub francuskim, uszeregowane w kolejności krajów lub terytoriów, według alfabetu angielskiego, zaś w obrębie poszczególnych krajów — alfabetycznie, według nazw miast. Ośrodki USA ułożono w kolejności alfabetycznej stanów, a następnie miast w tych stanach. Przed wstępem podano alfabetyczny wykaz państw w języku angielskim i francuskim (z zaznaczeniem stron), który spełnia rolę rodzaju spisu treści.

Każda nota składa się z 8 punktów: nazwa i adres szkoły lub instytucji, program nauczania, czas trwania nauki, wydawane dyplomy, warunki przyjęcia, liczba profesorów, ewentualna dostępność dla obcokrajowców, uwagi.

Tytuły dyplomów podano najczęściej w języku angielskim lub francuskim. Notę uzupełnia informacja o krajowym związku bibliotekarzy w przypadkach, gdy związek ten wydaje dyplomy bibliotekarskie lub akceptuje programy nauczania niektórych szkół bibliotekarskich.

Wydaje się, że pominięto bardzo ważne dane, świadczące o aktywności i preżności przedstawianych ośrodków, mianowicie liczby słuchaczy i dotychczasowych absolwentów, a także informacje o publikacjach opracowywanych w tychże ośrodkach. Brak takiej informacji może świadczyć o utylitarnym charakterze tych szkół oraz o tym, że przygotowują one jedynie do wykonywania zawodu. Nie jest to słuszne w przypadku wyższych uczelni czy ambitnych ośrodków bibliotekarskich, prowadzących ożywioną naukową działalność bibliotekoznawczą, niejednokrotnie na skalę międzynarodową.

Opracowanie poszczególnych szkół nie odbiega w zasadzie od podanego wyżej schematu noty. W trzech jednak przypadkach postąpiono inaczej, a mianowicie wykazy szkół amerykańskich i angielskich poprzedzono krótkim wprowadzeniem, zaś radzieckie szkolnictwo bibliotekarskie omówiono ogólnie, wyodrębniając jedynie Vsesojuznyj instytut naukowy i technicznej informacji (VINITI). Podano także wykaz instytutów kultury, instytutów pedagogicznych i uniwersytetów, w których prowadzone są wykłady z zakresu bibliotekoznawstwa, informacji i dokumentacji. Tu nasuwa się uwaga, że Związkowi Radzieckiemu poświęcono nieproporcjonalnie mało miejsca: zaledwie 7 stron, podczas gdy ośrodki biblioteczne i dokumentacyjne USA są wykazane na 55 stronach.

Przedstawione programy nauczania charakteryzują się różnym zakresem problematyki, co zapewne uzależnione jest od typu i poziomu szkoły, jak również od czasu trwania nauki. Programy te zakładają, że bibliotekarze i dokumentaliści przyswożą to ludzkie o rozległej wiedzy teoretycznej i wielu nowoczesnych umiejętnościach praktycznych. Stąd w programach takie przedmioty jak: historia, historia literatury, historia kultury, historia nauki i techniki, filozofia, logika, socjologia, psychologia, ekonomia (zestaw dla bibliotekarzy); matematyka, logika matematyczna, cybernetyka, teoria informacji, maszyny matematyczne (zestaw dla dokumentalistów). Powyższe zestawy podają jedynie wybór niektórych przedmiotów nauczania, występujących w poszczególnych programach obok innych, humanistycznych lub ścisłych. Nie wszystkie programy zawierają tak rozległą problematykę; wpływa na to, jak już wspomniano, typ i poziom szkoły, a także czas trwania nauki. Z porównania czasu nauki z liczbą przedmiotów ogólnych (teoretycznych) w danym programie można zapewne sądzić, że słuchacze wprowadzani są w problematykę i metody badawcze wybranej dziedziny w sposób ogólny, bez rozpatrywania zbyt wielu szczegółów. Taki zakres nauczania jest chyba podyktowany specyficznością zawodu bibliotekarza i dokumentalisty, w którym nie miała rolę odgrywa ogólna orientacja w podstawowych problemach wielu różnych dziedzin.

Niemal wszystkie programy przewidują zdobycie przez słuchaczy teoretycznej wiedzy bibliotekoznawczej, jak również umiejętności praktycznych z zakresu bibliotekarstwa (katalogowania, klasyfikacji, pracy z czytelnikiem), bibliografowania, dokumentacji i informacji. Niejednokrotnie dopełnia ten zestaw umiejętność posługiwania się technikami reprodukcji czy obsługiwaną komputera. W niektórych programach daje się zauważyć tendencja do specjalizacji zawodowej. Wyraźnie oddziela się zagadnienia bibliotekarskie od bibliograficznych oraz od problemów informacji i dokumentacji. Jakkolwiek dziedziny te uzupełniają się nawzajem, w przypadku specjalizacji na jedną z nich kładzie się szczególnie nacisk. Bywa i tak, że uwzględnione są wyłącznie zagadnienia dokumentacji i informacji naukowej (np. CIINTE w Polsce, Weizmann Institute of Science w Izraelu).

Czy program nie uwzględniający specjalizacji zawodowej przygotowuje pracowników orientujących się we wszystkich problemach bibliotekoznawczych? Kwestia dyskusyjna. Jeżeli wyciąga się taki wniosek po przeczytaniu programu, należy sądzić, że informacje o tym programie nie są pełne. Niestety, ta uwaga dotyczy wielu programów. W prawidłowym ich odczytaniu pomogłyby niewątpliwie krótkie wyjaśnienia ich zawartości, bądź zaproponowany przez autorów informatora schemat programu uwzględniający jego cele, zadania, zawartość, specyfikę itp.

Polskę reprezentuje 7 wyższych uczelni i instytucji: Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski, Centralny Instytut Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej, Polska Akademia Nauk — Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej, Pomatu-

ralne Studium Dokumentacji i Informacji Technicznej i Ekonomicznej. Programy polskich szkół dla bibliotekarzy i dokumentalistów wydają się wyczerpywać zakres bibliotekoznawstwa, jak też informacji i dokumentacji naukowej. Jakkolwiek podano je w formie skróconej, można zauważyć, że opracowane są zgodnie z nowoczesnymi tendencjami bibliotekarstwa światowego. Skrótowe ujęcie nie pozwala jednak na właściwe zorientowanie się w poszczególnych specjalizacjach. Niemniej 7 ośrodków kształcenia bibliotekarzy i dokumentalistów o poziomie wyższym niż średni stawia Polskę w rzędzie państw mających w tej dziedzinie niemały dorobek.

Guide mondial des écoles de bibliothécaires et documentalistes jest na pewno pozycją cenną zarówno dla bibliotekarzy i dokumentalistów, jak i dla osób nie związanych zawodowo z problemami bibliotekarskimi. Jednakże, zgodnie zresztą z opinią autorów, należy uznać go za pierwszą redakcję wymagającą jeszcze wielu uzupełnień. Toteż we wstępie autorzy wykazują apelują do czytelników o wypowiedzi i uwagi krytyczne dotyczące sposobu podania informacji i struktury informatora, a także zapowiadają następne wydanie poprawione i uzupełnione.

Irena Bednarz

EDYTORSTWO

Chudożestvennoe konstruïrowanie i oformlenie knigi. Red. A. D. Gončarov. Moskwa Izdat. „Kniga” 1971 ss. 248.

Problemom artystycznym związanym z opracowaniem książki drukowanej poświęca się wiele uwagi już od czasów Gutenberga. W przeciągu pięciu wieków zdolano ustalić pewne reguły zależności między poszczególnymi elementami książki, ale zasady te nie są rygorystyczne i stąd bogactwo szaty graficznej ukazujących się pozycji.

Jakimi cechami charakteryzuje się piękna książka? Na to pytanie starają się dać odpowiedź radzieccy specjaliści zajmujący się książką współczesną w swej pracy pt. *Chudożestvennoe konstruïrowanie i oformlenie knigi*. Autorami poszczególnych rozdziałów są: E. B. Adamov, I. F. Bel'čikov, V. Ja. Bykova, A. D. Gončarov, N. A. Gončarova, O. A. Kamkin, E. I. Leonardova, A. V. Lepjatskij i V. N. Ljachov — wykładowcy Moskiewskiego Instytutu Poligraficznego na wydziale artystyczno-technicznego kształtowania produkcji drukarskiej. Praca ta przeznaczona jest dla redaktorów technicznych oraz dla studentów, którzy dysponują wiadomościami z zakresu historii książki i grafiki książkowej, a także potrafią posługiwać się terminologią związaną z produkcją książki. Za cel autorzy stawiają sobie pomoc czytelnikowi w sformułowaniu nowych metodycznych zasad, które pozwolą mu aktywniej i sprawniej pracować nad piękną książką.

Czy zespół autorski osiągnął ten cel? Na pewno tak. Było to możliwe dzięki tezie głoszącej, że książka jest logiczną, funkcjonalną konstrukcją, którą można przebudowywać, formować w różny sposób pamiętając jednak o tym, że stanowi ona zamkniętą całość o specyficznych cechach stanowiących o jej wartości. Autorzy konsekwentnie przestrzegają tych założeń teoretycznych. Jednocześnie podkreślają, że wszystkie elementy, z których składa się książka, są równie ważne i wymagają równie starannego opracowania, co w konsekwencji daje harmonijną całość aprobowaną przez czytelnika i spełniającą swe zadanie. W osiągnięciu opisanego efektu ważna jest zasada indywidualizacji, czyli rozpatrywania poszczególnych książek

jako przypadków specyficznych o określonych cechach. Uwagi dotyczące realizacji czy chociażby uwzględniania wskazanych przez autorów założeń teoretycznych sformułowane są w omawianej książce jako konkretne rady dla redaktorów technicznych. *Chudožestvennoe konstruirowanie* to swego rodzaju poradnik, w którym można znaleźć także rozważania ogólne o tym, czym jest książka, jakie są jej funkcje, o oddziaływaniu książki na czytelnika, na społeczeństwo, jak również wypowiedzi o książce takich ludzi, jak W. Gropius, V. I. Lenin, M. Gorkij.

Tytuł dzieła wyróżnia w procesie przygotowania książki do druku dwa kompleksy zagadnień: 1) opracowanie projektu książki (konstruowanie książki), tj. zestawienie wszystkich jej elementów w system, który pozwoli użytkownikowi w pełni książkę wykorzystywać; 2) ukształtowanie książki (ofornienie książki), tj. nadanie projektowi realnej postaci przez wykonanie makiety książki, dobór odpowiednich czcionek itd.

Tekst podzielono na dwie części. W części pierwszej omówione są poszczególne elementy książki i problemy związane z ich opracowywaniem. Drugą część poświęcono szacie graficznej książki. W początkowym rozdziale przedstawiono zagadnienie formatu książki, przypominając w skrócie historię normalizacji wymiarów arkusza papieru. Tekst ten zilustrowano rysunkiem, na którym wyraźnie zaznaczono otrzymywanie poszczególnych formatów przez łamanie arkusza papieru na części. Załączono także tabelkę wymiarów arkuszy. W podobny sposób omawiają autorzy pozostałe elementy książki: kolumnę rozkładową, marginesy, tekst prozy, poezji, dramatu, wzory matematyczne, chemiczne, fizyczne, tabele, adnotacje, przedmowy, przypisy, indeksy, spisy ilustracji, bibliografię załącznikową, a także sposoby wyróżnień ważnych myśli w tekście. Przykłady w postaci rysunków i fotografii są zrozumiałe i trafnie dobrane. Przeważnie dany element jest najpierw definiowany, a potem szczegółowo omawiany. Następnie podawane są porady techniczne i metodyczne dla redaktorów technicznych i wskazówki, na co powinien zwrócić uwagę czytający. Schemat ten nie zawsze się powtarza, co przyczynia się do uniknięcia jednostajności w przedstawianiu zagadnień. Rozważania mają z reguły charakter informacyjny, wzbogacony wzmiankami o tym, w jaki sposób omawiany element opracowywany jest za granicą.

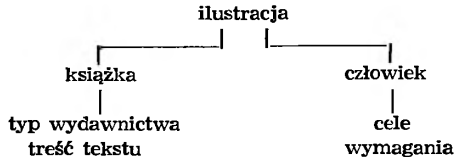
Szczegółowo przedstawiono materiał dotyczący elementów porządkujących tekst jak tytuły, ich położenie na stronie, na rozkładowej kolumnie, ich różne rodzaje, systemy numeracji i oznaczeń kolejnych partii tekstu, sposoby konstruowania spisów treści w zależności od typu książki. Podano wiele zaleceń dotyczących wykorzystania krojów i stopni czcionki, nie określając jednak ich wielkości, co znacznie ułatwiłoby wyobrażenie sobie właściwych proporcji, gdyż przykłady nie ilustrują tego wyraźnie. Odpowiednia tabelka, podobnie jak podana w rozdziale o formatach, wydaje się tu pomocą niezbędną.

W podrozdziale omawiającym wymagania ekonomiczne i technologiczne dotyczące rozmieszczenia tytułów i nagłówek sugeruje się wyraźnie, aby książka była spoista, bez zbędnych białych pól, gdyż ich nadmiar poważnie wpływa na cenę oraz na zużycie papieru. Innymi zabiegami realizującymi postulaty autorów są: umiejętne komponowanie elementów struktury książki i wykorzystanie możliwości różnych technik reprodukcyjnych.

Z kolei przedstawiono materiał traktujący o ilustracji książkowej. Zaczęto od łacińskiego rodowodu pojęcia ilustracji, co chyba nie było konieczne w poradniku adresowanym do ludzi z pewnym zasobem wiedzy o książce. Autorzy proponują ocenę ilustracji z następujących punktów widzenia: znaczenie i miejsce w książce, związek z tekstem, technika wykonania. Należy zauważyć, że kryterium techniki

wykonania — w postaci, w jakiej jest przedstawione w książce — nie jest ostre: redaktor techniczny, budując makietę przyszłej książki, posługuje się reprodukcjami oryginałów bądź reprodukcjami reprodukcji; nie wiadomo jednak, czy chodzi tu o techniki mechanicznego powielania, czy też kryterium to odnosi się do ilustracji oryginalnej wykonanej w jednej z technik graficznych lub malarskich.

Także dyskusyjny, choć niewątpliwie ciekawy, jest schemat przedstawiający relację ilustracja—człowiek—książka:

Nie zróżnicowane graficznie zależności niezbyt dokładnie oddają obraz percepcji ilustracji przez użytkownika. Należy wziąć pod uwagę, że ilustracja stanowi dopełnienie tekstu, który z reguły jest przedmiotem zainteresowania czytelnika. Jeden z przypadków zainteresowania ilustracjami występuje, gdy pokrywają się one z jego celami i wymaganiami. Autorzy zwrócili tu uwagę na erudycję człowieka, stopień pogładowości (wykresy, fotografie) i atrakcyjność książki. Ciekawe jest spostrzeżenie dotyczące wartości artystycznych wykresów, planów, rysunków. Dotychczas uważano, że nie mają one żadnych cech, które można by zaliczyć do artystycznych. Ostatnio jednak poglądy zmieniły się. Autorytetami byli tu mistrzowie tej klasy, co Leonardo da Vinci, Dürer czy Rubens, ze współczesnych — Picasso, których rysunki ilustrujące teksty książek mają niezaprzeczną wartość dzieł sztuki. Autorzy ciekawie prezentują typy ilustracji, ich stopień powiązania z tekstem, rozmieszczenie na stronach, sposoby kadrowania. Tu także podano wiele wskazówek dla redaktorów technicznych i wiele przykładów ilustracji książkowych. Szkoda, że nie zamieszczono reprodukcji z książek nagrodzonych złotymi medalami na międzynarodowych wystawach pięknej książki.

Zagadnienia zewnętrznej szaty graficznej dotyczą wystroju oprawy, okładki, wyklejki i obwoluty. Zwrócono uwagę na funkcjonalność tych elementów, ich wartości estetyczne, duże możliwości różnych rozwiązań graficznych, których atrakcyjność podnoszą techniki zdobienia płótna okładki i lakierowanie obwoluty.

Opracowanie wewnętrznej szaty graficznej książki omówione jest w drugiej części poradnika. Podano tu typy wydawnictw wyróżnione z punktu widzenia ich treści (tabelka na s. 184 bardzo przydatna) i ich krótkie charakterystyki. Na przykładzie książki V. N. Lazarova *Andrej Rublev* przedstawiono zasady ilustrowania wydawnictw naukowych, popularnonaukowych, podręczników i wydawnictw informacyjnych. W pracy przy ilustrowaniu książki da się wyróżnić kilka etapów, z których każdy został wnikliwie omówiony.

Rozdział o pracy nad makietą przyszłej książki przedrukowano w skrótach z „kapitałnego dzieła”, jak je określono: *Книжное искусство* V. V. Pachomova, znanego radzieckiego specjalisty w dziedzinie grafiki książkowej.

Ostatni rozdział poświęcono czterem zasadniczym typom wydawnictw: agi-tacyjno-propagandowym, poznawczym (tu zaliczono monografie na poziomie uniwersyteckim i klasyków naukowego komunizmu, wydawnictwa popularnonaukowe, podręczniki), literaturze pięknej i wydawnictwom informacyjnym. Wymienione typy

publikacji omówiono wszechstronnie uwzględniając główne ich cechy, zadania, możliwości rozwiązań graficznych, zasięg oddziaływania na kręgi czytelnicze. Wiele tu ciekawych spostrzeżeń i rad przydatnych dla redaktorów technicznych.

Książka kończy się nagle, bez końcowego podsumowania czy zakończenia. Nie ma bibliografii załącznikowej ani literatury uzupełniającej; notki bibliograficzne w nielicznych przypisach umieszczonych na dole strony obejmują zaledwie dziewięć pozycji związanych z przedmiotem rozważań. Nie ma także indeksu przedmiotowego, co wydaje się dziwne w publikacji traktującej o ukształtowaniu książki. Brak również spisu tabel i ilustracji, które podpisane są niedokładnie, bez podania źródła. Okładka, choć zapowiada interesujący temat, sama przedstawia się niezbyt interesująco: czarna, w dużej części zabudowana skośnym napisem w kolorze cełastym i srebrnym.

Jakkolwiek wydana niezbyt atrakcyjnie, jest omawiana praca niezaprzeczalnie pozycją wartościową. Wzorowana na wspomnianym dziele V. V. Pachomova *Kněžnoe iskusstvo*, zawiera wiele cennych rad i wskazówek praktycznych, ciekawych, realnych przykładów rozwiązań graficznych. Chociaż pisana zrozumiałym językiem, nie jest przeznaczona dla laików, ale dla tych, którzy znają przedmiot rozważań. Jej zaletę stanowi stosunkowo nieduża objętość (248 s.), przy jednocześnie dość szerokim zakresie tematycznym. Daje ona wierny obraz trudnej pracy grafika i redaktora technicznego. Cieszy fakt, że redaktora technicznego autorzy traktują jako współtwórcę szaty graficznej, a nie tylko jako wykonawcę projektu grafika, podkreślają wagę tego, aby znał on nie tylko treść, ale także styl opracowywanej przez siebie książki. Jest to niewątpliwie interesująca i nowocześnie ocena pracy redaktora technicznego. Sposób przedstawienia niektórych zagadnień artystycznych czy ekonomicznych skłania czytelnika do polemiki z autorami, którzy przyznają wprawdzie, że wiele tu twierdzeń kontrowersyjnych, niemniej godnych zasygnalizowania i dyskusowania. Należy mieć nadzieję, że następane wydanie tej książki będzie doskonalsze nie tylko pod względem zawartości, ale będzie także prezentowało ciekawszą szatę graficzną.

Irena Bednarz

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Od Redakcji: Rozpoczynamy publikowanie na łamach naszego czasopisma okresowych przeglądów krajowego piśmiennictwa z zakresu bibliotekoznawstwa, informacji naukowej, nauki o książce. Poniższe, pierwsze omówienie uwzględnia wybrane publikacje, wydane w II połowie 1972 r. i I półroczu 1973. W następnych przeglądach będziemy dążyli do stopniowego rozszerzania kręgu omawianych tytułów.

Nieustanny rozwój informacji naukowej i zainteresowanie tą dziedziną znajdują odbicie w bogatej literaturze dotyczącej wymienionego tematu. Wśród wydanych ostatnio książek wymienić należy W. Piróga *Zagadnienia informacji i dokumentacji naukowej* [1]. Jest to skrypt dla studentów uniwersytetów, zawierający przegląd problemów związanych z informacją i dokumentacją naukową, z uwzględnieniem zagadnień mechanizacji i automatyzacji procesów informacyjnych, organizacji działalności informacyjnej w kraju i za granicą, roli bibliotek w służbie informacyjnej. Książka podaje także wykaz literatury „źródłowej i zalecanej”. Wspom-

nieć też należy o wydanym przez Uniwersytet Śląski w Katowicach *Wstępie do informacji naukowej* J. Ratajewskiego [2].

M. Kocięcka w pracy *Służba informacyjna w bibliotekach* [3] omawia zespół spraw związanych z metodyką i techniką pracy informacyjnej, a także organizację działalności informacyjnej w bibliotekach różnych typów. Autorka podaje również obszerną bibliografię tematu.

Publikacja A. Sitarskiej i H. Zasadowej *Specjalistyczne wydawnictwa informacyjne* [4] adresowana jest do studentów III roku bibliotekoznawstwa, powinna jednak zainteresować także bibliotekarzy, a głównie pracowników informacji. Skrypt zawiera omówienia, poparte przykładami, różnych typów wydawnictw informacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem informatorów zagranicznych. Dla specjalistów w dziedzinie informacji przeznaczona jest również praca H. Plak *Bibliografia rozpoczętych polskich prac badawczych z dziedziny informacji naukowej* [5] wydana przez ODIIN PAN. Opracowano ją na podstawie ankiety rozesłanej w l. 1969 i 1971, wynikiem czego są dane wycinkowe, bo jedynie z 30 instytucji. ODIIN PAN przewiduje kontynuację wydawnictwa w miarę uzyskiwania nowych materiałów.

Przegląd problemów bibliograficznych, z którymi powinien zapoznać się student bibliotekoznawstwa, daje skrypt J. Fercza i A. Niemczykowej *Wstęp do nauki o książce i bibliotece* [6].

Książka, którą warto przestudiować, jest zbiór prac nieżyjącego już wybitnego polskiego bibliotekoznawcy R. Przelaskowskiego *Zagadnienia teoretyczne organizacji bibliotek* [7]. Oprócz studiów i szkiców przedstawiających ogólną charakterystykę bibliotek, omawiających ich klasyfikację, sieci biblioteczne, statystykę biblioteczną, działalność informacyjną bibliotek, charakter naukowy wielkich bibliotek powszechnych, dwie prace poświęcone są definicji dokumentu naukowego, a ostatnia *O zawodzie bibliotekarskim i jego jedności* porusza sprawy ciągle żywe w środowisku bibliotekarskim. Ponadto książka zawiera notę biograficzną o autorze oraz wykaz jego prac za lata 1926-1970.

W serii Zabytki Warszawy ukazała się książeczka K. Zawadzkiego *Dom Pod Królami* [8]. Jest to historia pałacu Daniłowiczów, który po przebudowie w l. 1740-1746 stał się siedzibą pierwszej w Polsce biblioteki publicznej. Autor przedstawia dzieje biblioteki Żałuskich od dnia otwarcia (2 sierpnia 1747 r.) aż do wywiezienia jej zbiorów do Petersburga (1794 r.). Znacznie młodszej, lecz ważnej dla kultury polskiej placówce poświęcone jest wydawnictwo *Biblioteka Śląska 1922-1972* [9]. Książka ta, wydana z okazji 50-lecia istnienia największej na Górnym Śląsku księżnicy, daje pełny obraz rozwoju Biblioteki Śląskiej od jej powstania jako Biblioteki Sejmu Śląskiego do chwili obecnej, kiedy stała się warsztatem pracy naukowej i ośrodkiem naukowym i kulturalnym. O historii Biblioteki, jej zbiorach i pracy poszczególnych działów piszą jej obecni i byli pracownicy. Książka jest estetycznie wydana i bogato ilustrowana.

Działalność bibliotek szkół wyższych omawia A. Wróblewski w publikacji *Biblioteki szkół wyższych w liczbach* [10]. Badania, oparte na sprawozdaniach bibliotek, odnoszą się do dziesięciolecia 1958-1967. Praca ukazuje możliwości, jakie dla prowadzenia racjonalnej polityki bibliotecznej daje rejestracja i porównywanie danych statystycznych. W pięciu grupach bibliotek (uniwersyteków, wyższych szkół ekonomicznych, politechnik, wyższych szkół rolniczych i wyższych szkół inżynierskich) autor analizuje dane liczbowe dotyczące zbiorów, udostępniania, wydatków bibliotecznych i stanu zatrudnienia. Drugą część pracy stanowią tablice statystyczne zestawiające powyższe dane. Kontynuacją książki jest artykuł Wróblewskiego

zamieszczony w *Rocznikach Bibliotecznych* (R. 16: 1972 s. 651-747), obejmujący dane z lat 1968-1970.

W popularnonaukowej serii Książki o Książce ukazała się praca W. Kocyba-Kamińskiej *Oficina Ossolińska w latach 1920-1939* [11]. Rozdział pierwszy poświęcony jest dziejom Zakładu, następnie — jego różnorodnej działalności wydawniczej (od literatury dziecięcej po dzieła naukowe) w latach międzywojennych.

Dorobek wydawniczy Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1947-1952 obrazuje wydany w setną rocznicę utworzenia Akademii Umiejętności *Katalog wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności*. Tom 3. [12] opracowany pod red. H. Lipskiej przez Z. Dydównę, B. Schnaydrową i R. Żurkową. Stanowi on dalszy ciąg wydanej w r. 1948 części pierwszej (w opracowaniu S. Mikuckiego i R. J. Wojtusia) obejmującej w dwóch tomach wydawnictwa z lat 1873-1947. Wspólnie z poprzednimi tomami przedstawia całość prac opublikowanych przez Akademię Umiejętności i Polską Akademię Umiejętności.

Cenną pozycją dla historii Polski okresu zaborów i historyków książki jest *Bibliografia polskich wydawnictw pamiątkowych 1801-1914* [13] F. Sawickiej i J. Rupińskiej. Obejmuje ona 1540 druków, zgrupowanych w czterech działach głównych: 1. osoby, 2. wydarzenia historyczno-polityczne, 3. instytucje i towarzysztwa, 4. wydarzenia z historii Kościoła. Po opisie głównym zamieszczono adnotacje zawartościowe oraz informacje o materiale ilustracyjnym. Pracę zamyka Wykaz adresatów wydawnictw pamiątkowych w układzie alfabetycznym. Bibliografia zawiera również kilkadziesiąt reprodukcji kart tytułowych.

Obchodzona niedawno 500 rocznica urodzin Mikołaja Kopernika nie pozwala pominąć opracowanej przez H. Baranowskiego *Bibliografię kopernikowskiej. 1956-1971* [14]. Jest to kontynuacja i uzupełnienie *Bibliografii* za lata 1509-1955 (wyd. 1956). Zasięg, układ i opis w stosunku do pierwszej części pozostały nie zmienione. W sumie obydwie tomy zawierają 4957 druków wydanych w latach 1509-1971 oraz kilkanaście pozycji wydanych po r. 1971.

Wśród czasopism bibliotekarskich wypada odnotować nowe wydawnictwo. Jest nim *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972* [15]. Rocznik otwiera artykuł W. Kochmańskiej poświęcony pierwszemu dyrektorowi biblioteki uniwersyteckiej — Piotrowi Stasiakowi. A. Puzio przedstawia *Życie umysłowe w województwie śląskim w okresie międzywojennym*. Księgozbiór Biblioteki Śląskiej w latach 1922-1939 omawia K. Poida. J. Ratajewski w artykule *O nową organizację bibliotek uniwersyteckich* postuluje nadanie bibliotece uniwersyteckiej statutu samodzielnego instytutu o zadaniach naukowych, dydaktycznych i usługowych. Zeszyt zawiera poza tym sprawozdania z działalności Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, jedno zbiorcze za lata 1968-1970, drugie za rok 1971, oraz plan pracy Biblioteki na lata 1972-1975.

Kolejny trzeci tom *Studiów o Książce* [16] poświęcony jest wybitnemu księgoznawcy — Janowi Muszkowskiemu, którego *Wstęp do socjologii książki*, przedrukowany z zachowanego maszynopisu — w opracowaniu Z. Brzozowskiej — zajmuje sporą część wymienionego tomu. Poszczególne dziedziny działalności Muszkowskiego omawiają: K. Głombowski, A. Kossuth, M. Mlekicka, A. Sitarska. Przeglądu ważniejszych wydarzeń z życia i twórczości dokonała Z. Brzozowska, a bibliografię prac Muszkowskiego sporządziły I. Treichel i H. Tadeusiewicz. Ponadto: A. Nowicki omawia problem funkcji książki w filozofii Giordana Bruna, J. Ankudowicz — Roberta Escarpita koncepcję socjologii książki, I. E. Barenbaum (ZSRR) — badania nad historią czytelnictwa w ZSRR, H. Bogdanow — czytelnictwo literatury społeczno-politycznej jako wyraz zainteresowań szlachty krakowskiej w XVIII w., J. Ko-

łodziejska — rolę biblioteki w kształtowaniu zainteresowań czytelniczych, M. J. Lech — biblioteki ludowe w Królestwie Polskim 1897-1906; H. Więckowska pisze o bibliotekarstwie polskim na terenie międzynarodowym w l. 1923-1939, M. Dembowska — o nowym kształcie biblioteki i nowoczesnym bibliotekoznawstwie, H. Hleb-Koszańska przedstawia spór o początki bibliografii w Polsce.

Na zawartość *Roczników Bibliotecznych* [17] składają się 22 prace w dziale Rozprawy i artykuły, 4 prace w dziale Materiały oraz kilkanaście recenzji, kronika i nekrologi. Zesz. 1/2 poświęcony jest Profesorowi Janowi Baumgartowi, dyrektorowi Biblioteki Jagiellońskiej, z okazji 40-lecia jego pracy bibliotekarskiej. Otwiera ten zeszyt artykuł I. E. Barenbauma o miejscu bibliotekoznawstwa i teorii bibliografii w ramach księgoznawstwa. Historii książki, czasopiśmiennictwa, bibliografii i bibliotek dotyczą artykuły: M. Burbianki, A. Lewickiej-Kamińskiej, I. Barowej, J. Mayera, K. Lewickiego, S. Rosołowskiego i A. Misiovej. Problematykę współczesną omawiają: w zakresie informacji naukowej J. Radożycki (o wydawnictwach prymarnych), w zakresie bibliotekarstwa W. Sokołowski (o sytuacji lokalowej bibliotek wyższych szkół rolniczych), Z. Żmigrodzki (o etyce bibliotekarskiej). W zesz. 3/4 znajdujemy m.in. artykuł M. Czarnowskiej, zawierający analizę statystyczną polskiej produkcji wydawniczej w l. 1950-1970 na tle produkcji światowej, pracę E. Jasiewicz o roli książki polskiej w tajnym nauczaniu podczas okupacji hitlerowskiej na terenie Wielkopolski, charakterystykę problemów bibliotek szpitalnych i czytelnictwa chorych (E. Figoń); o zasobach czasopiśmienniczych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem czasopism zagranicznych, piszą M. Dorembovicz i T. Łapacz.

Poważną rolę w literaturze specjalistycznej spełniają wydawnictwa Biblioteki Narodowej i samodzielnych bibliotek PAN. Kolejny *Rocznik Biblioteki Narodowej* [18] obejmuje, jak zwykle, bogatą problematykę. Dział Bibliotekoznawstwo reprezentują artykuły K. W. Humphreysa (bibliotekarstwo w Wielkiej Brytanii), K. Miłgonia (księgoznawstwo a historia nauki), S. Antoszczuka (Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy). O perspektywach informacji w Polsce pisze E. Szubert, sprawy czytelnictwa we Francji omawia J. Ankudowicz, a M. Jagła — rozwój czytelnictwa i księgarstwa do r. 1985. Dziejom książki i bibliotek poświęcone są prace J. Bieniarzówny (handel książką), M. Dąbrowskiego (powstanie i zastosowanie stereotypii), F. Szymiczka (biblioteki ludowe) i J. Wróblewskiego (biblioteki polskie w Niemczech). Zbiory Biblioteki Narodowej omawiają: H. Widacka, M. Grońska, W. Stankiewicz. W dziale Z działalności bibliotek i ośrodków dokumentacyjnych [?!] umieszczono interesujący artykuł M. Budzanowskiej *Z terminologii zagadnień organizacji. Angielskie próby przystosowania terminologii z zakresu organizacji pracy w przedsiębiorstwie do organizacji pracy w bibliotekarstwie*. Tom zamyka stały dział recenzji.

Zawartość *Rocznika Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie* [19] za rok 1972 pozostaje w ścisłym związku z setną rocznicą powstania Akademii Umiejętności. Różne aspekty działalności Akademii omawiają: A. Treiderowa, K. Stachowska, J. Dużyk i J. Staszal. Z prac o charakterze bibliotekarskim wymienić można artykuły: Z. Jabłońskiego *Problematyka bibliotecznych zbiorów rękopiśmiennych w pracach PAU* i B. Schnaydrowej *Opieka Akademii Umiejętności nad archiwami galicyjskimi*. Ponadto wydawnictwo zawiera artykuł J. Zdrady o problemach sieci bibliotek PAN oraz sprawozdanie Biblioteki za rok 1972.

Główny trzon tomu 8 *Rocznika Zakładu Naukowego im. Ossolińskich* [20] stanowią prace poświęcone ludziom związanym z Zakładem: J. M. Ossolińskiemu (artykuły J. Kapuściaka i H. Łapińskiego), J. Sygiertowi (W. Tyszkowski), A. Junoszy-Rościszewskiemu (I. Lewandowska-Jarczewska), T. Wasilewskiemu (M. Sto-

larczyk), F. Siarczyńskiemu (J. A. Kosiński), W. Łozińskiemu (R. Majkowska). Dwa artykuły (K. Chórzewskiej i K. Pecolda) dotyczą działalności wydawniczej Ossolineum. M. Radojewski omawia niedawno odkryte drzeworyty. *Rocznik* zawiera jeszcze sprawozdania Biblioteki i Wydawnictwa za lata 1970-1971, omówienie wystawy „25 lat Dolnego Śląska w dokumencie”, artykuł z okazji jubileuszu pracy Janiny Kelles-Krauz i Piotra Boguckiego, nekrologi oraz wykaz ofiarodawców Biblioteki w latach 1968-1970.

Z dużym opóźnieniem ukazał się kolejny tom *Libri Gedanenses* [21]. Dominuje w nim problematyka regionalna w ujęciu historycznym. Historyków książki i bibliotek mogą zainteresować prace Z. Ratajczak (o donatorach Biblioteki Gdańskiej), P. Szafrana (aukcje w XVII i XVIII w.), J. Starnawskiego (bibliografia w XVIII w.). Poza tym w roczniku znajduje się sprawozdanie z działalności Biblioteki Gdańskiej PAN za lata 1969-1970 oraz sprawozdania z podróży jej pracowników do NRD i ZSRR.

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. Wojciech Piróg: Zagadnienia informacji i dokumentacji naukowej. Warszawa 1972 PWN ss. 213.
2. Jerzy Ratajewski: Wstęp do informacji naukowej. Katowice 1973 Uniwersytet Śląski ss. 72.
3. Mirosława Kocięcka: Służba informacyjna w bibliotekach. Zarys zagadnień metodyczno-organizacyjnych. Warszawa 1972 Biblioteka Narodowa ss. 111.
4. Anna Sitarska, Hanna Zasadowa: Specjalistyczne wydawnictwa informacyjne. Problematyka i przegląd. Wyd. 2. Warszawa 1973 PWN ss. 158.
5. Halina Plak: Bibliografia rozpoczętych polskich prac badawczych z dziedziny informacji naukowej. Warszawa 1972 ODIIN PAN ss. 24 (Prace ODIIN PAN nr 10).
6. Julian Fercz, Aleksandra Niemczykowa: Wstęp do nauki o książce i bibliotece. Warszawa 1972 PWN ss. 166.
7. Ryszard Przelaskowski: Zagadnienia teoretyczne organizacji bibliotek. Studia i szkice. Warszawa 1972 Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich ss. 230.
8. Konrad Zawadzki: Dom Pod Królami. Warszawa 1973 PWN ss. 97.
9. Biblioteka Śląska 1922-1972. Pod red. Jana Kantyki. Katowice 1973 „Śląsk” ss. 330.
10. Adam Wróblewski: Biblioteki szkół wyższych w liczbach. Próba analizy wybranych zagadnień ekonomiczno-organizacyjnych. Warszawa 1972 PWN ss. 469. Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Międzyuczelniany Zakład Badań nad Szkolnictwem Wyższym. Seria: Dokumenty, Informacje, Bibliografie.
11. Wanda Kocyba-Kamińska: Oficyna Ossolińska w latach 1920-1939. Warszawa 1973 Zakł. Narod. im. Ossolińskich ss. 205. Książki o Książce.
12. Katalog wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności. T. 3: 1947-1952. Oprac. Zofia Dydówna [i in.]. Pod red. Heleny Lipskiej. Wrocław 1973 Zakł. Narod. im. Ossolińskich ss. 123.
13. Franciszka Sawicka, Jadwiga Rupińska: Bibliografia polskich wydawnictw pamiątkowych 1801-1914. Wrocław 1973 Zakł. Narod. im. Ossolińskich ss. 504.
14. Henryk Baranowski: Bibliografia kopernikowska. (T.) 2: 1956-1971. Warszawa 1973 PWN ss. 120.

15. *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego* za rok 1972. Katowice 1973 Wyd. Uniwersytetu Śląskiego ss. 93.
16. *Studia o Książce*. T. 3: 1972. Wrocław 1973 Zakł. Narod. im. Ossolińskich ss. 417.
17. *Roczniki Biblioteczne*. R. 16: 1972 zes. 1/2, 3/4. Wrocław 1973 PWN ss. 786.
18. *Rocznik Biblioteki Narodowej*. R. 8: 1972. Warszawa 1973 Biblioteka Narodowa ss. 419.
19. *Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*. R. 18: 1972. Wrocław 1973 Zakł. Narod. im. Ossolińskich ss. 273.
20. *Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. T. 8: 1973. Wrocław 1973 Zakł. Narod. im. Ossolińskich ss. 304.
21. *Libri Gedanenses*. Rocznik za lata 1970-1971. Warszawa 1973 PWN ss. 204.

Alicja Olejnik

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 1974 I

KRONIKA KRAJOWA

NOMINACJE PROFESORSKIE

W dniu 5 października 1973 r. tytuł naukowy profesora zwyczajnego otrzymali: prof. dr Bronisław Kocowski — dyrektor Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego oraz prof. dr Jan Trzynadłowski z Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, specjalista w zakresie edytorstwa.

KONGRES BIBLIOFIŁÓW

W dniach od 23 do 29 lipca 1973 r. odbywał się w Polsce VIII Międzynarodowy Kongres Bibliofilów. Organizatorem Kongresu było Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie oraz Biblioteka Narodowa, która na zlecenie Ministra Kultury i Sztuki koordynowała prace związane z programem naukowym Kongresu. W Kongresie wzięło udział 110 uczestników: 78 z krajów kapitalistycznych i 32 z krajów socjalistycznych. Kongres obradował w Krakowie i Warszawie. Inauguracyjny wykład pt. „Poważanie dla książki w Polsce” wygłosił prof. dr hab. Aleksander Gieysztor. Pozostałe referaty poświęcone były sztuce intraligatorskiej, historii drukarstwa, polonikom znajdującym się w zbiorach zagranicznych. Większość omówionych tematów wiązała się ze sprawami polskimi. Uczestnicy Kongresu zwiedzili Kraków i Warszawę. Specjalne wystawy książek urządzono w Muzeum Czarторыskich, Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Narodowej, Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie i w Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza w Warszawie. Zorganizowano również wycieczki do Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie i do Częstochowy, gdzie obejrzano zbiory klasztoru na Jasnej Górze.

WSPÓŁPRACA ZAGRANICZNA

W związku z umowami zawartymi między bibliotekami narodowymi krajów socjalistycznych została zorganizowana z inicjatywy Biblioteki Narodowej wystawa w Pradze od 7 do 16 czerwca 1973 r. pt. „Knihy o knihach”. Od 21 maja do 2 czerwca 1973 r. czynna była w Warszawie w Ośrodku Kultury Bułgarskiej wystawa książek wydawnictwa Bułgarski Chudecznik. Instytut Łączności Kulturalnej z Zagranicą w Stuttgarcie zorganizował w Warszawie wystawę „Johannes Gutenberg 1400-1468. Sztuka drukarska zmienia świat”. Wystawa była czynna od 29 maja do 18 czerwca 1973 r.

CZĘSTOCHOWA

WSPÓLPRACA BIBLIOTEK I OŚRODKÓW INFORMACJI

W ramach układu o współpracy bibliotek i ośrodków informacji w Częstochowskim Okręgu Przemysłowym Komisja Informacji Naukowo-Technicznej przy Oddziale Rejonowym NOT w Częstochowie wydała opracowany wspólnie przez Ośrodek Informacji NOT i Bibliotekę Główną Politechniki Częstochowskiej informator o działających na terenie okręgu ośrodkach informacji i bibliotekach gromadzących piśmiennictwo naukowe. Wydawnictwo zawiera również przeprowadzoną na podstawie badań ankietowych analizę działalności służb informacyjno-bibliotecznych oraz projekt regionalnej specjalizacji bibliotek i ośrodków w Częstochowskim Okręgu Przemysłowym.

KATOWICE

JUBILEUSZ 50-LECIA BIBLIOTEKI ŚLĄSKIEJ

W maju 1973 r. odbyły się obchody jubileuszowe 50-lecia Biblioteki Śląskiej w Katowicach. Złożyły się na nie: sympozjum na temat „Rola bibliotekarstwa w wieloprzemysłowym środowisku robotniczym” oraz wystawa „50 lat działalności Biblioteki Śląskiej w służbie regionu”.

Sympozjum zagałę członków Rady Państwa i przewodniczący Prezydium WRN gen. Jerzy Ziętek. Wygłoszono następujące referaty: doc. dr Andrzej Szefer — „50 lat działalności Biblioteki Śląskiej w służbie regionu”, dr Władysław Zieliński — „Rola książki polskiej i czytelnictwa w procesie kształtowania świadomości narodowej na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX wieku”, doc. dr Włodzimierz Goriszowski — „Przegląd badań nad czytelnictwem na Śląsku”, doc. dr Antoni Gładysz — „Zadania bibliotekarstwa i czytelnictwa robotniczego w świetle wymagań rewolucji naukowo-technicznej”, doc. dr Stanisław Siekierski — „Czytelnictwo młodzieży pracującej w przemyśle”.

W związku z jubileuszem pracownikom Biblioteki przyznano odznaczenia państwowe i wojewódzkie. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski otrzymali: zastępca dyrektora mgr Paweł Bruski i kierownik Działu Opracowania Zbiorów mgr Regina Roguszczyk. Złoty Krzyż Zasługi — Andelin Wadowski, Srebrny Krzyż Zasługi — mgr Irena Łoguszczyk, mgr Helena Materla, Irena Nowak, mgr Teresa Służałek i Jan Turcki, Brązowy Krzyż Zasługi — Dorota Przedziono, Stefania Sojka i Małgorzata Wolf. Ponadto 9 osób otrzymało złotą bądź srebrną odznakę „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego”.

WARSZAWA

AUTOMATYZACJA SYSTEMÓW WYSZUKIWANIA INFORMACJI

Z inicjatywy Krajowego Biura Informatyki została nawiązana współpraca w zakresie prac badawczo-wdrożeniowych na temat automatyzacji systemów wyszukiwania informacji pomiędzy Biblioteką Narodową, Główną Biblioteką Lekarską, Instytutem Doskonalenia Kadr Kierowniczych Administracji Państwowej, Kancelarią Sejmu PRL, Ministerstwem Kultury i Sztuki, Ministerstwem Łączności, Polską Agencją Prasową, Urzędem Patentowym PRL, Biblioteką Główną Politechniki Krakowskiej oraz Centralnym Ośrodkiem Informacji Normalizacyjnej i Metrologicznej.

Przedstawiciele powyższych instytucji utworzyli tzw. Radę Użytkowników, której zadaniem jest inicjowanie i koordynowanie prac tego typu.

W dniach od 2 do 13 kwietnia 1973 r. zorganizowano dla pracowników instytucji uczestniczących w porozumieniu kurs w zakresie automatyzacji systemów wyszukiwania informacji. Na kursie przedstawiono opracowywane przez poszczególne instytucje systemy automatycznego wyszukiwania informacji oraz poinformowano o dostępnych w kraju urządzeniach elektronicznych wraz z ich oprogramowaniem. Na zakończenie kursu uczestnicy przygotowali opracowanie pt. „Realizacja programu prób pilotażowych. Formy i zakres współpracy z innymi organizacjami”. Opracowania te stanowią podstawę prowadzonych obecnie prób pilotażowych w oparciu o maszynę cyfrową IBM 360/50.

OŚRODEK PRZETWARZANIA DANYCH W BIBLIOTECE NARODOWEJ

W marcu 1973 r. Bibliotece Narodowej został powołany Ośrodek Przetwarzania Danych. Do zadań Ośrodka należy m. in. prowadzenie badań nad kierunkami automatyzacji prac bibliograficznych i bibliotecznych, opracowywanie wniosków dotyczących rozwoju elektronicznego przetwarzania danych w Bibliotece Narodowej, prace projektowe w tym zakresie oraz współpraca z innymi instytucjami.

III WALNY ZJAZD DELEGATÓW TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ KSIĄŻKI

Dn. 14 października 1973 r. obradował w Warszawie III Walny Zjazd Delegatów Towarzystwa Przyjaciół Książki.

Delegaci reprezentujący 5 oddziałów Towarzystwa (w Warszawie, Bochni, Krakowie, Katowicach i Wrocławiu) ocenili działalność TPK w okresie dwuletniej kadencji ustępującego Zarządu Głównego oraz wytyczyli kierunki dalszego rozwoju TPK. Do programu prac Zarządu Głównego na najbliższe dwa lata włączono m. in. rozwinięcie szerszej akcji propagandowej, zorganizowanie drugiego sympozjum na temat miejsca ruchu bibliofilskiego w działalności społeczno-kulturalnej, ogłoszenie drugiego konkursu na Mały Druk Bibliofilski. Prezesem Zarządu Głównego wybrano ponownie prof. dr. Mieczysława Brahmę, piastującego tę godność nieprzerwanie od 16 lat, tj. od chwili założenia Towarzystwa.

Na parę dni przed Walnym Zjazdem Delegatów rozstrzygnięty został — zorganizowany przez Zarząd Główny TPK — I Konkurs na Mały Druk Bibliofilski będący jedną z centralnych imprez Międzynarodowego Roku Książki. Jury, któremu przewodniczył prof. dr. M. Brahmę, przyznało pierwszą nagrodę w wysokości 10 tys. zł Krzysztofowi Racinowskiemu za druk: *Programmata literarium ad bibliophilos* J. A. Załuskiego, wydany przez Bibliotekę Narodową. Ponadto przyznano drugą i trzecią nagrodę oraz dwa wyróżnienia.

PAMIĘCI KAZIMIERZA MAJA

Zespół Historyczno-Pamiętnikarski Okręgu Warszawskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich zorganizował dn. 30 maja 1973 r. wieczór poświęcony pamięci Kazimierza Maja, długoletniego dyrektora Państwowego Ośrodka Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy. W zebraniu uczestniczyło około 60 osób, wygłoszono kilka referatów i wspomnień.

DYPLOM UZNANIA

W związku z 500-leciem drukarstwa polskiego Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przyznał uchwałą z dnia 7 lutego 1973 r. dyplom uznania Spółdzielni Pracy Drukarnia Związkowa w Krakowie, najstarszej w Polsce drukarni, za wybitne zasługi dla rozwoju wydawnictw z zakresu bibliotekarstwa, bibliografii, dokumentacji i informacji oraz popularyzacji czytelnictwa. Równocześnie długoletni prezes tej drukarni Teodor Cywa otrzymał odznakę honorową SBP „za wybitne przyczynienie się do rozwoju, pogłębienia i poszerzenia ruchu społeczno-zawodowego w bibliotekarstwie, bibliografii, dokumentacji, informacji i czytelnictwie”.

W 200 ROCZNICĘ POWOŁANIA KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ

W dniu 13 listopada 1973 r. odbyło się w b. gmachu Biblioteki Żaluskich spotkanie warszawskich bibliotekarzy nt. „Dzieło Komisji Edukacji Narodowej w dziedzinie bibliotekarstwa polskiego”.

Po słowie wstępnym doc. dra Witolda Stankiewicza wygłoszono następujące referaty: dr Maria Manteufflowa „Biblioteki naukowe w dobie Komisji Edukacji Narodowej”, mgr Helena Falkowska „Biblioteki szkół średnich i elementarnych w dobie Komisji Edukacji Narodowej”, prof. dr Helena Więckowska „Wpływ Komisji Edukacji Narodowej na rozwój bibliotekarstwa polskiego w XIX wieku”.

Przed spotkaniem odbyła się dekoracja 6 członków SBP odznaką „Zasłużonego Działacza Kultury”.

KRONIKA ZAGRANICZNA

KONFERENCJA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH NA TEMAT REALIZACJI MIĘDZYNARODOWEGO SYSTEMU INFORMACJI — UNISIST

Spotkanie odbyło się w Paryżu dn. 21 i 22 marca 1973 r. i miało na celu wymianę poglądów między przedstawicielami UNESCO i innych zainteresowanych organizacji na temat wprowadzenia międzynarodowego systemu informacji. Dyrektor Działu Dokumentacji i Informacji Naukowej UNESCO dr A. Wysocki omówił dotychczasową współpracę między swoim Działem a organizacjami pozarządowymi. Polegała ona na: 1) udziale przedstawicieli tych organizacji w pracach grup roboczych UNESCO, 2) kontaktach Działu z organizacjami pozarządowymi i ich członkami, 3) bezpośrednich konsultacjach z przedstawicielami tych organizacji, 4) udziale przedstawicieli UNESCO w grupach roboczych organizacji pozarządowych. Dyskusja po referacie dotyczyła przede wszystkim: a) problemów prawa autorskiego w stosunku do reprodukcji dokumentów, kopiowania taśm magnetycznych, mikrofilmów i mikrofisz, b) poprawy rozpowszechniania informacji przez rozwijanie programu UNISIST. Następnie dr Wysocki poinformował o planowanych przez UNESCO akcjach związanych z programem UNISIST; mówił m. in. o wprowadzeniu w życie Międzynarodowego Systemu Danych o Wydawnictwach Ciągłych (International Serial Data System) i Międzynarodowej Rejestracji Bibliograficznej (Universal Bibliographic Control). Wskazano także na potrzebę opracowania podręcznika UNISIST

dla kształcenia pracowników naukowych informacji oraz powołania międzynarodowego stowarzyszenia dokumentalistów i specjalistów w zakresie informacji

IFLA News 1973 nr 45 s. 9-10

ROLA KSIĄŻKI WE WSPÓŁCZESNYM SPOŁECZEŃSTWIE

Pod takim hasłem odbyło się w Belgradzie dn. 6 i 7 kwietnia 1973 r. kolokwium, zorganizowane z okazji przejścia gmachu przez Bibliotekę Narodową Serbii. Referaty wygłosili m. in. przewodniczący IFLA dr H. Liebaers, O. Čubarjan (ZSRR), E. Dennery i R. Escarpit (Francja). Materiały z kolokwium zostaną opublikowane przez Bibliotekę Narodową Serbii.

IFLA News 1973 nr 45 s. 11

OFICJALNY ORGAN UNISIST-u

W kwietniu 1973 r. ukazał się pierwszy numer czasopisma *Bulletin d'Information de l'Unisist (UNISIST News-Letter)*. Biuletyn będzie ukazywał się 4-6 razy w roku w wersji angielskiej i francuskiej. W numerze pierwszym znajdują się informacje o założeniach programu, jego rozwoju od 1972 r. i planach na najbliższy okres. W następnych numerach będą podawane wiadomości o różnych formach działań podejmowanych w jego ramach, o konferencjach, poradach Komitetu Doradczego (Advisory Committee) i Komitetu Kierującego (Steering Committee), o akcjach podejmowanych przez państwa członkowskie oraz organizacje rządowe i pozarządowe na szczeblu narodowym, regionalnym (tzn. w zespole kilku narodów) i międzynarodowym. Biuletyn można otrzymywać bezpłatnie z Działu Dokumentacji i Informacji Naukowej UNESCO (adres Działu: Place de Fontenoy, 75 700 Paris, Division de la documentation et de l'information scientifiques et technologiques, UNESCO).

Bibliographie, Documentation, Terminologie
1973 nr 3 s. 131; *IFLA News* 1973 nr 44 s. 28

ZACHODNIOEUROPEJSKIE SEMINARIUM NA TEMAT WYPOŻYCZANIA MIĘDZYBIBLIOTECZNEGO

Seminarium odbyło się w Banbury (W. Brytania) od 10 do 15 maja 1973 r. z udziałem przedstawicieli 19 krajów oraz obserwatorów ze strony IFLA. Po przedstawieniu organizacji i przebiegu wypożyczeń międzybibliotecznych w poszczególnych krajach przedyskutowano następujące problemy: scentralizowane i zdecentralizowane systemy załatwiania wypożyczeń, krajowe metody organizacji wypożyczeń, udostępnianie fotokopii zamiast oryginałów, opłaty za wypożyczenia i usługi reprograficzne, trudności w uzyskiwaniu różnych typów materiałów, zagadnienia katalogów centralnych. Podsumowaniem dyskusji stały się wymienione poniżej sugestie — zalecenia, które mają być przedyskutowane w Komitecie do Spraw Wypożyczeń Międzynarodowych i Katalogów Centralnych IFLA: 1. Każdy kraj powinien udostępniać własne publikacje dla potrzeb innych krajów. 2. W każdym kraju powinna istnieć przynajmniej jedna biblioteka lub inna placówka odpowiedzialna za wypożyczenie z zagra-

nicy i za granicę. 3. Należy przygotować wykaz istniejących centralnych ośrodków do spraw wypożyczania międzybibliotecznego i centralnych katalogów i rozpowszechnić go jako wykaz IFLA. 4. Konieczne jest prowadzenie we wszystkich krajach ujednoliconej statystyki wypożyczeń za granicę. 5. Do wypożyczeń międzynarodowych powinny być używane jednolite rewersy. 6. Należy zbadać możliwość wprowadzenia kuponów wymiennalnych wysyłanych wraz z zamówieniem, które stanowiłyby formę przedpłaty i przyspieszały załatwianie wypożyczenia. 7. Po zbadaniu przyczyn opóźnień w wypożyczaniu spowodowanych przez urzędy celne trzeba podjąć próbę uregulowania tych spraw na szczeblu międzynarodowym; w związku z tym proponuje się, aby paczki z książkami były opatrzone specjalnymi nalepkami. 8. Zastosowanie tekstów dalekopisowych przy wypożyczaniu przyspieszyłoby otrzymywanie przesyłek, ale decyzja w tej sprawie powinna należeć do poszczególnych państw. 9. W każdym kraju należy zbadać przyczyny niezadowolającego stanu wypożyczania materiałów trudno dostępnych i poczynić kroki w celu poprawienia sytuacji.

IFLA News 1973 nr 45 s. 8-9

MUZEUM BIBLIOTECZNE (LIBRARY MUSEUM)

W 1968 r. Komitet Muzeum Bibliotecznego (Library Museum Committee) rozpoczął gromadzenie materiałów do przyszłego międzynarodowego muzeum bibliotek. Tymczasowa siedziba Komitetu znajdowała się w Utrechcie, a obecnie mieści się on w Heemstede (Holandia). Komitet zebrał już cenną dokumentację do historii bibliotek i bibliotekarstwa: materiały reklamowe, stare katalogi, przewodniki dla czytelników, meble biblioteczne itp. W 1973 r. zamierza on uzupełnić zbiory archiwalnymi materiałami fotograficznymi i w związku z tym zwraca się do bibliotek z prośbą o nadsyłanie fotografii ich gmachów i wnętrz. Adres Komitetu: The Library Museum Committee, Chopinlaan 31, Heemstede (Holandia).

Unesco Bulletin for Libraries 1973 nr 4 s. 238

HASŁO UNESCO na 1974 r.

Rok 1974 ogłosiło UNESCO Rokiem Ludności Świata (World Population Year) i zaprasza biblioteki do współpracy w realizacji jego programu. Działalność bibliotek w tym zakresie może polegać na popularyzacji przygotowanych przez UNESCO materiałów informacyjnych na temat ludności, tłumaczeniu lub adaptacji tych materiałów w różnych językach, organizowaniu wystaw i grup dyskusyjnych.

IFLA News 1973 nr 45 s. 15

PIERWSZE SPOTKANIE KOMITETU EKSPERTÓW DO SPRAW POPIERANIA KSIĄŻKI (COMMITTEE OF EXPERTS ON BOOK PROMOTION)

Podczas konferencji, która odbyła się w Paryżu od 28 do 30 maja 1973 r., Komitet 13 ekspertów wybrał V. Najdenova z ZSRR na przewodniczącego oraz przedstawicieli do kontaktów z Komitetem Międzynarodowym (Interprofessional Committee, poprzednio Support Committee, utworzony w związku z ogłoszonym

przez UNESCO Międzynarodowym Rokiem Książki). Spotkanie zorganizowano w celu omówienia programu kontynuowania akcji Międzynarodowego Roku Książki. W akcjach tych wezmą udział również biblioteki, których rolę w popieraniu książki oceniło dodatkowo podczas Międzynarodowego Roku Książki.

IFLA News 1973 nr 45 s. 10

PRZYSTĄPIENIE ZSRR DO MIĘDZYNARODOWEJ KONWENCJI PRAWA AUTORSKIEGO

Do konwencji, przyjętej w Genewie w 1952 r., przystąpił Związek Radziecki jako 64 państwo. Dla ZSRR konwencja nabrała mocy od dn. 27 maja 1973 r.

Bibliographie, Documentation, Terminologie 1973 nr 3 s. 131

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

KSIĄZKI

- Jadwiga Ciechanowska, Wincenty Pawłowski: *Przewodnik bibliograficzny po czasopismach naftowych*. Kraków 1972.
- Katalog wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności. 1947-1952*. T. 3. Oprac.: Zofia Dydówna, Bogumiła Schnaydrowa, Renata Żurkowa. Pod red. Heleny Lipskiej. Wrocław 1973.
- The National Union Catalog. Reference and related services*. Washington 1973.
- Jan Trzynadłowski: *Edycje pomnikowe Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich Wydawnictwa Polskiej Akademii Nauk*. Wrocław 1973.
- Jerzy Tynecki: *Poszukiwania regionalistyczne a ogólnoliterackie w polonistyce. Problemy optymalizacji warsztatu badawczego*. Nadb. *Prace Polonistyczne* ser. 29, 1973.
- Liljana Velinova, Zlata Beleva: *Sava Colov Ganovski. Biobibliografija*. Sofija 1973.

CZASOPISMA

- Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*. 1972 nr 3/4.
- Citateľ*. R. 22: 1973 čís. 7/8, 9, 10.
- Ctenař*. R. 25: 1973 čís. 7, 8/9.
- Knižnice a vedecké informácie*. R. 5: 1973 čís. 2.
- The Larc Reports*. Vol. 5: 1972 iss. 4.
- Mitteilungen aus dem wissenschaftlichen Bibliothekswesen der Deutschen Demokratischen Republik*. Jg. 11: 1973 H. 5/6.
- Mitteilungen und Materialien, Zentralinstitut für Bibliothekswesen*. Jg. 11: 1973 H. 3.
- Poligrafika*. R. 25: 1973 6.
- Polish Scientific Periodicals-Contents*. 1973 4.
- The Quarterly Journal of the Library of Congress*. Vol. 30: 1973 no 1.
- Reference Services Review*. 1972 11/12 pilot iss.
- Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*. R. 18: 1972. Wrocław 1973.
- Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. Évf. 20: 1973 sz. 7, 8.
- Zentralblatt für Bibliothekswesen*. Jg. 87: 1973 H. 5, 6, 7, 8.

AUTORZY

Irena BEDNARZ, mgr	— Biblioteka PAN w Warszawie
Zbigniew BINEROWSKI, doc. dr	— Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego
Jadwiga KOŁODZIEJSKA, dr	— Biblioteka Narodowa
Józef KORPAŁA, doc. dr	— Miejska Biblioteka Publiczna w Krakowie
Maria LENARTOWICZ, mgr	— Biblioteka PAN w Warszawie
Alicja OLEJNIK, mgr	— Biblioteka PAN w Warszawie
Anna ROMAŃSKA, mgr	— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
Anna SITARSKA, dr	— Biblioteka Narodowa
Barbara WIECZOREK, mgr	— Instytut Badań Pedagogicznych
Kronikę krajową oprac.:	
Jadwiga KRAJEWSKA, mgr	— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
Kronikę zagraniczną oprac.:	
Mirosława KOCIĘCKA, mgr	— Biblioteka Narodowa
Tłumaczenia angielskie:	
Ewa STOLARSKA, mgr	— Biblioteka Narodowa

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki Prenumeraty

Cena prenumeraty rocznej 96,— zł.

Cena prenumeraty półrocznej 48,— zł.

Institucje państwowe i społeczne, zakłady pracy, szkoły — mające siedzibę w miastach wojewódzkich i powiatowych, mogą zamawiać prenumeratę za pośrednictwem miejscowych Oddziałów i Delegatur RSW „Prasa-Książka-Ruch” lub bezpośrednio w RSW „Prasa-Książka-Ruch” Przedsiębiorstwo Upowszechnienia Prasy i Książki 50-502 Wrocław, ul. Hubska 8/14 konto NBP IV O/M nr 1677-6-4025, w terminie do dnia 25 listopada na rok następny.

Institucje państwowe i społeczne, zakłady pracy, szkoły — mające siedzibę w miejscowościach, w których nie ma Oddziałów RSW „Prasa-Książka-Ruch”, winny opłacać prenumeratę w terenowo właściwych urzędach pocztowych.

Prenumeratę krajową dla czytelników indywidualnych przyjmują urzędy pocztowe, listonosze i bezpośrednio RSW „Prasa-Książka-Ruch” Przedsiębiorstwo Upowszechnienia Prasy i Książki 50-502 Wrocław, ul. Hubska 8/14 konto NBP IV O/M nr 1677-6-4025, w terminie do 10 dnia miesiąca poprzedzającego okres prenumeraty.

Prenumeratę ze zleceniem wysyłki za granicę, która jest o 40% droższa od prenumeraty krajowej, przyjmuje Biuro Kolportażu Wydawnictw Zagranicznych „Prasa-Książka-Ruch” 00-840 Warszawa, ul. Wronia 23, konto PKO nr 1-6-100024.

Sprzedaż numerów bieżących i uprzednich

Institucje państwowe i społeczne, szkoły, zakłady pracy oraz czytelnicy indywidualni mogą nabywać tę publikację:

w księgarni Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN — sprzedaż gotówkowa i wysyłkowa, pojedynczych numerów i w kontynuacji; płatność gotówką, przelewem lub za zaliczeniem pocztowym. Adres: ORPAN 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki konto PKO nr 1-6-100312

w Księgarni „Ossolineum” 50-106 Wrocław, Rynek 8

w Głównej Księgarni Naukowej 00-068 Warszawa, Krakowskie Przedmieście 7

w Księgarni Naukowej 31-118 Kraków, ul. Podwale 6

Prenumeratorzy mieszkający za granicą mogą zamawiać za pośrednictwem Centrali Handlu Zagranicznego „Ars Polona—Ruch” 00-068 Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 7. Bank Handlowy S.A. Warszawa konto nr 1595-006-000-00710.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław 1974.
Nakład: 2800+140 egz. Objętość: ark. wyd. 8,30, ark. druk. 6,50
+ 1 wkl., ark. A1 8. Papier druk. sat. kl. V, 70 g, 70×100. Oddano do składania 31 XII 1973. Podpisano do druku 18 III 1974. Druk ukończono w marcu 1974. Wrocławska Drukarnia Kartograficzna.

Wrocław, ul. Kościuszki 29. Zam. A/1/74 (P-15). Cena zł 24.—

P.4½

Cena zř 24.—

Indeks 37405